

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
Oddelek za slovenistiko
Oddelek za sociologijo

Metka Golčman

**Ženske v slovenski literaturi in družbi
v 30. letih 20. stoletja**

DIPLOMSKO DELO

Mentorica: izr. prof. dr. Milica Antić Gaber
Mentor: red. prof. dr. Miran Hladnik

Ljubljana, februar 2009

Zahvala

Najlepše se za vložen čas in trud zahvaljujem mentorici izr. prof. dr. Milici G. Antić ter mentorju red. prof. dr. Miranu Hladniku, ki sta mi z nasveti olajšala nastanek tega diplomskega dela.

Zahvaljujem se Barbari Ferčič za skrben jezikovni pregled diplomskega dela.

Hvala mojim staršem, ki so me podpirali vsa leta šolanja, in mojemu Franciju, ki me je stoično prenašal tudi, ko mi je primanjkovalo časa in potrpljenja.

Velik objem tudi mojima sošolkama in predvsem prijateljicama Maji ter Barbari – hvala za moralno podporo pred izpiti in iskrive spomine na študijska leta.

Povzetek

Diplomsko delo s pomočjo zgodovinskih virov, sodobne literature in literarnih revij iz 30. let 20. stoletja predstavlja podobo slovenske ženske v javni sferi, zasebnosti ter v literarnih delih.

V času gospodarske krize in novih političnih razmerij se je ženska tako v javnosti kot v intimi doma srečevala z mnogimi spremembami. Na področju izobraževanja se je število vpisanih deklet na srednje poklicne šole, gimnazije in univerze naglo povečalo. Tudi delež zaposlenih žensk je naraščal, in sicer predvsem v industriji in v učiteljskem poklicu. Družinsko življenje poročene (in zato nezaposlene) ženske so sestavljali gospodinjski opravki, skrb za otroke in seznanjanje z novostmi na področju prehrane, mode in srečnega zakona. Pri tem so pomembno vlogo igrale mnoge nove ženske revije. V tridesetih so nov zagon dobila tudi ženska društva – tako liberalna, katoliška kot stanovska, ki so se vsaka na svoj način lotevala perečih težav žensk: volilne pravice, pravice do splava, neenakopravne obravnave na delovnem mestu itd. Pri tem so sodelovale mnoge slovenske izobraženke, umetnice in feministke, ki so se s svojim delom zapisale v slovensko zgodovino.

V pripovednih delih literarnih revij *Sodobnost*, *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet* so bili ženski liki v obdobju 1933–41 zelo heterogeni in večplastni. Nazorska usmerjenost posameznih revij je značaje ženskih likov zaznamovala v manjši meri, večjih razlik ni bilo zaznanih. Avtorji in avtorice so se najpogosteje odločali za lik matere, žene, hčerke ter neporočene ženske, in sicer v podobi tako pozitivnih, dobrih, kot tudi negativnih in hudobnih literarnih oseb. V vsakem četrtem od vseh 252 obravnavanih pripovednih del je glavna oseba ženska. Presenetljivo je veliko število literarnih del brez vidnejših ženskih likov in odsotnost ženskih junakinj ter izobraženih žensk. To daje slutiti, da avtorji obravnavanih del svojega navdiha niso iskali v položaju ženske tistega časa, pač pa so – z redkimi izjemami – ostajali pri stereotipih. Med 90 avtorji pripovednih del je bilo le 8 avtoric.

Ključne besede: ženske, 30. leta 20. stoletja, literarne revije, pravice žensk, ženski liki, ženska društva

Abstract

This diploma thesis uses historical sources, modern literature and literary journals of the period to present an image of a Slovenian woman in public life, private affairs and literary works in the 1930s.

This was a time of economic turmoil, so women encountered many changes both in public and private life. Education was one area where women were making great strides, enrolling into professional secondary schools, grammar schools and universities. The percentage of employed women was rising too, especially in industry and teaching. The family life of a married (and consequently unemployed) woman mainly consisted of household chores, raising children and keeping track of new developments in the areas of diet, fashion and keeping the marriage happy. Women's magazines played a major role here. Thirties were also the time of growing women's associations – be it liberal, catholic or professional, each solving the problems they deemed most serious: the right to vote, free reproductive choice, inequality at workplace etc. This was a chance for many Slovenian women intellectuals, artists and feminists to become part of Slovenian history.

The prose in literary journals *Sodobnost*, *Ljubljanski zvon* and *Dom in svet* during the years 1933 and 1941 contained very heterogeneous and multilayered female characters. A major influence of the different worldviews was not apparent in the female characters and significant differences were not found. The writers were mostly depicting female characters like mothers, wives, daughters and unmarried women, both as positive or good and negative or bad characters. 25% of 252 examined works depicted a female leading character. Surprisingly, many literary works do not contain any significant female characters and we find no heroines or educated women. It seems that the inspiration for these works was not derived from the actual position of women of the time—the writers (with a few notable exceptions) seem to have been resorting to stereotypes. Out of 90 authors of the analysed literary works only 8 were female.

Keywords: women, 1930s, literary journals, women's rights, female characters, women's associations

Kazalo

1	Uvod	1
2	Namen in metodologija.....	2
3	Ženske v 30. letih 20. stoletja.....	4
3.1	Evropa in ženske v 30. letih.....	4
3.1.1	Evropske razmere med vojnama.....	4
3.1.2	Ženske v Evropi 30. let	8
3.2	Družbeno-politične razmere v Sloveniji v 30. letih 20. stoletja	14
3.2.1	Slovenci v Kraljevini Jugoslaviji.....	14
3.2.2	Slovenka v 30. letih	19
3.2.2.1	Izobraževanje	19
3.2.2.2	Zaposlovanje	22
3.2.2.3	Družinsko življenje.....	27
3.2.2.4	Ženska gibanja	33
3.2.2.5	Volilna pravica žensk	36
3.2.2.6	Ženski časopisi in revije	39
3.3	Zaključek.....	41
4	Ženski liki v slovenskih literarnih revijah.....	45
4.1	Uvod	45
4.2	Revija <i>Sodobnost</i>	45
4.2.1	O reviji	45
4.2.2	Na kateri strani?	46
4.2.3	Pripovedna dela	48
4.3	Revija <i>Ljubljanski zvon</i>	49
4.3.1	O reviji	49
4.3.2	Na kateri strani?	50
4.3.3	Pripovedna dela	51
4.4	Revija <i>Dom in svet</i>	51
4.4.1	O reviji	51
4.4.2	Na kateri strani?	52
4.4.3	Pripovedna dela	54
4.5	Ženski liki v pripovedni prozi	54
4.5.1	Ženske glavne in naslovne osebe	56
4.5.2	Matere.....	58

4.5.3	Žene.....	62
4.5.4	Hčere	67
4.5.5	Samske ženske	68
4.5.6	Verne ženske.....	70
4.5.7	Ženski liki, ki v zgodbi umrejo	70
4.5.8	Kje pa so junakinje?.....	71
4.5.9	Zgodbe brez ženskih likov	71
4.6	Pisateljice v literarnih revijah	73
4.7	Ugotovitve.....	74
5	Sklepne misli.....	77
6	Dodatek	78
7	Viri in literatura	94
	Kazalo tabel	100
	IZJAVA.....	101

1 Uvod

Podoba ženske je večkrat prenatgljeno prikazana skozi stereotipe in predsodke. Nežnejši spol, skrbna mati in zvesta žena so stalne besedne zveze, ki omejujejo in izkrivljajo resnične raznolike podobe žensk sodobnega sveta. S svojo vsestranskostjo in dosežki pa ženske – hote ali nehote – razbijajo ukalupljene modele, ki jih je družba ustvarila za lažje razvrščanje ljudi na „takšne“ in „drugačne“. Zaradi specifičnega načina vstopa žensk v javno sfero je analiziranje le-tega vedno znova zanimiv predmet raziskovanja.

V pričujočem diplomskem delu se sprehodimo skozi družbo in znotraj nje še skozi delček literature 30. let 20. stoletja ter pri tem opazujemo matere, delavke, uporne hčerke in vztrajne feministke, tragične vdove ter doktorice prava, ki so vsaka po svoje prispevale k zgodovinskemu mozaiku, ki ga danes proučujemo in občudujemo. V kolikšni meri je obravnavana literatura odsev realnega stanja? Ali so ženske izkoristile potencialne in okoliščine burnega poveljnega časa? Kako (če sploh) oblikovati skupne lastnosti žensk 30. let? Je to le pot k ponovnemu stereotipu? Naloga prinaša zanimive rezultate, ki osvetljujejo žensko iz tipičnih in tudi manj običajnih zornih kotov.

2 Namen in metodologija

V diplomskem delu bom osvetlila položaj ženske v 30. letih 20. stoletja v literaturi in zunaj nje, v družbenem okolju, na katerega je vplivalo mnogo dejavnikov: od zakonov, trenutne oblasti, vztrajnosti ženskih gibanj, prepričanja ljudi do konservativne katoliške ideologije na eni in napredne liberalne na drugi strani. V ta namen bom v prvem delu analizirala položaj ženske v Evropi in na slovenskem ozemlju v javnem in zasebnem prostoru v 30. letih 20. stoletja, saj bom v drugem, slovenističnem delu diplome analizirala ženske like in ženske avtorice pripovednih del v treh literarnih revijah tistega časa: *Sodobnosti*, *Ljubljanskem zvonu* in *Domu in svetu*. Analiza položaja žensk v Evropi in pri nas mi bo pomagala izoblikovati in razumeti podobe žensk, ki jih bom kasneje izluščila iz analize proznih del omenjenih revij. Sociološki pogled na žensko pa je v nalogi večkrat viden tudi v literarnovednem delu.

V prvem delu bom tako začela z orisom družbenega in političnega dogajanja v Evropi in deloma tudi po svetu, poudarek pa bo na spremembah na Slovenskem v tistem času. Iz virov tistega časa in iz sodobnejših pogledov nazaj na tisti čas bom rekonstruirala položaj ženske, takratno izobraževanje in zaposlovanje žensk, izpostavila pomembna ženska gibanja in njihove dosežke. V vsakem poglavju bo izpostavljena katera od pomembnih slovenskih žensk, ki je pustila pečat v kulturi, politiki, umetnosti, ženskih gibanjih ali družbi nasploh. Prevladujoče metode prvega dela bodo deskriptivna, komparativna in metoda interpretacije.

V drugem delu naloge bom analizirala pripovedna dela literarnih revij *Sodobnost*, *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet* med letoma 1933 in 1941. Pozornost bom usmerila na ženske like, ki se pogosteje pojavljajo v omenjenih literarnih revijah, na avtorice pripovednih del in na razlike med predstavitvijo žensk med nazorsko različno usmerjenimi revijami. Ker ženskih avtoric v tem času še ni bilo veliko, bom več časa posvetila vlogam žensk v literaturi: njihovi zastopanosti v naslovu, v glavnih vlogah in samim likom, ki jih ženske „igrajo“: likom mater, žena, vdov itd. Pomagala si bom z deskriptivno, komparativno in kvantitativno metodo, literarno sociologijo in besedilno analizo.

Razlogov, da sem izbrala obdobje 1933–41, je več. Takrat so namreč vzporedno izhajale vse tri omenjene literarne revije, ki so na različne načine in z različnimi avtorji ter avtoricami prikazale različne poglede na svet. Poleg tega je to zgodovinsko zanimiv

medvojni oz. predvojni čas iskanj, sprememb in družbenih ter političnih obratov, ki so vplivali na položaj žensk v družbi, ženske like v literaturi, na literarne revije in na literaturo kot táko. Veliko je bilo v tistem času storjenega tudi na področju ženskih združenj, izobraževanja žensk in vključevanja le-teh v aktivno javno življenje. Prednost pri proučevanju nam bo gotovo tudi časovna oddaljenost obravnavanega obdobja in z njo povezana večja objektivnost. Prav zato pa bo tudi zanimivo primerjati gradivo in podatke iz 30. let prejšnjega stoletja ter današnjo literaturo, ki se obrača nazaj in analizira tisti čas.

3 Ženske v 30. letih 20. stoletja

3.1 Evropa in ženske v 30. letih

Da bi bolje razumeli dogajanje na področju literarnih revij in na takratnem slovenskem ozemlju, bomo najprej osvetlili pomembna dogajanja po svetu in predvsem v Evropi v 30. letih prejšnjega stoletja oz. do leta 1941. Ta medvojni čas je zanimiv tako z vidika širših političnih sprememb in trendov kot tudi podrobneje: z vidika položaja žensk v takratni družbi.

3.1.1 Evropske razmere med vojnama

Parlamentarna demokracija je bila v času med vojnama politična oblika vladavine večine najstarejših in največjih kapitalističnih držav, tj. Velike Britanije, ZDA, Francije, Švice itd., se je pa v času po prvi svetovni vojni precej spremenila. Liberalne stranke so doživele politični polom, na svoj račun pa so prišle stranke, ki so zastopale interese meščanskih vodstev. To so bile v prvi vrsti meščanske demokratične in ljudske konservativne stranke. (Prunk 2004: 32) Pritiski buržoazije so bili vse večji.

A mnogo držav, ki so po prvi svetovni vojni dobile parlamentarno vladavino, te niso obdržale. V državah jugovzhodne in srednjevzhodne Evrope ter celo v Nemčiji buržoazija ni bila tako močna kot v zahodni Evropi, močnejši pa je bil pritisk delavskega razreda, ki se ga je buržoazija bala in zato prešla k bolj ali manj prikriti razredni diktaturi. Tak režim, iz katerega se je pozneje razvil nacionalizem, je prepovedal revolucionarna delavska gibanja, omejeval svobodno politično življenje in uporabljal vojsko ter policijo za zaščito svojih interesov. Primera takšnega nacionalističnega totalitarizma sta italijanski fašizem in iz njega izhajajoči nemški nacizem, ki je poskrbel za povod 2. svetovne vojne.

V Evropi (in v svetu nasploh) so se med vojnama oblikovali trije politični sistemi oz. tipi političnega prizorišča (Prunk 2004: 25–90): meščanski parlamentarno-demokratični tip, socialistični sovjetski in fašistični tip. Kot že omenjeno, k prvemu tipu spada večina največjih kapitalističnih držav razvitega sveta, ki pa so se zaradi hitrega gospodarskega in družbenega razvoja prav tako morale soočiti z mnogimi spremembami. Namesto klasičnega liberalizma je bila v ospredju meščanska država s sistemom planiranja in kontrole. Poleg meščanskih strank, ki so se začele deliti na bolj levo in druge bolj desno usmerjene (Lešnik 2000: 128), so bile v porastu tudi konzervativnejše in delavske

stranke. V meščanski tip spadajo ZDA, Velika Britanija, Francija, Weimarska republika in Češkoslovaška.

Po veliki gospodarski krizi leta 1929 so ZDA zmanjšale industrijsko produkcijo, ljudje so zaradi izgube zaupanja v denarne zavode dvigovali svoj denar iz bank (do leta 1932 jih je kar 5.000 zaprlo svoja vrata). Vlada Herberta Hooverja se s krizo ni znala spoprijeti in ob koncu njegove predsedniške dobe je bilo v ZDA več kot 12 milijonov brezposelnih. Leta 1932 je na volitvah zmagala demokratska stranka s predsednikom Franklinom D. Rooseveltom. Začel je uvajati novo gospodarsko politiko „New Deal“, zmanjšal je plače državnim uslužbencem in zvišal davke. Reformo je doživelo tudi kmetijstvo, kjer so se stabilizirale cene. Povečalo se je izkoriščanje naravnih virov. (Prunk 2004: 34) „Čeprav so predsedniku Rooseveltu očitali, da uporablja boljševistične metode, je bil leta 1936 ponovno izvoljen za predsednika ZDA.“ (Nećak, Repe 2003: 64) Kljub začetni izolaciji ob začetku druge svetovne vojne so se ZDA vmešale v vojno leta 1941 ob japonskem napadu na Pearl Harbour. Ugotovimo lahko, da so se ZDA lotile reševanja gospodarske krize na podoben način, kot to danes, leta 2009, počne administracija predsednika Baracka Obame, ki obljublja veliko javnih del za brezposelne, sprostitev kreditov za podjetja in posameznike ter davčne olajšave. Politika se torej lahko uči že na več kot 70 let starem modelu. Ali bo iz zgodovinskih izkušenj znala zbrati koristne ideje, bo jasno čez leto ali dve.

V začetku 30. let, ko je tudi Veliko Britanijo zadela gospodarska kriza, je laburistična vlada opustila svoje cilje in sestavila narodno koalicijsko vlado, ki pa ji težav krize ni uspelo reševati – tudi zaradi vse večje samostojnosti starih angleških dominionov. Leta 1935 jo je nasledila konzervativna vlada Stanleyja Baldwina, ki pa je nadaljevala predvojno politiko absolutnega gospostva na morju in varovanju svojega Commonwealtha. (Prunk 2004: 38)

Politične sile so se prerazporejale tudi v Franciji in Španiji. V obeh državah se je oblikovala ljudska fronta, politična tvorba, ki je združevala komuniste, socialiste in leve meščanske demokratične stranke, ki so se združile v skupen boj proti fašizmu. V Franciji je ta na volitvah leta 1936 tudi zmagala, kar je preprečilo vzpon desnice, francoska ljudska fronta pa je postala tudi vzor mnogim drugim državam, tudi tovrstnemu povezovanju na Slovenskem. Prav tako leta 1936 je ljudski fronti uspelo tudi v Španiji, kjer so se jim pridružili še anarhisti. Izvajala je socialne reforme, ločila Cerkev od države in spodbujala laične šole. A oblasti so se postavili nasproti

veleposestniki, industrialci in katoliška Cerkev in še v letu volitev so izvedli državni udar, ki ga je vodil Francisco Bahamonde Franco. Začela se je triletna državljanska vojna, po kateri je s podporo Nemčije in Italije Španiji zavlada Francov fašistični aparat, ki se je obdržal še po vojni. Prunk (2004: 37) zaradi specifične politične situacije v Španiji to uvršča v vmesni tip med parlamentarno demokracijo in totalitarizmom.

Fašistični tip politike sta v Evropi razvili Nemčija in Italija. Nacistična stranka je v Nemčiji na volitvah leta 1932 dobila največ glasov, a ne absolutne večine. Hitler je leta 1933 sprejel Hindenburgov mandat za sestavo vlade – postal je nemški kancler in Weimarska republika je bila pokopana. Leto kasneje je postal še vodja države in začel uresničevati svojo politiko, ki je privedla do 2. svetovne vojne. (Nećak, Repe 2003: 60, 61) A David Schoenbaum (2000: 284) poudarja, da je nacionalsocializem kljub svojim očitnim napakam na nemško družbo vplival tudi pozitivno: to je bil čas priložnosti za mlade in stare ter za obetavne kariere. Do začetka 30. let si je Benito Mussolini podredil tako rekoč celotno državo: bil je voditelj edine stranke v vladi, podredil si je sindikalne delavske zveze, z *lateransko pogodbo* si je pridobil podporo Katoliške cerkve, njegovi notranjepolitični uspehi (zmanjšanje brezposelnosti, stabilizacija valute itd.) pa so fašistični sistem v državi le še utrdili. (Prunk 2004: 62–63) „Številni so si takrat in pozneje postavljali tole vprašanje: kaj se je zgodilo z „ljudstvom“, kakšen konec je storilo, zakaj ni reagiralo? Ob spoznanju, da se je „ljudstvo“ pridružilo fašizmu, so bili razočarani predvsem tisti, ki so verjeli v prirojeno zdravje množic; ta zmota je imela korenine v sentimentalnih demokratičnih idealih.“ (Canfora 2006: 211) Fašistična demagogija je bila močnejša.

Rusija je med vojnama razvijala nov socialistično sovjetski sistem, ki je zrastel iz zmagovite oktobrske revolucije. V začetku tridesetih, ko se je izvajal prvi petletni Stalinov načrt, je Rusijo zadela huda lakota. A drzna preobrazba kmetijstva in industrije se je državi izplačala in drugo petletko je zaznamoval gospodarski razmah. (Prunk 2004: 57–58) Stalin je imel veliko dela z obračunavanjem s političnimi nasprotniki, taborišča za prisilno delo so bila polna, čistke znotraj partijskega vodstva pa krute. A Stalin je poleg tega poskrbel tudi za nekatere nasprotujoče si spremembe v sovjetski družbi. Po eni strani je otežil in podražil ločitev ter prepovedal splav, po drugi strani pa je z zakonom muslimanske ženske obvaroval pred poligamijo, poleg tega so lahko razpolagale z doto. Stalinovi tako radikalni kot tradicionalni ukrepi so torej najbolj prizadeli posameznika. (Lee 2000: 65)

Ko si je Evropa po prvi svetovni vojni opomogla in se prenovila, sta zacveteli tudi znanost in umetnost. V družboslovju sta se razširila fenomenologija z Edmundom Husserlom in eksistencializem z Martinom Heideggerjem in Karlom Jaspersom, v psihologiji je prevladoval psihoanalitik Sigmund Freud. Oživela je tudi marksistična veja filozofije, katere najbolj znan predstavnik je bil Max Horkheimer. Na področju fizike je bil najpomembnejši dosežek razbitje atoma, kar je leta 1938 uspelo Nemcema Ottu Hahnu in Lisi Meitner. Radio in telefon sta bila – predvsem v ameriških domovih – v 30. letih zaradi široke elektrifikacije že precej razširjena, sredi 30. pa začnejo eksperimentirati tudi s televizijo; čas množičnih medijev je pred vrati. (Prunk 2004: 27–30)

V umetnosti je po ekspresionizmu z začetka 20. stoletja v 20. in 30. letih s postekspresionizmom nastopil t. i. *novecento*, „ki je prevzel od avantgarde načelo oblikovne poenostavitve in ga prepletal s citati iz klasike. Za dela, ustvarjena v tem slogu, so značilne monumentalnost, razumljivost, znana in pomirjujoča ikonografija iz vsakdanjega življenja ter jasne, lepe in skladne oblike.“¹ V oživljeni gradbeni dejavnosti v desetletjih po vojni se preoblikuje tudi arhitektura. Prevladuje *art deco* s suhimi, čistimi linijami, v ZDA pa predvsem organska arhitektura z mehкими oblikami in uporabo naravnih materialov. Za glasbo tega časa je značilna slogovna razcepljenost. V klasični glasbi prevladuje neoklasicizem z njenim začetnikom Igorjem Stravinskim, v zabavni glasbi pa radijske poslušalce osvajajo Fred Astaire, Marlene Dietrich, Bing Crosby idr. V Ameriki sta popularna swing in džez. Leta 1938 je nemški skladatelj Norbert Schultz uglasbil znamenito pesem Hansa Leipaa *Lili Marleen*. V literarni umetnosti so bila takrat najpomembnejša imena Hermann Hesse, Maksim Gorki, Thomas Mann, John Steinbeck, André Gide, Boris Pasternak idr. Leta 1932 se zgodi prvi filmski festival v Benetkah.

In kako so se na vse te spremembe odzivali ljudje? Predvsem je zanimiva demografska podoba tedanje Evrope: med letoma 1920 in 1930 je prebivalstvo celine vsako leto naraslo za 4,5 milijona. Relativno nov pojav je bil tudi zavesten poskus vlad in držav, da bi vpeljale demografsko politiko. Oblasti so poskušale zvišati rodnost s posegi, ki so spodbujali, onemogočali ali nadzorovali tako ali drugačno vedenje. Tako so npr. v Franciji leta 1939 sprejeli zakon, ki je zvišal pomoč družinam s tremi otroki, v Sovjetski zvezi je demografska politika v desetletju 1935–45 „omejevala splav in razvezo, krepila

¹ *Umetnost: Svetovna zgodovina* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000), 605.

enotnost družine in avtoriteto staršev, vpeljala otroške dodatke za prehrano in družinske dodatke.“ (Livi Bacci 2005: 218) Tudi v Nemčiji in Italiji so v skladu s svojo nastajajočo nacistično ideologijo oblikovali demografsko politiko, ki je povečala kazni za namerni splav, finančno podprla sklepanje zakonskih zvez in številčne družine ipd. A kljub kratkemu *babyboomu* v zgodnjih dvajsetih je število rojstev upadalo in „leta 1938 s trinajstimi otroki na tisoč prebivalcev doseglo najnižjo točko v Evropi.“ (Bock 2004: 285)

Ugotovimo lahko, da so bila 30. leta 20. stoletja resna preizkušnja Evropi in njenim razvijajočim se političnim silam. Države so se spopadale vsaka s svojimi notranjepolitičnimi problemi in posledicami gospodarske krize, hkrati pa so se trenja dogajala tudi med velesilami. Kljub tehničnemu in gospodarskemu razvoju je kapitalizem pokazal tudi svojo temno plat: nasprotoval je gradnji socializma in oviral delavska združenja. V političnih bojih nista ostala imuna niti znanost in umetnost. Slednja je z neponovljivim umetniškim izrazom in angažiranostjo izrazila svoj odnos do takratnih razmer. Ponekod pa je umetnost služila tudi kot politična propaganda oblasti. Tako Stalin kot Hitler sta npr. spoznala, da je kino eno najbolj učinkovitih orodij prepričevanja. Gibanji obeh diktatorjev sta bili predstavljeni ne le kot politični, ampak tudi kot umetnostni. (Clark 1997: 14, 48) Politično vrenje je doseglo svoj vrh leta 1939, ko se je svet spet znašel na pragu svetovne vojne.

3.1.2 Ženske v Evropi 30. let

Za ženske – pa tudi moške – je bilo 20. stoletje v celoti „stoletje skrajnosti: razpeto med „zlata dvajseta“ in krvava štirideseta, med demokracijo in diktaturo, mir in vojno, socialno državo in genocid, odločitev, ali ubijati ali biti ubit.“ (Bock 2004: 271) Pomembni razvojni premiki na področju državljanskih, političnih in socialnih pravic so bili v 30. letih ujeti med obe svetovni vojni, ki sta pomembno vplivali na svet in tudi položaj žensk v njem.

V letih po prvi svetovni vojni, ko se je zaradi mnogih žrtev vojakov na frontah „feminiziral vdovski stan“ (Bock 2004: 272) in je bilo mnogo žensk zaradi potreb med vojno zaposlenih v industriji, zdravstvu in drugod, je prišel do izraza socialni vzpon žensk, ki pa je marsikje naletel na neodobranje in odpor. Ženska poklicna dejavnost pa se je v 30. vendarle širila še naprej; ženskam so npr. postali dostopni pisarniški poklici, delo v tiskarnah, v Franciji je bilo celo nekaj uspešnih bankirk, stopile so tudi

na politično prizorišče (leta 1930 je bilo npr. v nemškem Reichstagu sedem odstotkov žensk). A žensko delo je prišlo po mnenju nekaterih v konflikt z vlogo gospodinje. „Ker niso odobraval takega dela, ki je veljalo za nezdržljivo s skrbjo za otroke in dom, so pred drugo svetovno vojno ženskam v Veliki Britaniji (ne pa v Franciji) prepovedali, da bi se zaposlovale v državnih uradih. Začeli so poudarjati pojem „moralnega materinstva“, po katerem sta skrb za otroke in vodenje doma najbolj cenjeni in izpolnjujoči ženski vlogi.“ (Goody 2003: 225)

Tesno v povezavi z opogumljajočim udejstvovanjem žensk v politiki pa so se razvijale tudi druge (človekove) pravice (žensk), do tedaj „rezervirane“ za moški spol. Medtem ko se je boj za državljske pravice začel že v 17. stoletju, so morale ženske na izpolnitev vsaj dela političnih (predvsem volilne pravice), socialnih in ekonomskih ter intimnih pravic počakati še do konca 19. stoletja in na 20. stoletje. Pri uveljavljanju pravic žensk je pomembno vlogo v 30. letih 20. stoletja igrala listina o ženskih pravicah, sprejeta leta 1920 s strani Mednarodne lige za žensko volilno pravico, ki je vključevala ne le politične, pač pa tudi osebne, družinske, izobraževalne, ekonomske in moralne pravice. „Vsi ti ukrepi so pozneje našli svoje mesto v univerzalnih in regionalnih sporazumih ter drugih aktih.“ (Jalušič 2004: 44)

„Že po koncu prve svetovne vojne, še bolj pa po koncu druge je vladujočim elitam v Evropi postalo jasno, da ne morejo spregledati prispevka žensk, njihovega patriotskega in političnega angažmaja. Volilna pravica je bila nagrada, ki so si jo ženske prislužile v vojni.“ (Verginella 1999: 72) Tako so se začela intenzivnejša prizadevanja za volilno pravico žensk, ki so se jih različne skupine podpornic in podpornikov lotevale na različne načine. Pripadnice konstitutivnega krila ženskih gibanj so se imenovalе sufražistke in so z miroljubnimi sredstvi (javnimi zborovanji, političnim pritiskom na člane parlamenta, izdajanjem publikacij ipd.) zahtevale spremembo obstoječe zakonodaje. Sufražetke so predstavljale militantno krilo gibanja, ki je postalo bolj znano zaradi svoje usmerjenosti ne le na pritiskanje na parlamentarce, pač pa tudi na širšo javnost in njeno osveščanje. Včasih so pri svojih akcijah uporabile tudi bolj nasilna sredstva, kot so napadi na tujo lastnino. Poročene ženske, matere številnih otrok so predstavljale radikalno delavsko krilo. S pomočjo naklonjenih moških so zahtevale volilno pravico za vse ženske, starejše od enaindvajset let. (Povzeto po Antić Gaber 2004: 64–68) Vse omenjene skupine ženskih gibanj so tudi v tridesetih letih igrale pomembno vlogo pri uveljavljanju in vzdrževanju volilne pravice žensk in drugih

pravic, ki danes v Evropi predstavljajo samoumevni del zakonodaj sodobnih demokratičnih republik.

Medtem ko so v letih 1917–1919 – 13 let za Finsko – splošno volilno pravico pridobile Avstrijke, Britanke, Irke, Belgijke, Estonke, Nemke, Poljakinje, Rusinje in Latvijke, Nizozemke, Švedinje idr., so morale nekatere druge Evropejke počakati na konec druge svetovne vojne. „Najbolj zgodaj so ženske pripustili k politični participaciji tam, kjer – prvič – ni bilo nobenih drugih razrednih trenj ali so bila ta le majhna, vsaj med ženskami, in – drugič – tam, kjer so bila gonilna sila politične participacije močna ženska temperančna gibanja.“ (Bock 2004: 229) Tako so splošno volilno pravico ženske v Franciji pridobile leta 1944, v Italiji pa leta 1945. 30. leta pred vojno so torej predstavljala naporen čas prepričevanja še zadnjih dvomljivcev in spopadov še z zadnjimi upori in ovirami, ki pa jih je za nekaj let prekinila vojna.

V diktaturah, ki so se pospešeno oblikovala pred drugo svetovno vojno, so imele ženske pomembno, a omejeno vlogo. Oblasti so jih želele z mislijo na čim širšo družbeno podporo vključiti v svoje delovanje. Tak primer najdemo v Nemčiji. Ženske so oblast podpirale prav tako močno kot moški. Za podporo se jih je večina odločila prostovoljno, zaradi oportunitizma ali želje po aktivni udeležbi. A v nacističnem sistemu je vladala stroga moška hierarhija. Tudi vodja Ženske nacistične zveze Gertrud Scholtz - Klink je imela še vedno nižji položaj od namestnika ministra v vladi. (Koonz 2000: 256, 258) A vidnejših napredkov na področju pravic ženske v ženskih nacističnih združenjih niso dosegle, saj „verjetno od žensk niso pričakovali vzgoje za „višje“ cilje, ki bi presegali pripadnost spolu.“ (Bock 2004: 311)

Pomembno je izpostaviti tudi vlogo katolicizma pri ženskem boju za volilno pravico v nekaterih državah. Napačno je namreč prepričanje, da so klerikalna združenja nasprotovala ženski participaciji pri političnem odločanju – ravno nasprotno: spodbujala so jo zaradi prepričanja, da bi ženske utegnile voliti klerikalno politično opcijo, kar pa je sprožilo strah pri demokratični levici. Primer takšnega paradoksalnega obrata levice nasproti ženskim gibanjem se je zgodil v Franciji, kjer se je katoliško žensko gibanje Francije in Belgije zavzelo za splošno žensko volilno pravico, pri čemer jih je podprl celo papež. Boj med republiko in Cerkvijo je bil neizbežen. „Ženske volilne pravice ni blokiral katolicizem, temveč republikanski antiklerikalizem.“ (Bock 2004: 244)

Nehvaležno delo je naštevati in izpostavljati vidne evropske ženske časa, ki ga obravnavamo, ne da bi katero izmed njih izpustili. Tega obdobja niso kreirale le medijsko vidnejše ženske osebnosti – od umetnic, političark, književnic, bork za pravice žensk itd. – ampak tudi manj opazne močne ženske, ki so že takrat verjele v enakopravnost svojega spola z moškimi, ki pa niso imele tolikšnega odmeva v širši javnosti. Prav tako so za obravnavani čas pomembne tudi ženske, ki so živele in ustvarjale že desetletja prej, a pustile močan pečat v svoji okolici in družbi nasploh še leta pozneje. Ker je torej težko naštetati vse, bodo na tem mestu izpostavljene tiste evropske pa tudi nekatere druge ženske, ki so predvsem v tridesetih letih 20. stoletja skrbele za vidnost in spoštovanje svojega spola, ki so dokazovale svoje sposobnosti na najrazličnejših področjih in s tem vedé ali nevede opozorile na večkrat prezrto polovico družbe.

Začnimo kar z najprestižnejšo nagrado za izjemne raziskovalne dosežke, izume in prispevke družbi na šestih različnih področjih, Nobelovo nagrado, ki pa ostaja tudi po več kot sto letih podeljevanja predvsem domena moških. Ženskih nagrajenk je bilo do danes namreč le okoli 5 odstotkov, v letih od 1930 do 1940 pa naštejemo tri. Tako je leta 1931 Nobelovo nagrado za mir (skupaj z Nicholasom Murrayjem Butlerjem) prejela Jane Addams, leta 1935 Irène Joliot - Curie skupaj s Frédéricom Joliotom za kemijo (za dosežke pri sintezi radioaktivnih elementov), leta 1938 pa je bila nagrada za literaturo podeljena Pearl Buck „za njene resnično bogate in epske opise življenja kmetov na Kitajskem in za biografske mojstrovine.“²

Na področju znanosti in tehnologije so ženske zaostajale za moškimi in bile pri svojem delu celo ovirane predvsem zaradi stereotipnega mišljenja, da sta to moški področji. A vendarle so se nekatere z vztrajnostjo zapisale v zgodovino tudi tukaj. Med pomembne tehnične dosežke sodi prvi samostojni prelet ženske preko Atlantika, ki ga je leta 1932 opravila Amelia Earhart. Leto pred tem je postavila tudi nov ženski višinski svetovni rekord, ki je znašal 5.613 metrov. Leta 1934 je umrla Marie Skłodowska - Curie, Nobelova nagrajenka za fiziko in kemijo ter mati že omenjene Irène Joliot - Curie. Ena vidnejših matematičark tega časa je bila Nemka Emmy Nöther, ki je umrla leta 1935 in jo je Albert Einstein označil za eno najpomembnejših matematičark v zgodovini.³

² Prevedeno s spletne strani http://nobelprize.org/nobel_prizes/literature/laureates/1938/, 15. 10. 2008.

³ Povzeto po http://en.wikipedia.org/wiki/Emmy_Noether, 5. 12. 2008

V literaturi je bila poleg že omenjene ameriške pisateljice in borke za človekove pravice Pearl Buck v tridesetih letih med bralci priljubljena tudi angleška pisateljica detektivk, Agatha Christie, s svojim najslavnejšim likom, detektivom Poirotom. V zgodovino svetovne literature se je s svojimi eseji, romani, kratkimi zgodbami in dramami zapisala tudi Virginia Wolf. Čeprav je njeno najslavnejše delo *Lastna soba* izšlo že leta 1929, je močno zaznamovala celoten prvi val feminizma. Le leto po tem, ko so Britanke pridobile splošno volilno pravico, je Virginia Wolf v svojem eseju opozarjala na mnoge ovire, ki so ženskam še vedno preprečevale polno in enakopravno udejstvovanje v družbi: na izključenost iz izobraževalnega sistema, pomanjkanje zasebnosti, finančno neodvisnost itd. (Watkins 2001: 12–14)

V likovni umetnosti so navduševale Aleksandra Ekster, rusko-ukrajinska slikarka in ena od začetnikov smeri *art deco*, Sonia Delaunay, francoska slikarka, ki je skupaj z možem Robertom Delaunayjem pred prvo svetovno vojno oblikovala smer *orfizem*, Tamara de Lempicka, poljska slikarka, ki je vzbujala pozornost s svojo biseksualno usmerjenostjo in erotičnimi slikami, Frida Kahlo in mnoge druge. Večkrat nagrajena ameriška fotografinja, Dorothea Lange, ki je na svojih dokumentarnih fotografijah v 30. letih prikazovala posledice gospodarske krize po letu 1929, je leta 1936 ustvarila svojo najslavnejšo sliko, *Migrant Mother*.⁴

Nemška igralka in pevka Marlene Dietrich se je v 30. letih preselila v Združene države Amerike in se tako distancirala od nacionalsocialističnega režima v Nemčiji. Leta 1932 je nastopila v uspešnem filmu *Shanghai Express*. (Bach 1992: 154) Tudi Greta Garbo, po rodu Švedinja, je odšla uspeh iskat v Hollywood. Za vloge v filmih *Romance* (1930), *Anna Christie* (1930), *Dama s kamelijami* (1936) in *Ninočka* (1939) je bila nominirana za oskarja. Do leta 1939, ko je zaprla svoje trgovine, ker je menila, da vojni čas ni primeren za širjenje mode, je francoska modna kreatorka Coco Chanel (s pravim imenom Gabrielle Chanel-Bonheur) veljala za eno redkih vidnih žensk na modnem področju. V svojih kolekcijah si je prizadevala za udobna oblačila: izogibala se je uporabi steznika, oblikovala je krajša krila in hlače za ženske. Nekateri njeni izdelki – med njimi parfum „Chanel Nr. 5“ – so postali brezčasni.⁵

Tudi sociologinje so se v tem času že poslavljale od le pasivne vloge opazovalk ali akterk iz ozadja. Mnoge so se poleg svojega primarnega področja ukvarjale še z

⁴ Prevedeno s spletne strani http://www.loc.gov/rr/print/list/128_migm.html, 20. 12. 2008.

⁵ Povzeto po http://en.wikipedia.org/wiki/Coco_Chanel, 20. 12. 2008.

ženskim aktivizmom, socialnim delom, pisanjem, poučevanjem ipd. Poleg že omenjene Jane Addams je treba omeniti tudi Edith Abbott, sicer ekonomistko in socialno delavko, ki je v 30. letih pomagala osnovati ameriški Zakon o socialni varnosti, promovirala je gibanje sufražetk in napisala več knjig ter člankov na temo pomembnosti državne blaginje (več je v njeni biografiji napisala Lela B. Costin). Marianne Weber, žena Maxa Webra, se je v svojih delih posvečala ženskam in družbenemu sistemu. Leta 1935 je izdala delo *Ženske in ljubezen*, vseskozi pa je bila aktivna v ženskih gibanjih.

Čeprav so bile ženske tisti čas v politiki še v ozadju in so šele dohitevale svoje moške kolege, so z vztrajnostjo in pogumom zavzemale vedno več pomembnih položajev. Po poklicu učiteljica, sicer pa glasna zagovornica pravic žensk, Clara Zetkin, je leta 1932 kot članica Komunistične partije Nemčije postala predsednica nemškega parlamenta, ki pa ga je že naslednje leto zavzel Adolf Hitler. (Dornemann 1960: 10) V Ameriki je bila v letih 1933–35 guvernerka zvezne države Teksas že drugič Miriam A. Ferguson (prvič v letih 1925–27). Bila je izobražena, razgledana in kontroverzna osebnost. A najbolj priljubljena ženska v Ameriki je leta 1933 postala Eleanor Roosevelt, žena predsednika ZDA, Franklina Roosevelta. Veljala je za predsednikovo desno roko, predvsem se je posvečala socialnim problemom ter se zavzemala za enakopravnost žensk. Nekaj vidnejših žensk je bilo tudi v kraljevih družinah. Na Nizozemskem se je kraljica Wilhelmina skozi vse medvojno obdobje v vedno bolj napetem političnem ozračju borila za nevtralen položaj Nizozemske. Imela je velike zasluge pri demokratizaciji političnih institucij. Leta 1936 je Mary of Teck po smrti svojega moža kralja Georgea V. in po prenosu krone na sina postala kraljica mati in vseskozi podpirala sina pri vodenju.⁶

Našteti je le nekaj imen žensk, ki so si v časih, ko so jim bila marsikatera vrata še zaprta, upale slediti svojim željam in ta vrata postopoma odpirati. Marsikdaj so morale za enak položaj pokazati veliko več kot moški, marsikdaj so ostale tudi razočarane in prezrte. A zaradi njihove neomajnosti so dosegale v časih skoraj nemogoče in zato je njihov prispevek neprecenljiv ter neizpodbiten dokaz, da lahko tudi ženska v družbi zaseda vse položaje, ki so si jih dolgo z najrazličnejšimi argumenti lastili le moški. Žal pa so v tem času na vidnejša mesta, cenjene poklice in v javnost prodrle predvsem belke, marsikatero med njimi iz premožnejših družin. Za enakopravnost med samimi

⁶ Povzeto po http://en.wikipedia.org/wiki/Mary_of_Teck, 10. 1. 2009

ženskami in zavest o njej čas še ni prišel. Ženske so torej tudi v 30. letih 20. stoletja naredile velik in odločen korak naprej; se osvobajale kuhinje in domačih zidov, se izobraževale, volile, ustvarjale, nastopale, se borile in se zvečer kot skrbne matere ter žene vračale k družinam.

3.2 Družbeno-politične razmere v Sloveniji v 30. letih 20. stoletja

Zgodovino Slovencev med vojnama so v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (KSHS) in kasneje Kraljevini Jugoslaviji zaznamovali razcepljenost, pluralnost, raznolika nacionalna in verska sestava ter nenehen boj pri notranjepolitičnih odločitvah. KSHS, nastala 1. decembra 1918 z združitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov ter Kraljevine Srbije, v praksi ni prinesla enakopravnosti med narodi. Po medstrankarskih trenjih, ki so dosegla vrh s streljanjem poslanca Narodne radikalne stranke v skupščini, z zahtevami po federalizmu in demonstracijami v Zagrebu, je 6. januarja 1929 kralj Aleksander I. Karađorđević razveljavil ustavo, razpustil parlament in prevzel oblast. Oktobra je bila država preimenovana v Kraljevino Jugoslavijo, Slovenci pa so to razmerje med njimi in Jugoslavijo razumeli na dvojen način: „unitarno-centralistični, tj. s pristajanjem na utopitev Slovencev v centralistični državi enega, jugoslovanskega naroda, in na avtonomistično-federalistični, ki je terjal slovensko narodno in državnoopravno emancipacijo in s tem enakopraven položaj Slovencev v Jugoslaviji.“ (Perovšek 1997: 20) Podobno dvojno dilemo so v tem času doživljale tudi ženske, razpete med pripadnost in zvestobo narodu ter emancipacijo in izpostavljanje svojega spola.

3.2.1 Slovenci v Kraljevini Jugoslaviji

Tudi po uveljavitvi oktroirane ustave septembra 1931 so se politični pritiski meščanskih strank na kraljevo diktaturo nadaljevali. Stranke so zahtevale parlamentarizem, narodno suverenost, vedno pogostejši so bili tudi negativni zunanjepolitični odzivi (predvsem Francije in Velike Britanije), dogajali so se upori študentov. Tudi po atentatu na kralja Aleksandra se politika namestništva na čelu s knezom Petrom Karađorđevićem ni bistveno spremenila; še povečalo se je policijsko nasilje, vlada pa je svoje nasprotnike (predvsem študente in levo usmerjene intelektualce) zapirala v taborišče v Višegradu. Zaradi zunanjega pritiska so bile leta 1935 izpeljane volitve, na katerih je vlada s šibko večino zmagala proti združeni opoziciji, novi predsednik vlade Stojadinović pa je iz treh

opozicijskih strank, ki so bile pripravljene sodelovati v vladi, ustanovil novo stranko, Jugoslovansko radikalno zajednico. A vlada je z vsakimi volitvami zaradi delitve političnih taborov izgubljala podporo: težave sta ji med drugim povzročala rastoči fašizem in krepitev levice, predvsem komunistične partije. Država se je že pred vojno ekonomsko in politično povezovala z Nemčijo in Italijo, leta 1941 pa je pristopila k trojnemu paktu, ki je sprožil demonstracije in vojaški udar. Nemčija se je „neposlušno“ Jugoslavijo odločila napasti aprila 1941. (Nećak, Repe 2003: 78–84)

Vodilni politični blok v Sloveniji med vojnama je bil katoliški. Slovenska ljudska stranka in najvidnejši politik tistega časa, Anton Korošec, sta si v Jugoslaviji prizadevala za avtonomno Slovenijo v okviru federativne države. SLS je tako leta 1932 izdala Slovensko deklaracijo, v kateri je zahtevala federativno državno obliko. (Prunk 1998: 173) Komunisti so se okrepili šele z razcvetom ljudske fronte v Sloveniji sredi tridesetih let, ki je organizirala razne tabore, izlete, kulturne prireditve in ki je združevala različna društva in skupine – študentske, kmečke, delavske organizacije in revije. Gibanju so se pridružile tudi nekatere leve in sredinske stranke. Razkol med katoliškim in komunističnim taborom je bil pričakovan. A komunisti so po letu 1939 zaradi političnega povezovanja med Nemčijo in Sovjetsko zvezo ljudskofrontno politiko opustili in spet začeli poudarjati razredne cilje, s čimer so izgubili zaveznike med levimi in sredinskimi strankami. Različni pogledi slovenskih političnih taborov so se vsaj deloma združili leta 1941 ob ustanovitvi Osvobodilne fronte, ki je delovala po vsem slovenskem ozemlju, z izjemo Prekmurja.

Slovensko ozemlje je bilo pred drugo svetovno vojno za tretjino manjše od današnjega. Ob popisu marca 1931 je živel v Sloveniji nekaj manj kot 1,100.000 prebivalcev, konec leta 1940 pa skoraj 200.000 več. Število prebivalstva se je oblikovalo iz naravnega prirastka (ta je letno znašal približno 10.000, saj je bila rodnost velika) in migracijskih gibanj (do leta 1937 se je iz Slovenije izselilo približno 100.000 ljudi, priselilo pa le okrog 50.000). (France Kresal 2004: 172) Po starostni strukturi je prevladovalo mlado prebivalstvo: kar 40 % je bilo starih do 20 let, 50 % pa od 20 do 60 let. Preostalih 10 % je bilo starejših.

V tridesetih letih je na Slovenskem tretjina prebivalstva živela od kmetijstva. „Zaradi nerazvite industrije je nezaposleno prebivalstvo [...] živetarilo po vaseh, opravljalo priložnostna, zlasti dninarska dela na bogatih posestvih, ali pa odhajalo v tujino.“ (Nećak, Repe 2003: 90) Vir zaslužka so ljudje našli tudi v prodaji lesa v obliki

hlodovine. V industriji so prevladovala manjša obrtna podjetja, zaposlitev so dajali tudi rudniki in topilnice, ki so bili v večinski tuji lasti. „Obrtniških obratov je bilo leta 1939 v Dravski banovini 8900 in njihova rast je bila 4,52 odstotna.“ (Kos 2001: 120) Najmočnejše gospodarske panoge so bile še tekstilna, živilska, gradbena, papirna, steklarska in usnjarska. Kljub temu je bila nezaposlenost na začetku tridesetih kar 27-odstotna. Močan je bil tudi vpliv tujega kapitala, ki je vlagal predvsem v bančništvo in vodilne industrijske panoge.

Kljub rastočemu gospodarstvu v drugi polovici tridesetih let pa so se posledice krize kazale še leta po novem zagonu. „Pri tem ne mislim samo na padec javne porabe zaradi proračunskega varčevanja, temveč na drastično znižanje življenjske ravni, ki je imela posledice na zdravstveni in demografski podobi Slovenije.“ (Lazarević 1997: 39) Zaradi pomanjkljive prehrane in ponekod slabega stanovanjskega standarda se je zmanjšalo število rojstev ter povečala umrljivost dojenčkov, več je bilo tuberkuloze, revmatizma in nalezljivih bolezni. Zabeleženih je bilo več kršitev javnega reda in miru, kraj, alkoholizma. Ljudstvo, ki si je do začetka četrtega desetletja ravno opomoglo, pa je zadela naslednja preizkušnja – vojna.

Zaradi kriz in posledičnega odpuščanja delavcev so bile pogoste stavke. Tako je v letih 1934–36 prišlo že do drugega stavkovnega vala, v katerem so se rudarji zaradi znižanja plač odločili celo za gladovno stavko. Razslojenost je bila tudi med delavci velika: medtem ko so eni živeli v barakarskih naseljih, so si drugi že lahko privoščili najemniška stanovanja ali celo enonadstropne vrstne hiše. Bolje je v teh časih živel srednji – pretežno uradniški, meščanski – sloj. Ta je lahko odšel na dopust in imel višji kulturni standard. Najbolje so živeli precej redkejši podjetniki, bankirji, industrialci, politiki, profesorji in zdravniki. (Nećak, Repe 2003: 94)

Zahteve gospodarstva so spodbudile izobraževanje na vseh ravneh. Šolstvo je zato v tem času pridobilo pomembne zakone, pedagoški kader in vedno večje število učencev in učenk. Decembra 1929 sprejeti zakon je poenotil osnovno šolstvo v okviru jugoslovanske države in med drugim uvedel t. i. koedukacijo (Ciperle, Vovko 1987: 71) – skupen pouk za dečke in deklice. Uvedena obvezna osemletna šola za slovensko ozemlje ni bila sicer nobena novost, za mnoge predele nove države pa velika sprememba. Eden glavnih učnih predmetov v šoli je bil narodni jezik, in sicer srbohrvaško-slovenski, obvezen je bil verski pouk in prepovedana telesna kazen. Po osnovni šoli so lahko učenci šolanje nadaljevali na nižjih gimnazijah, meščanskih,

strokovnih ali vajenskih šolah. Na univerzo so se lahko vpisali le gimnazijski maturantje, po letu 1931 pa pod določenimi pogoji še absolventi učiteljišč. Medtem ko je v študijskem letu 1928/29 na ljubljanski univerzi študiralo 1.285 študentov, se je ta številka do leta 1940 dvignila na skoraj 2.500. V desetih letih (od julija 1930 do aprila 1941) je z disertacijami in rigorozi doseglo doktorat približno 265 ljudi (največ na filozofski fakulteti, sledila pa je teološka). (Melik 1997: 175) Jeseni leta 1936 se je začela gradnja univerzitetne knjižnice, ki je bila dokončana leta 1941. Slovenska akademija znanosti in umetnosti je bila ustanovljena leta 1938, njen prvi predsednik pa je bil Rajko Nahtigal.

Zaradi pospešenega razvoja izobraževalnega sistema, širjenja strokovnih področij, večjega števila založb in tiskarn ter ne nazadnje večjega zanimanja s strani bralcev je razcvet doživela tudi publicistika. „Težnja za uveljavitvijo določenih idejnih, kulturoloških ali ideoloških vsebin je bila tako močna, da so posamezniki množično posegali po tem sredstvu informiranja in vplivanja.“ (Pogačnik 1997: 158) Poleg starih časopisov so začeli izhajati še novi, npr. *Zdravniški vestnik*, *Kronika slovenskih mest*, *Misel in delo*. Med literarnimi revijami so bile najuspešnejše *Ljubljanski zvon*, *Dom in svet* in leta 1933 ustanovljena *Sodobnost*, ki bodo predmet obravnave drugega dela diplomskega dela, poleg njih pa še *Dejanje*, *Modra ptica*, *Književnost*, *Kres*, *Slovenski jezik*, *Mladina* idr. Izhajalo je tudi precej specializiranih revij za posamezne poklice, interese, prostočasne dejavnosti ipd., npr. *Kmetovalec: strokovna kmetijska revija*, *Lovec: glasilo Lovske zveze Slovenije*, *Vzajemnost: stanovsko glasilo slovenske duhovščine*, *Zbori: mesečna revija za novo zborovsko glasbo*, *Življenje in svet: ilustrirana revija za poljudno znanstvo, leposlovje in javno vprašanje*, *Elektrotehniški vestnik* itd. Vidnejše založbe in tiskarne na slovenskem ozemlju so bile Mohorjeva družba, Delavska založba, Tiskovna zadruga, Založba Hram, Slovenska matica, Mladinska Matica idr. Avtorji so se odločali tudi za samozaložbe. Revije, ki so se osredotočale na žensko vprašanje, bodo obravnavane v poglavju Slovenka v 30. letih.

V umetnosti je na Slovenskem po ekspresionizmu v 30. letih nastopila bolj realistična usmeritev, sledila pa ji je socialna občutljivost v času pred drugo svetovno vojno. Izstopali so religiozno-filozofsko-poetičen duh in barvita lepota, pesniška vizija in življenjska stvarnost, umiritev v naravi in iskanje domačnosti. (Komelj 1998: 263) V likovni umetnosti so bili najbolj vidni France Kralj, Veno Pilon, Božidar Jakac, Rihard Jakopič in drugi, ki so se leta 1937 zbrali ob novoustanovljenem Klubu neodvisnih

slovenskih likovnih umetnikov Ljubljana. Umetniki so poudarjali odnos do domovine in slovenstva. Tudi kiparstvo se je približalo realizmu, kar se je kazalo predvsem v delih Franceta Goršeta in Lojzeta Dolinarja. Tudi arhitektura je doživljala nov zagon: leta 1933 je bil zgrajen ljubljanski Nebotičnik, ki je bil takrat z nekaj več kot 70 m višine najvišja stavba Balkana in ena najvišjih v Evropi. Leto pred njim je bil dokončan Mali nebotičnik. Od leta 1931 do 1934 je izhajala prva revija za arhitekturo, *Arhitektura*. (Kornelj 1998: 270)

Gospodarska kriza, ki je po letu 1929 sprožila niz sprememb, pretresov in varčevanja s strani države, ni prizanesla niti glasbi na Slovenskem. Opera kot osrednja glasbena institucija je morala zaradi zmanjšane državne subvencije spremeniti svoj repertoar: reševala se je z operetami ter lažjimi deli. (Kuret 1997: 222) Prestolnica Ljubljana v tistem času ni premogla niti simfoničnega orkestra in posledično koncertov večjega obsega. Stanje se je deloma izboljšalo leta 1935, ko je bila ustanovljena Ljubljanska filharmonija. Najopaznejši skladatelji tega časa so bili Slavko Osterc, Marij Kogoj in Matija Bravničar. Marsikdaj pozabljeno ime v slovenski glasbeni zgodovini je Ivan Noč, največji slovenski pianistični talent, ki se je uveljavljal v evropskih koncertnih dvoranah. Glasbena matica, pomembno glasbeno društvo 20. stoletja na Slovenskem, je izdajala glasbeno literaturo, skrbela za razvoj glasbenih šol, oblikovala arhiv in sodelovala tudi pri oblikovanju Glasbene akademije, ki je nastala leta 1939, ko so statusno preimenovali Državni konservatorij.⁷

Po ustanovitvi univerze leta 1919 so nastopili boljši časi tudi za sociologijo. Sociološka znanja se začnejo predavati predvsem po letu 1930, ko je bil sprejet nov univerzitetni zakon, po katerem se je sociologija uvedla v prvi letnik kot splošni tečaj. Glavna predavateljca na teološki fakulteti sta bila Aleš Ušeničnik in Ivo Ahčin, na pravni Albin Ogris in Evgen Spektorski, na filozofski Karel Ozvald in France Veber, na tehnični fakulteti pa Andrej Gosar. Za medicinsko fakulteto ni podatka. (Čas 1997: 241–42) Na srednjih šolah sociologije v učnih načrtih še ni bilo. Razvoj sociologije je že vse od svojega obstoja od leta 1938 naprej podpirala tudi Akademija znanosti in umetnosti. Že na ustanovnem občnem zboru je namreč v enega od razredov vključila sociološke vede. Meritve (statistiko) v sociološke raziskave je začel uvajati Socialno ekonomski inštitut, ustanovljen leta 1938. Sociološke prispevke so avtorice in avtorji objavljali v časopisih in časnikih *Slovenec*, *Slovenski narod*, *Čas*, *Ljubljanski zvon*, *Slovenski pravnik* ... Ena

⁷ S spletne strani http://www.glasbenamatica.si/o_drustvu/zgodovina_drustva, 10. 1. 2009

redkih avtoric socioloških tekstov tisti čas je bila Angela Vode, ki je napisala odmevni deli *Žena v današnji družbi* (1934) in *Spol in usoda I, II* (1938, 1939).

3.2.2 Slovenka v 30. letih

3.2.2.1 Izobraževanje

Že pri vstopu v šolo so se dekleta srečevala z ovirami, ki so jim onemogočale enakovredno šolanje in napredovanje v primerjavi z moškimi sošolci. Že omenjeni zakon iz leta 1929, ki je sicer uvedel skupen pouk za dekleta in fante, je bil omejen z dodatkom, da naj bodo učenci po spolu še vedno ločeni povsod tam, kjer razmere to dovoljujejo. (Ciperle, Vovko 1987: 71) Do končne odprave ločevanja po spolih v šolskih razredih je prišlo nekaj let po drugi svetovni vojni v drugi Jugoslaviji, in sicer z odpravo privatnega šolstva, kamor so sodile zlasti katoliške šole, ki so vse po vrsti ločevale fante od deklet. (Gabrič 2004: 219)

V kriznih letih med vojnama je bilo dvomljivcev, ki so trdili, da izobrazba za žensko ni potrebna, vedno manj, saj se je tudi veliko moških strinjalo, da je za stanje, v katerem se je znašlo gospodarstvo in celotna družba, kriva neudeležba polovice ljudi pri soustvarjanju boljšega življenja. Enakopravno šolanje za oba spola je bila zato sprejeto brez večjih uporov, vendarle pa so ostale prisotne težnje po delitvi šol na pretežno moške in pretežno ženske, npr. gospodinjske šole, pa tudi na nivoju univerze so se npr. študentke prava po šolanju soočale z opravljanjem poklica, ki ni ustrezal njihovi izobrazbi. (Jelka Melik 2004: 347)

V gimnazijah se je delež deklet neprekinjeno dvigal. Medtem ko se je takoj po prvi svetovni vojni na gimnazije vpisala ena gimnazijka na devet gimnazijcev, sta bili pred drugo svetovno vojno od petih vpisanih že približno dve dekleti. Tako je bilo v šolskem letu 1937/38 število dijakov in dijakinj gimnazij na Slovenskem 12.135, od tega 4.382 (35,3 %) deklet. (Gabrič 2004: 218–19) V času med vojnama so bile v Ljubljani tri dekliške državne šole: dekliška vadnica pri učiteljišču, zasebne dekliške šole pri uršulinkah in v Lichtenthurnu. Poleg tega so se dekleta šolala še na šestih državnih mešanih osnovnih šolah, gluhonemnici in zavodu za slepo mladino. Ustanovljenih je bilo tudi več meščanskih dekliških šol. Proti koncu tridesetih let je bilo v Ljubljani sedemnajst šol, ki so jih lahko obiskovala dekleta. Od teh je bilo sedem šol dekliških, druge so bile mešane. (Budna Kodrič 2000: 122–23) Tudi v Mariboru je delovalo kar 13 šolskih ustanov, ki so izobraževale izključno dekleta, in sicer ženska realna gimnazija,

zasebna gospodinjska šola, zasebno žensko učiteljišče šolskih sester itd. (Žnidarič 2000: 180) Edina gimnazija na Gorenjskem je bila v Kranju. V šolskem letu 1937/38 je to gimnazijo obiskovalo 263 deklet od skupno 714 dijakov, maturiralo pa je le okrog 10 deklet. Zaradi potreb obrtniškega in kmečkega stanu je bilo na Gorenjskem več meščanskih – tudi dekliških – šol.

Na dekliških meščanskih šolah je bil poudarek na izobrazbi in vzgoji učenk v dobre gospodinje, žene in matere. Poučevali so tudi izrazito praktične predmete: ročna dela, kuharstvo, higieno, strojepisje, igranje violine in tuje jezike. V teh šolah je bilo nezaželeno vzbujanje pozornosti s pričeskami in nakitom. Dekleta so navajali k skromnosti in dostojnosti. Med dekliškimi šolami so bile dobro obiskane že omenjene gospodinjske šole, ki so jih začeli ustanavljati v drugi polovici 19. stoletja z namenom pripraviti dekleta na vlogo žena in mater in so bile v začetku predvsem zasebne, vodile pa so jih redovnice uršulinke in šolske sestre. (Gabrič 2004: 216–18) Nanje so se dekleta lahko vpisala po opravljeni ljudski šoli. Že zadnja desetletja 19. stoletja so bila namreč v znamenju profesionalizacije in specializacije, zato sta tudi materinstvo in gospodinjstvo postala „poklica“, ki sta zahtevala ustrezno izšolanost, izobrazbo, priučitev različnih spretnosti in teoretičnih znanj, čeprav nista bila plačana in sta bila vrednotena drugače kot drugi poklici. (Žnidaršič Žagar 2002: 103) Gospodinjske šole so potekale tudi kot nekajmesečni večerni tečaji, prilagojeni zaposlenim uradnicam, delavkam ter kmečkim dekletom.

Uršulinke so torej pomembno prispevale k izobraževanju deklet, in sicer že od 18. stoletja naprej. Svojim učenkam niso ponujale le šolske izobrazbe, pač pa tudi celostno vzgojo, ki naj bi jih vsestransko pripravljala na življenje. Zasebne dekliške šole so bile pred drugo svetovno vojno razvejane že po več krajih po Sloveniji: v Ljubljani, Škofji Loki (tu so uršulinke leta 1906 ustanovile lastno učiteljišče, takrat edino na Gorenjskem, ki pa so ga morale leta 1935 po odloku ministrstva zaradi prevelikega števila učiteljev za štiri leta zapreti) in Mekinjah. Konec dvajsetih let so začele uršulinke postopoma odpravljati svojo notranjo meščansko šolo in ustanavljati gimnazijo. Ta je dobila pravico javnosti šele leta 1936, leta 1939 pa je enak status dobila še uršulinska višja gimnazija. (Vovko 1993: 169)

V času pred drugo svetovno vojno so bile pred preizkušnjo predvsem osnovne in srednje šole primorskih Slovenk in Slovencev. Fašistična politika je odpravljala manjšinske šole, učiteljice in učitelji so bili premeščeni v oddaljene italijanske province

ali upokojeni. Vendarle sta tudi v tem času uspešno delovala Šolski zavod v Trnovem (ta se je razširil v osemrazredno šolo z internatom, gospodinjsko, trgovsko in nižjo glasbeno šolo) in Elizabetišče v Tomaju. (Beltram 2000: 51–53) Poučevanje je pred vojno potekalo v italijanščini. Razmerje med spoloma je bilo vseskozi približno tri proti ena v korist dečkov. (Tul 2000: 90)

Število vseh učencev na vseh srednjih šolah leta 1938 v Sloveniji je bilo tako 31.069, od tega je bilo 12.729 (torej 41 odstotkov) deklet. Najvišji odstotek deklet je bil zabeležen v gospodinjskih šolah, kjer v omenjenem letu ni bilo vpisanega nobenega fanta, sledile so trgovske obrtne šole (delež deklet je bil 58 odstotkov) in meščanske šole (55 odstotkov). Najmanj deklet je obiskovalo strokovne nadaljevalne šole (25 odstotkov), nekoliko pa so zaostajale tudi v gimnazijah, kjer jih je bilo za dobro tretjino. (France Kresal 2004: 175) Ugotovimo lahko torej, da so ženske začele zaostajati v izobrazbi v višji stopnji srednjih šol. Predvsem v strokovnih nadaljevalnih šolah, kjer so se šolali delovodje in vodilni delavci, ter v gimnazijah, ki so omogočale vstop na univerzo, je bil odstotek žensk še zelo skromen.

Univerza je bila naslednja preizkušnja in želja mnogih deklet, ki so končala gimnazijo. V 30. letih se je število študentov nenehno povečevalo. Stalno se je zviševal tudi odstotek študentk. Konec tridesetih jih je bilo 22 odstotkov, kar je Slovenijo uvrščalo pod takratno jugoslovansko povprečje. Zanimiv je tudi podatek, da je bilo že leta 1940 na filozofski fakulteti v Ljubljani vpisanih več študentk kot študentov. Na medicini je bilo takrat deklet dobra četrtnina (29 odstotkov), na pravu ena šestina, na tehniki pa 7,5 odstotka. V tridesetih letih je z disertacijami doseglo doktorate 65 ljudi, med vsemi temi je bilo 6 doktoric, 2 slavistki (Silva Trdina, Marja Borštnik) in po ena geologinja (Ljudmila Dolar - Mantuani), filozofinja (Frančiška/Pia Garantini) in pedagoginja (Kristina Vrhovec). Prva ženska, ki je učila na ljubljanski univerzi, je bila Fanny Copeland, lektorica za angleščino, prva docentka pa je bila Alma Sodnik za zgodovino filozofije (leta 1933), druga Valentina Kobetova za anatomijo in tretja Ljudmila Dolar - Mantuani na tehniki. Študij bogoslovja in seveda tudi poklic duhovnika sta bila za žensko nedostopna. (Vasilij Melik 1997: 175–78)

Žensk s pravno izobrazbo je bilo pred drugo svetovno vojno malo. Spomladi leta 1920, ko je pravna fakulteta v Ljubljani začela prva predavanja, so bile nanjo vpisane le 3 študentke. V študijskem letu 1939/40 je v klopeh sedelo 666 bodočih pravnikov in pravnice, od tega že 120 študentk. V tridesetih letih je iz prava doktoriralo 8 študentk. A

čeprav je bila izobrazba ženskam že dostopna, pa jim še dolgo niso bili odprti temeljni pravniški poklici. Šele leta 1929 je zakon o odvetnikih izrecno določil, da ženske smejo pridobiti pravico do advokature. Še istega leta je odvetnica tako postala Zora Tominšek, do vojne pa sta se ji pridružili še dve (Mija Jernejčič in Zdenka Brejc). (Jelka Melik 2004: 347)

S svojo visoko izobrazbo, vztrajnostjo in nadvse uspešno kariero se je v zgodovino ženskega izobraževanja zapisala Ángela Piskernik (1886–1967). Bila je koroška naravoslovka, naravovarstvenica in narodna delavka. Bila je ena prvih slovenskih univerzitetno izobraženih žensk in tudi v tujini priznana botaničarka. V dvajsetih letih je bila predsednica Slovenske krščanske ženske zveze, delovala je tudi v vodstvu Slovenske orliške zveze. V *Slovenki* je pisala o socialnih, ženskih in narodnostnih vprašanjih. V tridesetih letih je poleg rednega profesorskega dela izdala več priročnikov za učenje nemškega jezika in nemško-slovenski ter slovensko-nemški slovarček. Napisala je tudi več knjig o botaniki. Iz Ravensbrücka se je vrnila fizično in psihično izmučena, a je svoje delo nadaljevala. Po vojni je bila honorarna predavateljica splošne botanike na filozofski fakulteti v Ljubljani in dočakala 81 let.

3.2.2.2 Zaposlovanje

V poglavju o izobraževanju so že bile omenjene nekatere težave, s katerimi so se srečevale tudi diplomantke in celo doktorice, ki so zaključile šolanje in si hotele poiskati zaposlitev. Pomanjkljiva zakonodaja, neprikriti upori moških in strah pred izgubo službe so prispevali k temu, da so se morale ženske marsikdaj zadovoljiti s službo, ki ni ustrezala njihovi izobrazbi in je bila zanje plačana slabše kot za njihove moške sodelavce. Kako so si v 30. letih razlagali množičen vstop žensk na trg delovne sile, priča članek iz leta 1935: „Naglašal sem, da razmere dandanes tudi žensko čedalje bolj silijo k udejstvovanju v poklicu. [...] Ženski naj se ne zapira načelno noben poklic, toda vanj naj stopi povsem pripravljena in izvršuje naj ga – kot *ženska*, ne pa da bi se šla kakorkoli spakovat v moško potvoro.“ (Ozvald 1935: 83, 87) Kljub enakemu delu, ki so ga opravljale ženske, temu niso pripisali iste teže, saj je bilo „žensko“. Delež zaposlenih žensk se je po prvi svetovni vojni naglo zviševal. Leta 1934 je bilo v Dravski banovini med zaposlenimi že 37 odstotkov žensk. (Barbara Kresal 2006: 117)

Pomembno področje zaposlovanja, ki je že zgodaj veljalo za feminizirano, je bil poklic učitelja oz. učiteljice. Ker se je med krizo pokazalo, da so najbolj zanesljive službe

državne in uradniške, se je povečal pritisk na učiteljice in poštno uradnice (Selišnik 2007: 24) Ko so se v 20. letih pojavile ideje, da bi se morale poročene učiteljice odpovedati svoji službi, so učiteljice organizirale množična zborovanja. Leta 1929 sprejet šolski zakon je tako poročenim učiteljicam dovolil opravljati poklic, uredil pa je tudi pokojnino in delovno dobo. A že leta 1937 je bil sprejet amandma na zakon o ljudskih šolah, ki je odpuščanje poročenih učiteljic spet dovoljeval. Vpeljan je bil delni celibat, ki pa ga je ministrstvo kmalu preklicalo. A vendar so se ob presežku učiteljskega kadra ob odpuščanju najprej obračali proti poročenim učiteljicam. Leta 1938 je bil delež slovenskih žensk, zaposlenih v šolstvu, najvišji v gimnazijah, učiteljskih in kmetijsko-gospodinjskih šolah (povsod 63 odstotkov). (France Kresal 2004: 175) Učiteljice redovnice so učile tako na notranjih uršulinskih šolah, kot tudi na javnih ljudskih, meščanskih in drugih šolah.

Delo učiteljice pa ni bilo preprosto. Poleg nižje plače in strahu pred izgubo službe so se morale učiteljice tudi primerno vesti in oblačiti. Iz avstrijskih časov podedovan argument, da je učiteljica prvovrsten pedagog zaradi prirojene materinskosti (ki naj bi jo prenašala na šolske otroke in ne trošila doma ob lastnih), je utrjeval splošno prepričanje, da mora biti učiteljica ne le podajalka znanja in vzgoje, pač pa tudi opora učencem ter učenkam in zgled ne le v šoli, ampak tudi zunaj nje, v javnosti, v učiteljičinem zasebnem življenju. So se pa učiteljice v času krize dobro povezale in s pomočjo različnih ženskih društev (npr. Zveze delavskih žen in deklet in Ženskega pokreta) prirejale odmevna protestna zborovanja. Da so opozarjale na res pereča vprašanja in odpirale vroče teme, potrjuje dejstvo, da je bilo leta 1901 ustanovljeno stanovsko Društvo učiteljic leta 1931 z dekretom prepovedano. (Milharčič Hladnik 1995: 48)

Medtem ko so v šolstvu učiteljice odpuščali, pa je v industriji v času krize delež žensk naraščal. Pravzaprav je bilo največ žensk pred drugo svetovno vojno zaposlenih prav v industriji. Vzrok za to je bil splet različnih okoliščin. Zaradi prevlade t. i. delovno intenzivnih panog v slovenski industriji tistega časa, ki so potrebovale veliko delovne sile, ki jo je bilo mogoče hitro usposobiti, so morali industrialci zaposlovati tudi ženske. Gospodarska kriza je zahtevala zniževanje stroškov in ena najlažjih poti za to je bilo nadomeščanje dražje delovne sile s cenejšo, kar je takrat pomenilo, da je že tako visok delež žensk v industriji pred drugo svetovno vojno poskočil na 40 %, hkrati pa se je povečala nezaposlenost moških, kar je povzročilo veliko nezadovoljstva. (Lazarević 2001: 112) France Kresal (2004: 176) tudi opozarja, da je bila ženska delovna sila

cenejša zato, ker so jo tudi psihološko naredili za tako. Zaposlovali so predvsem samske ženske, ki jim ni bilo treba vzdrževati družine, kar je bil prikladen izgovor za nižjo plačo in odtegnitev (npr. družinskih) doklad.

Največ žensk je bilo zaposlenih v tekstilni in konfekcijski panogi, v storitvenih dejavnostih pa so izstopali gostinstvo in hišne pomoči (ženske so opravljale delo gospodinjskih pomočnic). Tudi v kemijski in kovinski industriji so ženske predstavljale petino vseh zaposlenih. Ponekod pa je bilo zaznati tudi obraten proces. „V ljubljanski tobačni tovarni so delavke l. 1910 predstavljale 85 odstotkov vseh zaposlenih, v letu 1934 je njihov delež upadel na 70 odstotkov vseh zaposlenih.“ (Selišnik 2007: 22) Leta 1937 je bila po pogajanjih le sprejeta uredba, ki je določila enotno višino minimalne mezde. Tudi v delavskih zbornicah so vedno glasneje opozarjali, da morajo ženske za enako delo prejemati enako plačo. Že takrat so ugotavljali in si začeli priznavati, da ženska ne sme biti postavljena pred alternativo ali družina in materinstvo ali poklic in osebna (finančna) neodvisnost. A do enakopravne sinteze obojega bo preteklo še veliko let, pa tudi še danes smo priče razpravam tipa „uspešna karieristka in/ali dobra mati“. Zanimiv primer odločnega nastopa delavk zaradi neustreznih pogojev dela je bila stavka tekstilnih delavk v Kranju leta 1936, ki so jo kasneje označili kot zametek revolucije – ta stavka se je namreč razširila tudi po drugih tekstilnih tovarnah Dravske banovine in „je bila v povojni zgodovini pomemben del partijskega diskurza o revolucionarnem delavstvu.“ (Vodopivec 2007: 59)

Ženske so prevladovale tudi v tovarni Tobačna Ljubljana. Delo je bilo monotono in utrujajoče, delavke pa med slabše plačanimi v slovenski industriji. Večina delavcev tovarne je živela v Rožni dolini, kjer so si kupili ali zgradili majhno hišo ali stanovanje. Med delavkami je vladala stroga hierarhija. Najvišje so bile stalne delavke. Ta status je bil težko dosegljiv, saj je morala zanj delavka pred tem delati pet let kot nestalna delavka, v tem času pa ji tudi niso plačali pokojninskega zavarovanja. Marsikdaj so nestalne delavke tik pred dopolnitvijo petih let delovne dobe odpustili in jih čez čas spet zaposlili kot nestalne delavke. Na dnu lestvice so bile sezonske delavke, ki so v tovarno prišle občasno po dodaten zaslužek ali kot učenke med počitnicami. (Čepič 1991: 39–41)

Kriza pa je prizadela tudi druge panoge. Od leta 1935 so v poštno-telegrafsko-telefonski službi prenehali zaposlovati ženske s fakultetno izobrazbo, kvote pa so postavili tudi pri ženskah z opravljeno srednjo šolo. (Bezljaj Krevel 2004: 182) Pred tem so se poštno

uslužbenke leta 1933 organizirale v Klub ptt uslužbenk Dravske sekcije, ki je bil včlanjen v Jugoslovansko žensko zvezo in kasneje preimenovan v Ženski odsek dravske sekcije ptt uradnikov. Združenje se je zavzemalo za odpravo uredbe o zmanjšanju draginjskih doklad poročenim ženskam in odpravo omejitev pri zaposlovanju žensk. Poštne uslužbenke so naletele na odpor svojih moških sodelavcev predvsem, ko so zahtevale zasedanje zahtevnejših delovnih mest in enakost pri napredovanju. Ljubljanska poštna direkcija sploh ni želela javnih razprav o položaju svojih poštних uslužbenk. Zato leta 1941 tudi ni dovolila radijskega predavanja z naslovom „Žena v poštni stroki“. (Prav tam: 184)

Predvsem mlajše ženske so se zaposlovale kot gospodinjske pomočnice. Služile so predvsem pri uradnikih, hišnih posestnikih in drugih premožnejših meščanskih gospodinjstvih. Sredi tridesetih let je služkinje zaposlovala najmanj vsaka četrta ljubljanska družina. V primerjavi z vsemi zaposlenimi slovenskimi služkinjami je bilo v Ljubljani nekaj manj kot ena polovica vseh žensk. Po 2. svetovni vojni se je njihovo število precej zmanjšalo. Točnih števil zaradi pogostega dela na črno ni. Za delo služkinje so se odločala predvsem samska dekleta, zato je veljalo, da so tudi služkinje marsikdaj živele kar v celibatu, če so želele službo obdržati. Splošne služkinje so opravljale vsa hišna dela, družine pa so zaposlovale tudi kuharice, čistilke, vzgojiteljice, domače šivilje, perice itd. Dekleta so delo iskala preko posredovalnic za delo, ustne informacije, priporočil ali časopisnih oglasov (npr. v *Jutru*, *Ženskem svetu*, *Slovincu*). Služkinje so imele več dela jeseni in pozimi, poleti pa so jih družine navadno odpustile, da bi tako privarčevale. Izraz *služkinja* je bil večinoma v uporabi vse do 2. svetovne vojne, po njej, ko je ta poklic skorajda izginil, pa so se dekleta imenovala *gospodinjske pomočnice*. (Hrženjak 2007: 88–91)

Poklic sodnice je ženskam postal dostopen šele po drugi svetovni vojni. Seveda ta sprememba ni nastala naenkrat, ampak so se že skozi 30. leta odvijali poskusi in pritiski, da bi ženskam dovolili opravljati sodniški poklic. Leta 1936 je bil namreč pripravljen načrt novega zakona o sodnikih rednih sodišč, ki je vseboval tudi predlog o opravljanju poklica sodnice. Ker pa je s strani mnogih slovenskih pravnikov naletel na odpor, je bil predlog iz zakona izpuščen. Prva policistka (in sicer pravnica Danica Lovrenčič) je bila nastavljena leta 1936, potem ko je Splošno slovensko žensko društvo zahtevalo, da naj ženske na policiji obravnavajo policistke, v zaporih pa paznice. (Leskošek 2006: 49) Edina državna ženska kaznilnica tisti čas je bila na Begunjah. Vodile so jo sestre

usmiljenke in kazensko osebje je sestavljalo 35 redovnic. Te so se zaradi narave svojega dela odločale za poklic pravnice.

Na težave so ženske naletale tudi, ko so zanosile. Ravno v 30. letih se je namreč položaj nosečih delavk poslabšal, saj jih je po novem določilu delodajalec lahko odpustil že šest tednov pred in šest tednov po porodu. Enako se je skrajšala tudi doba zajamčene pomoči po zakonu o zavarovanju delavcev. Ženska, zaposlena v gospodarstvu, je bila v času poroda upravičena do enotedenske plače. Težave so bile tudi pri kontroli nad izvajanjem zakonodaje, saj so delodajalci npr. kršili odmor za dojenje in predpis o organizaciji otroških zavetišč. Ženske, ki so jih prizadele omenjene kršitve, so sicer imele pravico do pritožbe, a se zaradi strahu pred izgubo službe za to niso odločale. (Selišnik 2007: 17)

Zanimiv prikaz zapleta pri zaposlovanju žensk je tudi izsek iz revije *Žena in dom*, v katerem bralka uredništvo prosi za nasvet. „Ali naj pustim službo? Prihodnji mesec se poročim z državnim uradnikom, ki me sili, naj izstopim iz službe. Pravi, da bova lahko živela z njegovimi dohodki. Moji dohodki so večji od njegovih. Imam samostojno delo in vem, da podjetju moja odpoved ne bo prijetna. Kakšen je Vaš svet? Odgovor: V normalnih razmerah, kadar je dovolj dela za vse, bi Vam svetovali, da službo obdržite. Dandanes, ko je veliko žensk brezposelnih, je pa od Vas samo lepo, če napravite prostor drugi, ki je brez kruha. Morda bi nam hoteli sporočiti svoj naslov. Imamo pridne in izobražene naročnice, ki so brez službe in ki bodo prav gotovo vestno opravljale Vaše delo.“⁸ Pismo bralke kaže na pritisk, ki so ga doživljale poročene zaposlene ženske – v zgornjem primeru kljub dejstvu (ali pa ravno zaradi njega), da je žena zaslužila več od moža. Po drugi strani pa preseneča nasvet uredništva, ki stavi na veliko solidarnost bralke, da pomaga drugi ženski, in ki bralke ne spodbuja k vztrajanju v gotovo težko pridobljeni službi.

Ženske niso sodelovale tudi v poslovnem svetu: ni jih bilo med člani borze, trgovskih in obrtnih združenj. Celó v Zbornico za trgovino, obrt in industrijo, ki je med drugim pokrivala tipično žensko obrt, šiviljstvo, jih niso sprejeli. Zanimivo pa je tudi mnenje sociologije o spremembah na trgu delovne sile. Katoliški sociologi so se namreč nanje odzvali precej enotno. „Glede udeležbe v plačanem delu prevladuje pri vseh sociologih razlaga, po kateri ni (več) mogoče prepovedati vstopa v plačano delo, vendar je treba vselej poudarjati primarno vlogo ženske in jo svariti pred pogubnimi posledicami za družino (in cel socialni organizem).“ (Jogan 2004: 309) Tudi cerkveni krogi so bili nad

⁸ *Žena in dom* V/1 (1934).

množičnim zaposlovanjem žensk zaskrbljeni, saj so menili, da bo takšna ženska spremenila tradicionalno družino. A toka napredka ni bilo več mogoče ustaviti in s spremembo poklicnih vlog so se spremenili tudi družina in družinska razmerja, opisana v naslednjem poglavju.

3.2.2.3 Družinsko življenje

Zaposlena ženska je z ekonomsko neodvisnostjo napredovala v odnosu do svojega moža. Začela se je zavedati, da lahko sama odloča o sebi, svojem času in aktivnostih, kar pa je vključevalo tudi družino in otroke. Tako kot že pred in po tem so se tudi v 30. letih zgodili pomembni premiki v družinskih razmerjih, ki pa se niso zgodili čez noč in zlahka ter so marsikdaj naleteli na odpor. Spremenilo se je tudi gospodinjsko delo, saj so na trg prihajali različni pripomočki, ki so gospodinjam pomagali pri vsakdanjih opravilih v hiši, pri negi otroka ipd.

Če se poročena ženska ni mogla ali celo ni smela zaposliti, saj je za prihodek družine skrbel njen mož, se je posvečala skrbi za dom in družino (poleg otrok so marsikdaj skrbele tudi za obnemogle starše, tete, strice ipd.). Na kmetijah ženske praviloma niso gospodarile s svojim premoženjem. Če so se priženile na kmetijo, navadno niso postale solastnice posestva, pač pa so zase obdržale le doto. Upravljale so tudi dohodke gospodinjstva (npr. dohodki od vrtnin, mleka, mesa itd.). Tako so večino dela v hlevu opravile prav gospodinje in pridelale pomemben družinski dohodek. Na večjih kmetijah so pri delu pomagali hlapci in dekle. Ti so poleg popolne oskrbe (hrane in prenočišča) dobili tudi majhno mesečno plačilo, ki je bilo za dekleta za tretjino manjše kot za hlapce. Še manj so zaslužile dninarke, ki so bile poleg tega odvisne še od sezonskega dela. So pa bile slednje vsaj socialno samostojne, saj so se lahko poročile, poleg tega jim otrok (za razliko od dekel) ni bilo treba dati v rejo. (France Kresal 2004: 173)

V mestu, kjer so se ljudje preživljali večinoma z neagrarnimi gospodarskimi dejavnostmi, so imele ženske slabšo gospodarsko vlogo kot ženske v kmečkem okolju. Poročene praviloma niso imele svojih dohodkov. Žene podjetnikov in obrtnikov so sicer razpolagale s sredstvi za gospodinjstvo, ki pa jih niso ustvarjale same. Bile so torej vzdrževani družinski člani, katerih gospodinjsko delo, ki ni neposredno prinašalo denarja, je bilo manj cenjeno kot plačano delo. „Zaposlenih poročenih žensk v delavskih družinah je bilo leta 1936 samo 15 %, desetletje prej pa 9 %; v uradniških

družinah je bilo še slabše, od zaposlenih je bilo le 11 % poročenih.“ (France Kresal 2004: 174)

Čeprav je bilo gospodinjsko delo neplačano in zato večkrat manj cenjeno in spregledano, pa se je odnos družbe do gospodinjstva začel spreminjati. „Gospodinjstvo sedaj ni bilo več suženjstvo, za emancipirano žensko je gospodinjstvo še vedno zastojno in naporno delo, ki pa ga ne opravlja iz prisile, ampak iz ljubezni, prostovoljno. Edino uteho in upanje za skorajšnje olajšanje lastnega težkega položaja so videle v naglem razvoju gospodinjske tehnike in drugih izboljšav, tudi na primer kakovosti blaga, hrane itd.“ (Žnidaršič Žagar 2002: 254) Z razvojem kapitalistično-potrošniške družbe so gospodinje (za državo) postale pomembne potrošnice, v družini pa aktivno sodelujoče članice in ne več zgolj porabnice. Gospodinjstvo je postalo tako rekoč poklic poročene ženske, ki je zahteval veliko iznajdljivosti, optimiziranja časa, usklajevanja družinskih obveznosti in previdnosti ter premišljenosti pri potrošnji.

Pomemben del gospodinjskega dela je bila čistoča. Gospodinja je morala skrbeti za svojo higieno, nadzorovati otrokovo in vzdrževati čist dom. Od gospodinje so sicer pričakovali skromnost, a vsakodnevno urejenost. Revija *Gospodinja* je leta 1932 za zjutraj in zvečer ter za kopalnico priporočala ohlapne halje, za težja gospodinjska dela pa preprosto krojeno, malce športno obleko. Pred drugo svetovno vojno so konfekcijo le redko kupovali; šivilje so prihajale na dom in poskrbele za dolgoročno garderobo celotne družine. Vsakodnevno opravilo je bilo tudi pospravljanje: postiljanje postelj, zračenje prostorov, čiščenje preprog in parketov. Pred drugo svetovno vojno so imele premožnejše ljubljanske družine (in tiste, ki so imele napeljano elektriko) že sesalnik, ki je olajšal delo in s katerim gospodinje niso čistile le preprog in tal, pač pa tudi zavese in celo oblačila. Dolgotrajnejša so bila tedenska in generalna polletna čiščenja, ko so se žene lotile steklenih površin, drgnjenja štedilnika (s citrono ali peskom), pregleda stropov in sten ipd. (Šorn 2004: 352, 353)

Pri urejanju doma so gospodinjam pomagale tudi ženske revije. Te so prinašale nasvete in trike, kako lažje in hitreje opraviti gospodinjska opravila. V reviji *Žena in dom* so bralkam svetovali uredništvo in druge gospodinje: „Fine čipke namočimo po pranju v mleko in jih zlikamo, ko so še vlažne. [...] Citrone dajo dosti več soka, če jih

segrejemo, preden jih iztisnemo. [...] Krompir se ne bo razkuhal, če dodamo vodi, ko lonec pristavimo, prav malo masti.“⁹

V tridesetih letih oz. ves medvojni čas se je mnogo sprememb zgodilo tudi na področju prehrane. Vestne gospodinje (predvsem v mestih) so morale slediti novim trendom, saj so ti obljubljali boljšo, bolj zdravo in okusnejšo hrano. Priporočila so se nanašala npr. na koristnost vitaminov, presne hrane, omejevanje uživanja sladkorja, alkohola in kave. Kuharske knjige so priporočale tudi sestavo tedenskih jedilnikov, ki pa se med gospodinjami zaradi zapletenih receptov (z izjemo postnega petka) niso prijeli. (Šorn 2004: 354) Za nakup kakovostnih živil je bil že v tistem času aktualen ljubljanski živilski trg, ki je bil več kot le tržnica: imel je tudi družabno vlogo. Pomembna je bila tudi priprava ozimnice: shramba sušenega in kuhanega sadja ter zelenjave, posaditev zelenjave v kleti, priprava zaloge moke, mesa, olja itd.

V *Kmečki ženi* zasledimo kratek članek, ki svetuje, kaj naj hčere za materinski dan skuhamo svojim materam. „Kaj bomo za materinski dan kuhale? Odrasle hčere, za materinski dan materam skuhamo dobro kosilo iz takih jedi, ki jih vaše matere najraje jedo. Mizo pogrnite z opranim domačim prtom in jo ozaljšajte s pomladanskimi cveticami. Vsa hiša naj ve, da je 25. marec velik družinski praznik. [...] Naj navedem nekaj preprostih jedilnikov in jedi, ki bi bili za materinski dan primerne: Kokošja juha z vkuhanim močnikom, kuhana in popečena kokoš, zmečkan krompir in zeljna solata, smetanova presna potica, sirov ali jabolčni štrukelj in kuhane češplje.“¹⁰

Da je bila družina lepo in snažno oblečena, je od gospodinje zahtevalo veliko truda in tudi iznajdljivosti. Na peči so v velikem kotlu kuhale (belo) perilo, preostala oblačila so zdrgnile v čeburu in s pomočjo rebraste deske. V vodo so dodale nekaj praška ali luga, barvastemu perilu so prilile še malo kisa. Perilo so še nekoliko vlažno pobrale in ga zravnale, ovratnike in manšete moških srajc pa so pred tem še „poštirkale“ s pšeničnim, riževim ali krompirjevim škrobom. Gospodinje so uporabljale likalnike na oglje ali takšne z železnimi vstavki, na špirit in plinske likalnike. Tik pred drugo svetovno vojno pa so se v nekaterih gospodinjstvih že pojavili električni likalniki. (Šorn 2004: 356, 357)

Materinstvo je z napredkom medicine in razširitvijo množičnih medijev (predvsem časopisov in revij) postalo predmet proučevanja in ne več le samoumevna ter instinktivna ženska „naloga“. T. i. materinski instinkt (čeprav je bil dokazano spoznan

⁹ *Žena in dom* V/3 (1934).

¹⁰ *Kmečka žena* II/1 (1938), 12, 13.

za družbeni konstrukt) so strokovnjaki (ginekologi, psihologi, antropologi ...) pa tudi mnoge ženske s pridom izrabljali za prenos skrbi za otroka na ženske. Da pa bi ga matere znale pravilno „uporabljati“, so se začeli pojavljati različni priročniki, ki bi ženske poučili o pravilni negi in vzgoji otrok. Tudi v tridesetih letih je tako izšlo več slovenskih in prevedenih knjižic; leta 1938 npr. že tretja izdaja knjige *Pomoč novorojenčku in dojenčku* znanega ljubljanskega pediatra Dragaša. Revija *Ženski svet* je uvedla rubriko *Materinjenje*. (Žnidaršič Žagar 2002: 42, 43) Vedno več žensk je rodilo v porodnišnicah. Tako je leta 1936 na domu rodilo le še 20 % Ljubljank. (Borisov 1995: 181) Med vojnama (pospešeno pa v 50. in 60. letih) so se začeli pojavljati materinski domovi, ki so delovali v terapevtskem ali organizacijsko birokratskem modelu, namenjeni pa so bili predvsem revnejšim ženskam. (Zaviršek 1996: 243) Nosečnost, porod in nega novorojenca so tako res postali varnejši, ženske pa bolj informirane, a hkrati se je povečal tudi nadzor in pritisk nad mladimi materami, saj niso smele nič več prepustiti naključju.

Ker gospodinje niso bile zavarovane in niso imele svojih pokojninskih skladov ter drugih pravic, se je v takratni skupni državi (po zgledih iz tujine) oblikovala Jugoslovanska zveza gospodinj, ki jo je sestavljal tudi leta 1932 ustanovljen slovenski odsek Zveza gospodinj. Njihove glavne zahteve so bile med drugim uvedba obveznega gospodinjskega pouka na ženskih šolah, znižanje davka na živila, sodelovanje pri akcijah za izgradnjo stanovanjskih hiš itd. Slovenska sekcija Jugoslovanske ženske zveze je ustanovila gospodinjsko-gospodarsko komisijo, ki si je prizadevala za izboljšanje materialnega stanja gospodinj ter za pravilno vrednotenje njihovega dela – želela je, da bi bilo gospodinjstvo priznано kot poklic. (Jeraj 2000: 54)

Zaradi mnogih sprememb v družini so se pojavili ugibanja in strahovi o krizi zakonske skupnosti. Pred prvo svetovno vojno je za edini pravi zakon veljal tisti, sklenjen pred duhovnikom. Zaradi versko in nacionalno neenotne podobe Jugoslavije pa so se že kmalu po prvi svetovni vojni začele pojavljati ideje in zahteve predvsem ženskih združenj o civilnem zakonu, ki bi poenotil različne zakone. Leta 1934 je bil tako v Ljubljani posvet, ki so ga pripravile članice Društva za civilni zakon. Na njem so poleg že omenjenih zahtev poudarile tudi možnost ločitve (seveda v okviru civilnega zakona), ki je bila do sedaj zaradi cerkvenega (katoliškega) načela neločljivosti nemogoča. (Žnidaršič Žagar 2002: 147) In čeprav je bila v osnutku novega državlanskega zakona

iz leta 1934 predvidena tudi ločitev, ta ni bila uzakonjena. Še vedno je bila mogoča le v redkih primerih (npr. pri krvnem sorodstvu ali mnogoženstvu).

Vročje razprave so se (še)le v tem času začele tudi na področju kontracepcije in splava. Pri nas so si prostor za diskusije prilastili moški in zato javna razprava v začetku ni bila posebno polemična, saj so si bila mnenja sodelujočih zelo blizu. Razprave so se povezovale s skrbjo nad procesom upadanja rojstev, ki se je v kriznih letih še pospešil (predvsem v mestih in industrijskih središčih). „Odpor do kontracepcije in abortusa izraža starodavni odpor moških do ženske seksualne suverenosti; zaslužnjevanju ženskih reproduktivnih zmožnosti [...] in upravljanju z njim se moški niso mogli tako preprosto odreči.“ (Žnidaršič Žagar 2002: 225)

Kontracepcijska sredstva so bila v tistem času težko dostopna (predvsem revnejšim ženskam), nezanesljiva in nerodna. Mehanični pripomočki (npr. pasar) in kemična sredstva (razne tablete, praški, masti) ženskam pri spolnosti niso zagotovili sproščenosti. Edina „neproblematična“ kontracepcijska metoda tistega časa, metoda „varnih dni“, je bila kljub vsemu tvegana in mnoge ženske ji niso zaupale. Knaus-Oginova metoda plodnih in neplodnih dni je bila namreč odkrita konec 20. let, leta 1933 pa je prvo razpravo o njej pri nas napisal dr. Breclj v reviji *Čas*. Metodo *coitus interruptus* je po preganjanju Cerkve kot slabo ocenila tudi stroka, saj naj bi ta pri obeh partnerjih pustila psihološko-seksualno travmo. (Žnidaršič Žagar 2002: 227, 228)

Problematika splava, ki je (na žalost) v marsikateri državi pereča še danes, je tisti čas spadala v kazenske zakonike, ki so določali kazni za žensko in druge, sokrivate zločina. Zaradi nelegalnosti splava in posledično skrivanja le-teh je število splavov tistega časa nemogoče ugotoviti. V Ljubljani so mnoga ženska društva (razen katoliških) leta 1933 priredila javno zborovanje, na katerem so zahtevala spremembo člena kazenskega zakona, ki je določal kazen za abortus. Protestnice so zahtevale tudi razširitev olajševalne okoliščine, ki jo je zakon priznaval nezakonski materi, če je abortus izvršila sama brez pomoči druge osebe, na vse osebe. Opozarjale so tudi na gmotno krizo nosečih žensk, ki sebe in otroka ne bi zmogle preživeti. Na stran žensk so se postavili nekateri zdravniki in zdravnice, sicer pa so bile konkretne posledice zborovanja neopazne. „Do legalizacije (vsaj) socialne indikacije za abortus v obdobju stare Jugoslavije ni prišlo in slej ko prej sta ostajali vse breme in vsa moralna in fizična odgovornost za potomstvo na ramenih žensk.“ (Žnidaršič Žagar 2002: 233, 236, 244)

V tridesetih letih so se zaradi pospešenega osvobajanja žensk iz kalupov ponižnih in tihih žena začeli tudi predlogi o zakonskih posvetovalnicah. Ženska je postajala enakopravnejši partner možu in tudi težave v zakonu so želele reševati kot aktivne udeleženske konstruktivnega pogovora. Tudi nova spoznanja o človeški duševnosti (predvsem tista, izpeljana iz Freudove psihoanalitične šole) so spodbudila k razmišljanju, da obstajajo učinkoviti načini reševanja (zakonskih) težav. A medtem ko so v tujini zakonske posvetovalnice že prakticirali (npr. na Dunaju je bila znana Zofija Lazarsfeld (Žnidaršič Žagar 2002: 168)), se je v 30. letih pri nas uveljavilo predvsem časopisno oz. revijalno svetovanje. Na vprašanja (predvsem) bralk o zakonu, gospodinjstvu, zdravju ipd. so odgovarjale predvsem zdravnice, včasih pa celo izkušene starejše bralke.

Kako naj se ženske v zakonski zvezi vedejo do svojih mož, govori članek v reviji *Žena in dom*. „Kaj ve vsaka žena o zakonu, pa vendar rada pozabi? Da ne sme kazati ljubosumnosti, čeprav trpi. Z njo bo samo zbudila moževo trmo. Da ne sme reči o drugi ženski, ki se zdi možu mična, da je grda, smešna ali celo malopridna. Da on ne sme vedeti, da ga ona bolj ljubi, kakor on njo. Da moški ne mara solz. Le kadar žaluje za kom, naj jih pokaže. Da mora na znotraj in na zunaj ostati mlada, lepa in privlačna. Da si mož misli svoje, če ona klepeta in opravlja svoje prijateljice. Da mu mora odpustiti, če jo je užalil, in o tem ne sme nikoli več govoriti.“¹¹ Ne le da gre za primer precej konzervativnega in pokroviteljskega pisanja, ampak dobimo tudi občutek, da je večina odgovornosti za uspešen zakon preložena na ženo in da se vseskozi računa na njeno ponižnost ter odpuščanje.

Trideseta leta in njene družbene okoliščine so tudi v dom prinesle veliko sprememb. Nezaposlene ženske so postale neplačane „poklicne“ gospodinje, katerih delo se kljub raznim tehnološkim novostim ni bistveno olajšalo ali skrajšalo. Delovni čas jim ni bil določen, zato se je nemalokrat zgodilo, da so delale ves dan; ne le v hiši, pač pa (na deželi) tudi v hlevu, na polju in v sadovnjaku. Spremljale so tudi novosti v zvezi s prehrano, modo, zdravjem in nosečnostjo. Zaradi neurejenih razmer (delovna doba jim ni tekla, niso bile zavarovane, težave z ločitvijo, splavom ...) so se začele tudi gospodinje organizirati v relativno uspešna društva, ki so opozarjala na zapostavljen položaj gospodinj in žensk nasploh. Več o mnogovrstnih ženskih društvih pa v naslednjem poglavju.

¹¹ *Žena in dom* V/3 (1934), 18.

3.2.2.4 Ženska gibanja

Število društev, ki je naraščalo že pred prvo svetovno vojno, se je v medvojnem obdobju še dodatno povečalo. Zaradi nerazčiščenih povojnih nesoglasij in novih političnih razmerij se je okrepila tudi delitev teh društev na katoliška in liberalna (tudi protikatoliška). Tudi ženske organizacije so v tridesetih letih pridobile veliko članic. Veliko od teh jih je bilo vključenih v zveze organizacij, ki so delovale pod okriljem političnih strank. Ob tem so se razvijala tudi (sicer redka) nestrankarska društva, npr. Ženski pokret. V nadaljevanju naštetja in opisana pomembnejša ženska društva so se ukvarjala z žensko problematiko, opozarjala so na ovire, s katerimi so se srečevale ženske pri izobraževanju, zaposlovanju, splošnih človekovih pravicah itd., in bile pri tem tudi uspešne.

Katoliška ženska društva, podprta s principi stranke SLS, so bila usmerjena k izobraževanju, kulturi in vzgoji v duhu vere. Krščanska ženska zveza je konec dvajsetih let ustanovila zavetišče za dekleta, ki so iskala službo. To delo je kasneje prevzelo Društvo za varstvo deklet, ustanovljeno leta 1933. Slednje je bilo mednarodna organizacija s sedežem v Švici. Pomagala je dekletom, ki so se priselila v mesto in iskala službo. Omenjena Krščanska ženska zveza je na Slovenskem zaživela šele konec dvajsetih let, saj so se takrat dekliške zveze, nezadovoljne s položajem znotraj zveze, od nje ločile in ustanovljale samostojne Dekliške odseke v Prosvetni zvezi. (Selišnik 2007: 76, 78)

Zanimiv način druženja in vzgoje deklet je predstavljala tudi Orliška podveza, ki je organizirala telovadbo, se ukvarjala s humanitarnim delom in organizacijo gospodinjskih tečajev. Konec dvajsetih je bila razpuščena, njeno dejavnost pa je prevzela Dekliška zveza. Slednja je bila v svojih aktivnostih uspešna in privlačna tudi zaradi majhnih lokalnih skupin, ki so spodbujale osebni odnos znotraj njih in aktivno sodelovanje deklet pri izgradnji družbe, čeprav so imele te kot državljanke zelo omejene pravice. Dekleta so proslavljala verske praznike, imela so skupno himno (ki se je iz Orlovske preimenovala v Mladinsko), krepila so skupno identiteto in se oblečena v enotne uniforme srečevala na zborovanjih. (Selišnik 2007: 81)

Pod okriljem Katoliške akcije se je v tridesetih začela gradnja stanovskih stanovanj, v katero so se vključila mnoga ženska društva in zveze: Zveza mladih katoliških delavk, Zveza mladih katoliških dijakinj, Zveza katoliških kmečkih mladenk, Zveza katoliških gospodinjskih pomočnic. (Selišnik 2007: 82) Tovrstna povezovanja dokazujejo, da so

ženska katoliška društva pod budnim očesom Cerkve premišljeno (in uspešno) gradila skupno podobo katoliške ženske, ki se je zaradi poudarjene povezovalnosti v tovrstnih društvih počutila varno, sprejeto in izpolnjeno, saj je lahko prispevala svoj delež k razvoju družbe in ustvarjanju javne podobe verne ženske. Vsaka od njih se je lahko – glede na svoj status, poklic ali starost – vključila v eno izmed društev, ki so s svojo razdrobljenostjo želela zajeti čim širšo populacijo žensk.

Liberalna ženska društva (tisti čas označena tudi kot napredna) so (tudi) zaradi razpada liberalnega tabora po letu 1935 začela v tridesetih izgubljati svoje članice. Irena Selišnik (2002: 83) ugotavlja, da je bil padec števila članic značilen predvsem za tista društva, ki so gojila tradicionalne aktivnosti (npr. Atena in Splošno žensko društvo), medtem ko jih je radikalni Ženski pokret zaradi svežih idej pridobival. Vsa pa so sledila približno istim ciljem: za vstop ženske v javno sfero, razširitev pravic, odpravo neenakosti z moškimi pri izobraževanju in zaposlovanju itd.

Splošno žensko društvo (SŽD) (1901–45) je bilo ob nastanku prvo slovensko meščansko žensko društvo, ki je imelo v programu feministične zahteve. Te so se vezale na kulturno, socialno in izobraževalno delo. Vključeno je bilo v zvezo Jugoslovanski ženski savez. Nataša Budna (1994: 1233–35) deli članice SŽD na štiri skupine. Prva skupina so bile feministke, za katere je Alojzija Štebi sicer potarnala, da jih je premalo, vendarle pa so pri društvu neizbrisen pečat pustile Minka Govekar, Angela Vode, Pavla Hočevnar in že omenjena Štebijeva. Druga skupina je so bile umetnice; literarne umetnice, npr. Marica Bartol - Nadlišek, Marija Kmet in Ilka Vašte. V društvu so bile dejavne tudi soproge znanih Slovencev, npr. Marija Milčinski, v zadnjo skupino pa je Budna uvrstila preostale članice, ki so bile večinoma učiteljice, uradnice in zdravnice. Moški so lahko bili podporniki ali ustanovitelji društva, ne pa tudi njegovi redni člani.

Marica Nadlišek - Bartol (mati pisatelja Vladimirja Bartola), ki je bila ena najvidnejših članic SŽD, pa je bila dejavna tudi na drugih področjih. Svoje ideje je predstavljala skozi prozna dela, bila je urednica *Slovenke* in v svojih člankih ženske spodbujala k aktivnejši vlogi v kulturnem narodnem delovanju. Bila je odgovorna urednica *Ženskega sveta*, pri katerem je sodelovala tudi učiteljica in publicistka Pavla Hočevnar, še eno pomembno ime SŽD. (Verginella 2007: 93–96) Slednja je bila aktivna članica Jugoslovanskega ženskega društva in Mednarodne ženske zveze. Bila je tudi članica več jugoslovanskih delegacij, ki so se udeleževale kongresov na Dunaju, v Dubrovniku in Edinburgu. Po okupaciji, ko so ženske organizacije začele ilegalno delo, je bila

Hočevarjeva prva, ki je na sestanku Osvobodilne fronte, ki se ji je pridružila slovenska sekcija Jugoslovanske ženske zveze, predstavila program zveze. Po vojni je bila na Nagodetovem procesu obsojena na zaporno kazen. (Gombač 2007: 229–31)

Splošno žensko društvo se je osredotočalo na izobraževanje: prirejale so predavanja, tečaje, podpirale šolanje revnejših deklet. Čeprav je društvo poudarjalo, da se bo za politične pravice žensk borilo brez strankarske podpore, pa je to iz leta v leto manj držalo in leta 1931 so iz pravil SŽD odstranili člen o nevezanosti na politične stranke. V okviru SŽD je od ustanovitve pa vse do leta 1945 delovala tudi knjižnica, ki jo je Franja Tavčar, dolgoletna predsednica društva, označila za prvo javno knjižnico v Ljubljani. SŽD je postalo znano tudi po razstavah, ki so prikazovala žensko na različnih področjih: kot gospodinjo, obrtnico, prosvetno delavko itd. Leta 1934 so tako priredile razstavo Ženska ročna dela v zgodovinskem razvoju, leta 1937 pa Slovensko žensko književnost. (Budna 1994: 1235)

Ženski pokret je že v svojem programu izpostavil spopadanje z aktualnimi političnimi vprašanji, ki zadevajo žensko: boj za žensko volilno pravico, priznanje poklica gospodinje, enako plačilo za enako delo za oba spola ipd. Njene članice so bile z različnih političnih polov, npr. Angela Piskernik, katoliška javna delavka, na eni strani in Angela Vode, predana socialistka, na drugi. Društvo je bilo leta 1933 pobudnik zborovanja za legalizacijo splava iz socialnih vzrokov. Leta 1934 je imelo društvo okoli 300 članov, kar takrat ni bilo malo. (Selišnik 2007: 86) Njegovo delovanje je ustavila druga svetovna vojna.

Na liberalni osnovi so temeljile še Zveza akademsko izobraženih žen (1931), Zveza gospodinj (leta 1935 se je ločila od SŽD), Zveza gospodinjskih pomočnic ... V tridesetih letih je nastala enotna organizacija liberalnih ženskih skupin, Sekcija Jugoslovanskega ženskega društva za Dravsko banovino, v kateri je glavno vlogo na področju feminističnih zahtev prevzela Feministična alijansa. Socialističnih in marksističnih organizacij je bilo v tem času malo, saj so bila prepovedana že pred uradno registracijo. Takšen primer je bilo društvo Ženska samopomoč (leta 1931), katere registracija ni bila dovoljena predvsem zaradi nekaterih ustanovnih članic, ki naj bi bile nezanesljive v političnem pogledu. (Selišnik 2007: 102) Zveza delavskih žen in deklet je zajemala socialistično in komunistično usmerjene članice. Ta je s svojo dejavnostjo posegla na vsa področja ženskega vprašanja, udeleževala se je tudi akcij razrednega delavskega gibanja, izdajala je mesečnik *Ženski list*. Takratna oblast je

zvezo razpustila leta 1935. Precej je bilo tudi strokovnih ženskih organizacij, npr. Klub poštno-telegrafskih uradnic, Društvo učiteljic (do leta 1931), Društvo mestnih uradnic, Društvo diplomiranih zaščitnih sester idr. (Jeraj 2000: 57) Svoji organizaciji so v 30. letih imele celo Slovenke, živeče v Ameriki, in sicer Slovensko žensko zvezo (za katoliško usmerjene ženske) in Progresivne Slovenke Amerike. (Klemenčič 2004: 374, 378) Našteti so le nekaj od mnogih društev, ki dovolj zgovorno dokazujejo, da so se ženske znale povezovati in opozarjati na svoje težave, hkrati pa so znale poskrbeti tudi za sprostitev in druženje.

Pomena društev se je zavedala tudi zelo aktivna Angela Vode, ki je v *Ženskem svetu* poudarila predvsem pomembnost stanovskih društev in združenj gospodinj ter drugih poročenih nezaposlenih žensk. „Pomembnost takih zajednic so danes spoznale tudi žene, ki so samo matere in gospodinje, saj vidimo, da jih je čedalje več, ki spoznavajo potrebo, da s strnjnim nastopom zavarujejo svoje koristi, izsilijo svojemu delu isto priznanje, kot ga ima vsak drug poklic.“ (Vode 1939: 1) Vodetova je bila nasploh ena najpomembnejših ženskih osebnosti v 30. letih. Bila je učiteljica, borka za pravice žensk, predvojna komunistka in pisateljica mnogih feminističnih del, med drugim *Žena v današnji družbi* (1934) ter *Spol in usoda I in II* (1938, 1939), in čez 150 člankov. Bila je predsednica Ženskega pokreta in Društva učiteljic, sodelovala je tudi v Splošnem ženskem društvu. Na predavanjih po vsej Jugoslaviji je govorila o politični participaciji žensk, volilni pravici, zaposlenosti žensk idr. Leta 1941 je postala članica Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte. Po vrnitvi iz taborišča Ravensbrück je bila obsojena na Nagodetovem procesu. (Puhar 2007: 275–78)

3.2.2.5 Volilna pravica žensk

Še danes ne popolnoma samoumevne in ne vedno upoštevane splošne človekove pravice, enake za vse, so bile v 30. letih za ženske na Slovenskem nepojmljiv ideal. Na prvo mesto je gotovo treba postaviti boj za žensko volilno pravico, ki se je začel v 90. letih 19. stoletja in potekal vse do druge svetovne vojne. Članice društev in druge posameznice so se poleg tega borile tudi proti celibatu učiteljic in drugih uradnic, za civilni zakon, razvezo, pravico do splava, pravičnega plačila, pisale so peticije, se združevale na zborovanjih in protestih. Četudi niso bile vedno uspešne, je bila javnost vedno bolj seznanjena s problemi žensk in občutljiva nanje. Pomembne razlike pa so se kazale tudi v pogledu katoliške na eni in liberalne politične opcije na drugi strani.

„Klerikalci so po vojni agitirali za žensko volilno pravico, saj so se zavedali, da bi jim prinesla mnogo glasov na volitvah.“ (Budna 1995: 13) Tudi Maca Jogan (1986: 29) ugotavlja, da je Cerkev vedela, da bo udeležba žensk na volitvah koristila njeni družbeni moči, saj je bilo (iz strokovnih tekstov o volilnih sistemih) znano, da ženske več volijo desne, konzervativnejše stranke. Po drugi strani pa so katoliški sociologi (npr. Aleš Ušeničnik in Josip Jeraj) zahtevam za volilno pravico žensk in za udeležbo v političnem življenju nasprotovali. (Jogan 2004: 309) V razpravi v Beogradu so slovenski liberalci (Slovenska kmečka stranka) menili, da je zahteva po ženski volilni pravici izraz separatizma. Tudi socialni demokrati so ob tem vprašanju ostali zadržani. (Budna 1995: 13)

O teoriji, da ženske volijo konzervativnejše stranke, je v *Ženskem svetu* pod naslovom *Tudi me čutimo odgovornost* pisala anonimna avtorica: „Pomislek, da bi bil vstop žene v politiko na škodo napredni misli, je posledica strankarskega napetega javnega življenja. „Naše žene bi šle kako slepa čreda za svojimi možmi, pastirji in voditelji“ – nas zavračajo iz takozvanih naprednih vrst. Tudi tu je lahek odgovor: prav gotovo bi žene ne bile nič bolj nesamostojne in neznačajne kakor moški! Če bi pa bilo res, da bi usmerile svojo politično pot pod vplivom moža, potem bi itak ostalo sedanje razmerje glasov nespremenjeno.“¹²

Borba za politične pravice se je v začetku 20. stoletja vrtela okoli ženske – matere. V časopisih je prevladovala podoba skrbne matere in gospodinje, ki se zaveda svojih dolžnosti in odgovornosti. Pojavi se tudi utemeljevanje ženskega delovanja v javni sferi s skrbjo. Ta skrb pa je bila pogosto zelo ozko omejena predvsem na odnos matere in otroka. Žensko delovanje v politiki bi tako pomenilo zlasti boljše reševanje težav, s katerimi se ženska ukvarja doma, v zasebnosti. A ženske aktivistke (npr. Alojzija Štebi s knjižico *Socijalno materinstvo*, 1918) z argumenti, da je ženski prispevek k skupnosti političen in da morajo ženskam zato pripadati tudi preostale dolžnosti in pravice državljanke, niso uspeli. Socialno materinstvo oz. skrb za skupnost ni bil več ustrezen argument, s katerim bi bilo vredno utemeljevati žensko zahtevo po volilni pravici. (Selišnik 2003: 1160–65)

Zahteve po volilni pravici Sekcije JŽZ za Dravsko banovino, ki je združevala liberalne ženske skupine, so leta 1933 dosegle parlament, kjer so razpravljali o novem zakonu o občinah. Postavljen je bil predlog za žensko aktivno volilno pravico v občinske zastope,

¹² *Ženski svet* XVII/11 (1939), 236, 237.

a dlje kot do osnutka zakona ni prišel. Sekcija je zato še ostreje nastopila leto za tem, ko so se pripravljale spremembe volilnega zakona, a je spet naletela na gluha ušesa.

Aprila 1935 je slovenska sekcija JZZ izvedla anketo med slovenskimi poslanskimi kandidati. Spraševala jih je po njihovem odnosu do pravic žensk do volilne pravice, do enake izobrazbe za oba spola, do enakega plačila ipd. Od 23 odgovorov je bil samo eden negativen. Nadaljnje anketiranje je oblast prepovedala. (Budna 1994: 1237) Argumenti oblasti proti ženski volilni pravici so bili različni, nemalokrat oprti na stereotipe: ženska je preveč čustvena, manjka ji objektivnosti, dovolj dela ima z družino in domom ... „Absurdno je bilo kratenje političnih pravic ženskam s stališča, češ da ne služijo vojske, saj prav vojaštvo ni volilo, volili pa so moški, ki niso bili pri vojakih. Očitke, da so nesposobne za politično delo, se nekatere vzele zelo resno in jih skušale ovreči z izobraževanjem. Predvsem Alojzija Štebi je bila zagovornica temeljite priprave na tovrstno delovanje: s pomočjo tečajev, predavanj ...“ (Budna 1994: 1240)

Ko so bile zahteve ženskih organizacij vse glasnejše in pogostejše, so jih na zborovanjih podpirali tudi moški (predvsem pravniki, napredni politiki, nekateri književniki). Jeseni 1939 pa so jih pri zahtevi po aktivni in pasivni volilni pravici podprle tudi demokratične skupine, ki so agitirale za ustanovitev avtonomne Dravske banovine. Istega leta je bil v pripravi nov volilni zakon. Združene ženske organizacije (a kot že večkrat pred tem brez katoliških društev) so izdale *Spomenico slovenskih žen*, kjer so ponovile svoje politične zahteve. 10. decembra 1939 je bil shod za volilno pravico v Ljubljani in Mariboru. Sledila so zborovanja na Jesenicah, v Trbovljah, Črnučah in Ježici. Priprave na shod so bile temeljite: časopisi so pred tem objavljali članke, zbirali so se podpisi in pošiljale resolucije premierju Cvetkoviću. Tudi katoliške ženske organizacije so se v časopisu *Slovenec* opredelile, da se zavzemajo za volilno pravico žensk. Osnutek volilnega zakona je nato predvideval volilno pravico le za ženske z univerzitetno izobrazbo ter za samostojne obrtnice in podjetnice. (Jeraj 2000: 59) A poslanci v Beogradu so novosti zavrnil.

O gorečem boju za volilno pravico priča del članka *Slovenskim ženam!* Minke Govekar, objavljen v *Ženskem svetu* ravno decembra 1939, ko se je zgodil omenjeni shod. „Splošna, osebna in tajna volilna pravica je največje, najdragocenejše jamstvo svobode in soodločanja v vseh javnih vprašanjih. Slovenke smo se potegovale zanjo že pred nego 40 leti v bivši Avstriji in zahtevamo jo danes v Jugoslaviji zavestno in s pomnoženimi močmi. [...] Kako dolgo naj žene še stoje pred zaklenjenimi durmi, ko

manjši – moški del državljanov samovoljno odloča o usodi naših otrok in nas samih, o narodnogospodarskih, političnih in drugih vprašanjih, ki se tičejo vsega naroda?! [...] Zato ne odnehamo, dokler ne zmagamo. Žena zahteva zase vse politične pravice, da bo delala za hišo, za družino, za okraj, banovino in vso državo kakor moški. Odpor, ki ga doživljamo, samo podžiga našo borbenost, ki jo moramo zanesti med žene vseh slojev in poklicev.“ (Govekar 1939: 258–9)

Slovenke so prvič volile na osvobojenem ozemlju Ljubljanske pokrajine maja leta 1942, in sicer narodnoosvobodilne odbore. Septembra 1943 je odlok izvršnega odbora OF določil aktivno in pasivno volilno pravico ženskam, ki so dopolnile sedemnajsto leto starosti. „Že pred koncem druge svetovne vojne je torej OF na institucionalni ravni priznala delovanje žensk v narodnoosvobodilnem gibanju, hkrati pa ovrгла predvojno pojmovanje političnega državljanstva, ki je kljub razglašanju univerzalnosti načel in pravic izključevalo ženske iz političnega telesa.“ (Verginella 2006: 54) Splošna volilna pravica je bila ženskam v Jugoslaviji z ustavo priznana leta 1946.

3.2.2.6 Ženski časopisi in revije

V tridesetih letih se je na Slovenskem pojavilo kar nekaj novih revij, ki so prinašale vsebine s področja tradicionalnih ženskih vlog. Predstavljale so novice in nasvete za gospodinjstvo, nego otroka, modno oblačenje, srečen zakon ter prosti čas. Druge revije so se ukvarjale z bolj feminističnimi temami; ženskim vprašanjem, pravicami in prodorom žensk v javno sfero. Te razlike potrjujejo trditev Mace Jogan (2004: 308), da so se tudi ženske revije ujele v bipolarnost pri opredeljevanju ženske vloge: na eni strani so predstavljale ženske kot matere in žene, na drugi pa kot emancipacijsko usmerjene posameznice.

Pomemben list za ženske je bil *Ženski svet*, ki je v začetku izhajal v Trstu, od leta 1929 in do 1941, ko je prenehal izhajati, pa v Ljubljani. Bil je tretji slovenski ženski list – za *Slovenko*, s katero se je združil leta 1924, in *Jadranko*. Bil je liberalno usmerjen, namenjen kmeticam in srednje izobraženim ženskam, a si je prizadeval pridobiti tudi industrijske delavke. Pomembni urednici v tridesetih letih sta bili Milka Martelanc in Pavla Hočevar, odgovorna urednica pa je bila nekaj časa Marica Nadlišek - Bartol. Prispevki o higieni, ročnem delu, gospodinjstvu in modi so izhajali v rubrikah *Razgovori*, *Gospodinjstvo* in *Obzornik* (s podrubriko *Posvetovalnica*). Zanj so pisale mnoge intelektualke, književnice in feministke, npr. Zofka Kveder, Alojzija Štebi in

Ljuba Prenner. Poleg revije je samostojno dolga leta izhajala tudi *Modna priloga*, ki je bralke seznanjala s pariškimi modnimi revijami, meščansko žensko modo in – ko so naročnice ustvarjalkam očitale, da se premalo ozirajo na manj premožne bralke – tudi o kmečki noši. V prilogi in reviji nasploh je bilo iz leta v leto več slik ter reklam. Zaradi okupacije slovenskega ozemlja je revija leta 1941 za vedno prenehala izhajati. (Gombač 2004: 114, 115)

Podobne teme je prinašala revija *Žena in dom* (1930–41), ki je bila namenjena srednjim in višjim socialnim slojem. Vidnejša odgovorna urednica je bila Tončka Lipoglavšek. Kar četrtno revije je bilo reklam, preostalo pa so bili članki o modi, gospodinjskih aparatih, čistilih in kozmetiki. Na začetku skromno število modnih strani se je skozi leta zaradi želja bralk podvojilo, uvedli so tudi krojno službo, ki je izdelovala kroje po želji naročnic. (Gombač 2004: 116, 117)

Tudi ženska strokovna društva so izdajala svoje revije. Društvo diplomiranih babic je izdajalo *Babiški vestnik*, ki je bila prva slovenska strokovna revija, Zveza gospodinj je v obdobju 1932–42 izdajala *Gospodinjo*. Leta 1931 so tudi gospodinjske pomočnice in hišne delavke dobile svoj časopis – *Gospodinjska pomočnica* je izhajala od leta 1931 do 1940. *Praktična gospodinja: gospodinjski list s prilogo receptov in pole za ročna dela* je izhajal med letoma 1934 in 1937. (Jeraj 2000: 57) Strokovni list za kmečko gospodinjo *Kmečka žena* je bilo glasilo Ženske kmečke žene in Zveze absolventk kmetijsko-gospodinjskih šol.

Tudi nekatera ženska društva so imela svoja glasila. Aliansa Ženskih pokretov je izdajala mesečno revijo *Ženski pokret*, Zveza delavskih žen in deklet je v letih 1924–35 imela glasilo mesečnik *Ženski list*. Katoliško usmerjenim ženskam, še posebej pa članicam Krščanske ženske zveze je bila namenjena *Vigred: dekliški list* (1923–43). Omenjeni listi so bili večinoma mesečniki, zato je bila pomembna prelomnica ženskega tiska uvedba ponedeljkove rubrike *Žena v sodobnem svetu* v časopisu *Jutro* na pobudo Ženskega pokreta v začetku leta 1931. Urejala jo je Angela Vode, ki je zanjo pisala najrazličnejše članke o izobrazbi kmečkih žensk, o ženi kot državljanke, krizi družine, ženski brezposelnosti ipd. V časopisu je bilo mogoče svobodneje izraziti protifašistično stališče, lahko pa so izhajali tudi ostrejši feministični članki. (Jeraj 2000: 57)

Da ženske niso bile aktivne le na področju revijalnega tiska, priča tudi prva feministična založba *Belo-modra knjižnica*, ki je bila leta 1927 ustanovljena z namenom, da bi

izdajala dela pisateljic in pesnic, ki so jih založbe pod moškim vodstvom le redko izdajale. Posvečale so se tudi otroškim in mladinskih knjigam. Velik odziv je doživelo *Zbrane delo Zofke Kveder*. Predsednica založbe je bila Minka Krofta, sodelovale pa so še Milka Bahovec, Erna Muser, Marja Boršnik, Eleonora Krenc idr. (Sturm - Schnabl 1997: 97) Z vsako novo revijo, časopisom, člankom in celo založbo so ženske, ki so svoja prepričanja, ustvarjalnost in kritična mnenja posredovale javnosti preko medijev, postajale pri svojem delu samozavestnejše in čas tridesetih let, ki je prinesel veliko novosti in razcvet na področju tiskanih medijev, je bil zanje ugoden.

3.3 Zaključek

Predstavljena sociološka analiza je imela cilj rekonstruirati položaj žensk v zasebnosti in javni sferi v tridesetih letih 20. stoletja. Osredotočena je na ženske na takratnem ozemlju Slovenije, bežno pa prikaže tudi evropske družbeno-politične razmere in življenje Evropejk tistega časa. Zgodovinsko zanimiv in politično buren medvojni čas, zaznamovan z gospodarsko krizo, je bil za ženske in tudi nasploh za ljudi čas tveganja in negotovosti, a tudi novih priložnosti in svežih začetkov. Ženske so napredovale tako na področju izobraževanja, zaposlovanja in tudi pravic, razširile so mrežo ženskih društev in opozarjale nase preko tiskanih medijev. Mnoga vrata so jim sicer še vedno ostala zaprta, a z neutrudnim bojem za pravice žensk so aktivistke pripravljale dober teren za naslednje generacije po drugi svetovni vojni. Za dosego ciljev so bile posameznice pripravljene tvegati svojo službo in ugled, saj so trdno verjele v enakopravnost spolov. Njihov trud ni bil zaman, rezultate njihovega dela pa lahko vidimo še danes, saj so postali samoumeven del življenja žensk v razviti Sloveniji.

Na področju izobraževanja je bil največji napredek dosežen pri številu deklet, ki so po osnovni šoli šolanje nadaljevale na gimnazijah in drugih srednjih šolah. Dijakinje so prevladoval v tipično dekliških šolah (npr. gospodinjskih) in trgovskih obrtnih šolah, precej manj jih je bilo na strokovnih nadaljevalnih šolah in gimnazijah. Pomembno vlogo pri izobraževanju deklet so imele uršulinke s svojimi zasebnimi šolami. Odstotek študentk je bil konec tridesetih pod jugoslovanskih povprečjem, in sicer 22 odstotkov, že takrat pa so dekleta kazala veliko zanimanje za vpis na filozofsko fakulteto v Ljubljani. Med doktorji je bila takrat manj kot šestina doktoric. Zaradi naglega razvoja tehnologije in posledično večjih potreb po izobraženi delovni sili je bila udeležba žensk pri izobraževanju ter kasneje zaposlovanju nujna.

Sredi tridesetih let je ženska zasedla vsako tretje delovno mesto. Zaradi gospodarske krize jih je bilo, ker so bile cenejša delovna sila, največ zaposlenih v industrijskih obratih (predvsem v tekstilni in kemijski industriji ter gostinstvu). Feminizacija učiteljskega poklica je potekala vzporedno z uvedbo delnega celibata za učiteljico in z zniževanjem njihovih plač. Kljub pritiskom ob sprejemanju novega zakona o sodnikih so prve slovenske sodnice lahko začele opravljati svoj poklic šele po drugi svetovni vojni. Zaradi neenakopravne obravnave na delovnem mestu so se ženske začele organizirati v strokovne zveze in klube, ki so opozarjali na krivice in pritiskali na delodajalce ter oblast.

Tudi zasebno družinsko življenje žensk se je začelo spreminjati. V gospodinjsko delo, zakonsko zvezo in materinstvo so se začeli „vmešavati“ strokovnjaki (psihologi, zdravniki), pa tudi ženske revije z nasveti, priporočili in vedno večjim številom reklam. Poročene ženske so v veliki večini ostale doma in bile brez lastnih dohodkov. Lažje je bilo tistim, ki so živele na kmetiji, saj so lahko zaslužile s prodajo domačih pridelkov. Gospodinje so postale tudi pomembne potrošnice. Njihovo vsakdanje delo je bilo dolgotrajno, naporno in neplačano. Zveza gospodinj se je sicer trudila izboljšati položaj gospodinj, a večjih premikov ni dosegla. Izhajati so začeli priročniki o negi otroka. Ženske so zahtevale civilni zakon, možnost ločitve in razširitev pravice do splava.

Ženska društva so s svojo organiziranostjo in vztrajnostjo skrbela za boljši položaj žensk. Med sabo so se najbolj očitno razlikovala v nazorski usmerjenosti (delitev na katoliška in liberalna društva). Precej je bilo ustanovljenih tudi stanovskih oz. strokovnih ženskih društev (babič, medicinskih sester, poštnih delavk ...), ki so lobirala za ženskam prijaznejše zakone o zaposlovanju, napredovanju, plačilu idr. Društva so prirejala javna zborovanja, shode in objavljala kritične članke. Med članicami društev je bilo veliko znanih intelektualk, umetnic in feministk, ki so s svojo prepoznavnostjo in ugledom pomagale krepiti odmevnost društvenih akcij.

Društva so veliko časa namenjala boju za pridobitev ženske volilne pravice. Liberalna politična opcija je bila v začetku proti, saj se je bala, da bodo ženske volile desne, konzervativnejše stranke. Najpomembnejši shod so združena liberalna ženska društva priredila 10. decembra 1939, saj se je v tistem času pripravljala nov volilni zakon, ki je predvideval volilno pravico le za visoko izobražene ženske in obrtnice. Oblast je zavrnila tudi ta predlog in ženske so prvič volile šele leta 1942 na osvobojenem ozemlju Ljubljanske pokrajine.

Ženske revije, ki so začele izhajati v 30. letih ali so takrat imele že dolgo tradicijo, so naznanjale razcvet in moč tiskanih medijev. Revije za gospodinje so prinašale praktične nasvete o modi, zdravju, krojenju in uspešnem zakonu. Skozi leta je v njih naraščalo število fotografij in reklamnih sporočil. Za ženske organizacije so društveni listi predstavljali pomembno mesto širjenja idej in krepitev podpore med članicami ter podpornicami in podporniki. Skozi revije so slovenske ženske spoznavale domačo problematiko in tuji svet, soustvarjale pa so jih z nasveti v pismih bralk.

Biti vidna in aktivna ženska v medvojnem času je bil dvorezen meč. Poleg odobravanja in pohval so bile uspešne izobraženke, umetnice in feministke tudi tarča kritik tistih, ki so trdili, da se ženske v javnosti ne bi smele udeleževati v takšni meri, saj s tem zanemarjajo svojo „naravno“ in edino pravo vlogo matere in žene ali si prizadevajo za prevlado žensk v družbi. Prav zaradi soočanja s takšnimi predsodki in ovirami so pionirke, ki so si upale stopiti iz moške sence, vredne občudovanja in vir navdiha tudi v današnjem svetu.

Iz zbranih podatkov lahko sklenemo, da se je v 30. letih za slovenske ženske marsikaj spremenilo. Marsikatero spremembo so bile posledica že v prejšnjih letih in desetletjih storjenih naporov in bojev. Sem spadata predvsem področji izobraževanja in zaposlovanja. Posebej zanimiv je bil boj za splošno volilno pravico. Čeprav aktivistke do 2. svetovne vojne niso dosegle sprememb volilnih zakonov, pa so s svojimi trdnimi argumenti postavile dobre temelje za vojna in povojna leta, v katerih so ženske le pridobile volilno pravico, za katero je treba še enkrat poudariti, da ni bila podarjena, ampak priborjena. Pri ozaveščanju javnosti o omejevanju pravic ženskam so pomembno vlogo igrali mediji, predvsem ženske revije in dnevni časopisi. Slednji (npr. *Slovenec* in *Jutro*) so iz leta v leto dopuščali objave vedno bolj odkritih člankov na temo ženskega vprašanja.

Napredek pri izobraževanju žensk je pomemben iz dveh razlogov. Z množičnejšim vpisom žensk v gimnazije in druge srednje šole so lahko dekleta dokazovala enake sposobnosti ter spretnosti, kot so jih do takrat v večini pripisovali le fantom. V družbi se je tako začela širiti zavest o tem, da lahko oba spola sodelujeta – pa tudi tekmujeta – enakovredno. Tudi šola je torej pripomogla k rahljanju stereotipov o bistrim fantih in pridnih dekletih. S pridobljeno izobrazbo pa so se ženske lahko potegovale za delovna mesta, ki so bila dotlej zaradi manka ženske izobrazbe rezervirana le za moške.

Lahko bi rekli, da je v času, ki je analiziran, med ženskami vladala večja solidarnost, kot jo je opaziti danes. Samo s skupnimi močmi, enotnostjo in nesebičnostjo so lahko ženske, zbrane okoli skupnega cilja, kljub pogostemu nasprotovanju večine dosegle pomembne premike, ki so tudi del današnje družbe. Danes takšen občutek pripadnosti skupnosti med ženskami ni več tako eksistencialno potreben, saj je za večino ključnih pravic z zakoni že poskrbljeno, zato se lahko ženska posveti sebi in svojim osebnim ciljem.

Položaj žensk v Sloveniji danes se zakonsko in tudi v praksi izboljšuje, vendarle pa so še vedno možne izboljšave. Ponekod se ženske še vedno soočajo z diskriminacijo, npr. na delovnem mestu (ob zanositvi, pri plačilu, nadlegovanju (t. i. *mobbingu*), napredovanju itd.), ob nasilju v družini, spolni usmerjenosti itd. O položaju Slovenke povedo nekaj tudi statistični podatki Statističnega urada Republike Slovenije (za leto 2007). Delež prebivalk Slovenije je slabih 51 odstotkov, njihova povprečna starost pa je 42,6 let. Pričakovano trajanje življenja je 82,6 let (pri moških pa 74,98 let). Ženska je pri rojstvu prvega otroka stara nekaj več kot 28 let, številka pa se vsako leto poveča za nekaj mesecev.

Število diplomantov visokošolskega strokovnega študija in univerzitetnega študija za leto 2007/08 je bilo 11.895, od katerih je bilo kar 65,1 % žensk. A te v povprečju še vedno zaslužijo približno 95 % povprečne moške plače. Največje razlike v plačah so na področju bančnega posredništva, najmanjše pa v gradbeništvu, kjer ženske zaslužijo tudi več kot moški. Na državnozborskih volitvah konec leta 2008 je bilo v parlament izvoljenih 12 poslank (kar je dobrih 15 odstotkov vseh poslancev), ženske vodijo 5 od 18 ministrstev (od tega ena brez resorja). Te številke nas sicer v večini primerov uvrščajo v povprečje razvitih evropskih držav, a to ne sme biti razlog za zadovoljstvo in mirovanje. Ideal sodobne družbe bo dosežen takrat, ko bo enakopravnost med spoloma (oz. med spoli) tako samoumevna, da statistike, primerjave, pozitivna diskriminacija in omejevanje z zakoni sploh ne bodo več potrebni. Do tja pa je še dolga pot.

4 Ženski liki v slovenskih literarnih revijah

4.1 Uvod

Izhajanje mnogih literarnih revij v času med obema vojnama je bilo pomembno iz mnogih razlogov. Poleg utrjevanja položaja v literarni umetnosti „starih mačkov“ so na svoj račun prišle tudi mlajše generacije, še neuveljavljeni avtorji in avtorice. Revije so omogočale bolj ali manj prikrito izražanje mnenj in idej o družbi, ki so jo pretresale vedno nove preizkušnje: gospodarske krize, politična razcepljenost, strah pred ponovno vojno ... Pomembno vlogo so literarne revije igrale tudi pri utrjevanju narodne zavesti, zato sta tudi reviji *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet* v začetku tridesetih začeli poudarjati svoj slovenski značaj. (Pogačnik 1997: 159)

Dela, objavljena v revijah, nam izdajajo način življenja in mišljenja ljudi tistega časa ter so zato zanimivo sociološko gradivo za analiziranje družbenih razmerij, medosebnih odnosov, vsakdanjih situacij ipd. Jezik pripovednih del odseva takratno stopnjo slovenskega jezika in prinaša nekatere zanimive in danes že pozabljene, zastarele ali narečne izraze, npr. *solnce, freta* (majhna kmetija), *bratev* (narečni izraz za čas trgatve) Najbolj pa nas bodo zanimali ženski liki, ki so jih avtorji in avtorice izpostavljali in jim namenjali več prostora... Pri izbiri revij *Sodobnost*, *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet* so nas vodile njihove razlike v nazorski usmerjenosti, ki bodo predstavljene v naslednjih poglavjih. V analizi bomo ugotavljali, ali svetovni nazor oz. politična (ne)pripadnost vpliva na predstavitev žensk v posameznih revijah. V naslednjih poglavjih so predstavljene vse tri revije in njihova pripovedna dela.

4.2 Revija *Sodobnost*

4.2.1 O reviji

Sodobnost, revija za književnost in kulturo, je najstarejša slovenska tovrstna revija (in ena od štirih najstarejših literarnih revij v Evropi!), ki „pozorno spremlja kulturne premike doma in po svetu, odkriva in vzgaja nova literarna imena, poglobljeno poroča o novitetah na knjižnem trgu, tehtno in kritično analizira pomembna dela pomembnih avtorjev, predstavlja in osvetljuje manj znane vidike filozofske in alternativne misli,

komentira kulturne in družbene dogodke doma in po svetu.“
(<http://www.sodobnost.com/>, 25. 7. 2008).

Ustanovljena je bila leta 1933 in izhajala do leta 1941, ko je njeno pot začasno prekinila okupacija. Po koncu 2. svetovne vojne se je preimenovala v *Novi svet* (1946–52), kasneje pa v *Našo sodobnost* (1953–62). Od leta 1963 nosi današnje ime. Leta 2004 se je po 68 letih ločila od Slovenske književne zadruga, Državne založbe Slovenije in Cankarjeve založbe ter postala samostojno kulturno-umetniško društvo. Leta 2006 je slovesno praznovala 70. obletnico izhajanja.

V dolgem času izhajanja je torej revija zamenjala tri različna imena in deset glavnih urednikov: Ferdo Kozak, Josip Vidmar, Stanko Leben, Juš Kozak, Boris Zihlerl, Drago Šega, Dušan Pirjevec, Mitja Mejak, od leta 1999 naprej pa ji urednikuje Evald Flisar. Delila se je (in se podobno še danes) na več poglavij, kot npr. Pesmi, Pripovedništvo (predvsem kratka proza ali odlomki romanov „za pokušino“), Članki, Refleksije, Politični razgledi, Glasbe ipd. *Sodobnost* je tudi edina literarna revija, ki objavlja dramatiko. Pomembno mesto v njej danes je posvečeno tudi literarni in gledališki kritiki. Z njeno pomočjo se uveljavljajo še neznani pisci in potrjujejo že „preverjeni“ literarni ustvarjalci. Revija razpisuje tudi natečaja za najboljšo kratko zgodbo in najboljši slovenski esej, ki vsako leto privabita mnogo (predvsem manj znanih) avtorjev, ki sodelujejo v upanju na večjo prepoznavnost in uveljavitev v slovenskem literarnem prostoru.

4.2.2 Na kateri strani?

Kot že rečeno, je *Sodobnost* začela izhajati leta 1933 kot mesečnik, ko je del sodelavcev *Ljubljanskega zvona* zaradi Župančičevega esejja *Adamič in slovenstvo* in izdaje Vidmarjeve knjižice *Kulturni problemi slovenstva*, ki sta odprla pereče nacionalno vprašanje in položaj Slovencev v Kraljevini Jugoslaviji, revijo zapustilo in ustanovilo *Sodobnost*. Najverjetneje prav zato si je nova revija poleg imena dodala še poudarek *Neodvisna slovenska revija*. Med drugim so Ljubljanski zvon zapustili Fran Albrecht, Josip Vidmar, Ferdo Kozak in Stanko Leben. Slednji je v uvodniku prve številke zapisal jasen namig o razlogih za novo revijo: „Revija, ki naj bo v današnjih odločilnih časih živa, tvorna sila v procesu slovenstva, ne more in ne sme biti [...] neopredeljen, bledoličen in brezbarven magazin.“ (Leben 1933: 1)

Ustvarjalci so namreč že v začetku nakazali, kakšen je svetovni nazor revije. Po začetni (protimarksistični) kritičnosti se je *Sodobnost* (katere sodelavca sta bila vodilna slovenska komunista Kardelj in Kidrič) navduševala nad stalinistično Sovjetsko zvezo in s tem v zvezi marksizmom. Tudi po mnenju Janka Prunka (1990: 866–69), ki je opazoval *Sodobnost* v letih 1933–41, lahko revijo sprva uvrstimo med tiste z močno izraženim protimarksističnim in protiklerikalnim stališčem. Za že omenjeno skupino kulturnih delavcev, ki so zapustili *Ljubljanski zvon* in sodelovali v začetkih *Sodobnosti*, tako Janko Prunk pravi, da je bila to „skupina izrazito liberalno in protiklerikalno usmerjenih slovenskih intelektualcev, katerih protiklerikalizem je delno mejil celo na protikatolicizem.“ (1990: 867). Prunk še piše, da se je revija lotila razpravljanja tako o komunizmu, krščanskem socializmu, ki ga je leta 1934 ostro odklanjala, kot tudi o liberalizmu, demokraciji in žgočih socialnih vprašanjih. A v nadaljevanju opozori, da so od leta 1935 začeli v reviji sodelovati tudi slovenski komunisti, od leta 1938 pa jih je bilo že občutno več (Dušan Kermauner, Boris Ziherl, Boris Kidrič). „Sodelovanje marksistov-komunistov, pa tudi socialistov pri reviji je polagoma vplivalo na urednike meščanskodemokratske usmeritve (Ferdo Kozak), da je v njej izginila kakršna koli protimarksistična nota.“ (Prunk 1990: 868) Prunk še opozori, da je torej v začetku druge svetovne vojne *Sodobnost* opustila dotedanje izrazite liberalne poglede in postala tolerantnejša tudi za druge nazore.

Podobno razmišlja v svojem članku Aleš Gabrič, ki ponovi Prunkova stališča o protiklerikalni in protimarksistični noti revije, hkrati pa še poudari, da so se v predvojnem času okoli nje „zbirali nasprotniki oblasti in nasprotniki na Slovenskem prevladujoče ideologije.“ (Gabrič 1991: 100–109) Ti so zaradi znanega razpleta vojne in nastopa nove oblasti v povojnem času postali branitelji oblasti in njene ideologije.

Tedanje razmere okoli revije *Sodobnost* v 30. letih pa razloži tudi Janez Gradišnik, ki že z v naslovu izraženim dvomom najavi, da se ne strinja z opredelitvijo kolegov Prunka in Gabriča. Trditev slednjih, da je šlo za liberalno revijo, zavrne s tako rekoč empiričnim podatkom: „Nihče izmed nas, ki smo tedaj prebirali *Sodobnost*, je ni imel za „liberalno“ revijo: šteli smo jo za *levičarsko* revijo, in izraz „levičar“ je bil tedaj zelo rabljen, pomenil pa je marksiste.“ (Gradišnik 1991: 546–48) Podvomi še, da bi bila *Sodobnost* izrazito protiklerikalna, saj tega v svojih vsebinah ni kazala, pa tudi začetno protimarksistično usmeritev bi bilo po njegovem težko dokazati. Gradišnik razloži, da je bila revija liberalna kvečjemu v drugem pomenu te besede, in sicer „širokosrčna do

ljudi, ki niso sodili v njen krog, pa so vendar želeli objavljati v njej.“ (1991: 547) Tukaj omeni Ivana Preglja, ki je v *Sodobnosti* objavil zloglasno novelo *Thabiti Kumi*, pa Louisa Adamiča in Lojzeta Udet, ki se ni prišteval k levici. Kot izrazito „levičarsko“ označi predvsem prozo v reviji z avtorji, kot so Ciril Kosmač, Miško Kranjec, Prežihov Voranc, Ferdo Godina itd. Gradišnik še obžaluje, da je revija kasneje sprejela medse marksiste, in zaključí, da gotovo ni bila enotna revija. Lahko pa bi dodali, da je bilo tako predvsem zaradi živčnih predvojnih let in razporejanja ljudi (tudi kulturnikov, književnikov, revij ...) na „pravo“ stran.

Ne smemo pozabiti tudi, da so bili sodelavci *Sodobnosti* tudi ena od ustanovnih skupin leta 1941, ki je osnovala Osvobodilno fronto slovenskega naroda. A vendar tega dejstva ne moremo uporabiti za uvrstitev revije na to ali ono, „našo“ ali „njihovo“ stran, saj so takrat pod zunanjimi pritiski okupatorja združile moči malodane vse ideološko različne strani takratne slovenske politike: med drugimi Komunistična partija Slovenije, Krščanski socialisti, Narodni demokrati (Sokoli), liberalci Stare pravde itd.

Revija naj bi bila danes odprta tako za pisce z leve kot z desne. „Takšna načelna odprtost, ki vrednoti kakovost literature zunaj ideoloških okvirov, je najbrž mogoča prav zaradi premikov vsebin levičarstva in desničarstva v realni politiki. Levica in desnica imata tako zgolj še topografski pomen (torej kot kraj v parlamentu).“ (Fele 2006) A v tej nalogi in v analizi, ki sledi, nas zanima le položaj revije *Sodobnost* v letih med 1933 in 1941, ki je bila – kljub nekaterim neskladnostim v izrazih, opisanih v zgornjih odstavkih – usmerjena k liberalnim nazorom.

4.2.3 Pripovedna dela

V reviji *Sodobnost* sem analizirala poglavje Pripovedništvo od leta 1933 do 1941, ko je revija zaradi okupacije za nekaj let prenehala izhajati. V ta razdelek sta tako uvrščeni kratka in dolga proza, in sicer povesti, odlomki romanov, redkejšje so novele, legende ... Izločila sem dramska besedila, saj me zanima le pripovedna proza, in pa tuje avtorje proze, ki pa so bili redki. Pripovedna dela so zelo redko podnaslovljena oz. žanrsko označena – dvakrat se npr. pojavi oznaka „Skica“.

V 85 pripovednih delih se kot najpogostejše tematike pojavljajo kmečko življenje, usode posameznikov, življenje v mestu, nekaj je tudi opisov pokrajine (npr. *Od Kotelj do Belih vod*, *Ob versajskih plotovih*) in vojne tematike (*Odhod*, *V neznanost*, *Črna vojska* ...). Zgodbe večkrat obravnavajo boleč boj za preživetje, revščino, iskanje in

izgubo ljubezni, soočenje s smrtjo – realne situacije in težave realnih ljudi. Od 28 avtorjev (od tega so ženske avtorice le tri; v tabeli so zaradi večje preglednosti označene s krepkim tiskom) je največ del v letih 1933–41 objavil Prežihov Voranc (kar 16), sledita mu Miško Kranjec in Ciril Kosmač. Prežih je snov za svoje zgodbe črpal predvsem iz krajev, kjer je preživel mladost – iz Koroške in njene okolice. V tabeli v Dodatku so po letnikih izpisana pripovedna dela s kratkimi obnovami.

4.3 Revija *Ljubljanski zvon*

4.3.1 O reviji

Revija *Ljubljanski zvon* je mesečno izhajala kar 60 let, prva številka pa je izšla leta 1881 iz nasprotovanja Stritarjevemu sentimentalističnemu *Zvonu*. Predstavljal je kranjsko opozicijo koroškemu Kresu. Njen prvi urednik je bil Fran Levec, med prvimi sodelavci pa Jurčič, Kersnik in Tavčar. Revija se je najprej usmerila v literarni realizem, kasneje pa so bili v njej opazni tudi naturalistični in findesieclovski elementi. Tudi v 20. stoletju je *Ljubljanski zvon* ohranjal različne odtenke realizma, v 30. letih tudi socialnega. „Zato ni nikoli postal zagovornik literarnih gibanj, temelječih na duhovnosti in oblikovnem iskanju (ekspresionizem).“ (Dolgan 2002: 147) Skozi leta je revija zamenjala mnogo urednikov, med drugim so jo vodili Juš Kozak, Božidar Borko, Alfonz Gspan, Tone Seliškar, Anton Ocvirk, Anton Aškerc ...

Največjo krizo je revija doživela leta 1932, ko je (strokovno) javnost razburil Župančičev članek *Adamič in slovenstvo* in so se odprla vprašanja o položaju Slovencev v Kraljevini Jugoslaviji. Rezultat trenj je bila novoustanovljena revija *Sodobnost*. Leta 1932 je tako izšla tudi knjižica *Kriza Ljubljanskega zvona*, ki je združila vse ogorčene odzive na Župančičev esej in katere avtorji so bili seveda predvsem bivši sodelavci *Ljubljanskega zvona*. Drugič je revijo zamajala ustanovitev revije *Dom in svet* leta 1888, saj je z njo *Ljubljanski zvon* izgubil precej sodelavcev, predvsem katoliških.

Oblikovno se revija ne razlikuje kaj veliko od *Sodobnosti*: razdeljena je na posamezna področja, npr. Pesmi, Pripovedništvo, Članki, eseji, potopisi, razprave, Obzornik ... Razlog za to oblikovno podobnost, ki jo bomo srečali tudi še pri reviji *Dom in svet*, je verjetno v previdnosti uredniške politike, ki ni želela izstopati po nenavadni podobi in tako tvegati izgube že tako ne ravno množičnega bralstva. Del „krivde“ za togost

oblikovanja pa je verjetno treba pripisati tudi tiskarskim in finančnim omejitvam tistega časa ter ekonomičnosti in preglednosti tovrstne strukture.

4.3.2 Na kateri strani?

Razlog za vse omenjene krize *Ljubljanskega zvana* je treba iskati tudi v političnih trenjih tistega časa, za katera ni bila imuna skorajda nobena (literarna) revija. Že Juš Kozak je v enem od uvodnikov priznal, da so Ljubljanski zvon ustanovili „[...] pisatelji meščanskih liberalnih nazorov, ki so deloma stali tudi v politični borbi. Bile so razlike med njimi, o tem govore dovolj pričevalno imena Levstik, Tavčar, Levec, Gregorčič, Jurčič itd.“ (Kozak 1940: 5) Podobno, le malo bolj neposredno, je nazore *Ljubljanskega zvana* v prej omenjenem članku definirala Janko Prunk, ki pravi, da je imelo revijo v rokah vodstvo slovenske liberalne buržoazije, ki je podpiralo šestojanuarski režim in je ostro nastopilo proti urednikom Vidmarju, Kozaku in drugim, ki so kasneje ustanovili *Sodobnost*. Tudi Marjan Dolgan označi *Zvon* kot glasilo liberalnega kroga, ki je liberalizem ohranjal tudi v 30. letih. Doda še, da je Juš Kozak simpatiziral z marksizmom in omogočal, da so se v reviji razglašale njegove ideje, a se revija po vojni vseeno ni smela obnoviti.

Nazorsko razlikovanje med revijama *Ljubljanski zvon* in *Sodobnost* je neizbežno že zaradi načina nastanka slednje, ki se je odcepila od svoje starejše kolegice. V čem je torej glavna razlika med omenjenima revijama? Stanko Leben je v prvi številki *Sodobnosti* zapisal, da se je *Zvon* opredelil za literarno in kulturno revijo, ki nima nič skupnega z dnevno politiko in ni ideološko opredeljena. (1933: 1) Bolj goreče nadalje Leben zagovarja še stališče *Sodobnosti*, in sicer da revija ne more in ne sme biti neopredeljena, da mora biti udarna in imeti strnjeno politično stališče. Na drugi strani pa Anton Ocvirk o *Ljubljanskem zvonu* zapiše, da ta ni političen list, da ni odvisen od nobene stranke in politične miselnosti, in zapiše še: „Zvon hoče biti glasilo svobodoumnih književnikov, ki jasno in nepotvorljivo izpričujejo svoja najgloblja dognanja, najsi so ideološko še tako svojevrstna.“ (Ocvirk 1934: 131)

Medtem ko se je torej *Ljubljanski zvon* hotel (vsaj navidezno) distancirati od vsakršne politične oziroma nazorske opredeljenosti, pa je *Sodobnost* svoje temelje postavila ravno na definiranju svoje umeščenosti v družbeni oziroma politični prostor. V potrditev lahko navedemo še en zagovor Antona Ocvirka, v katerem je branil *Ljubljanski zvon* pred obtožbami s strani revije *Slovenec* in s strani Stanka Lebena: „Če

Ljubljanski zvon danes ne piše o kaki stvari, s tem še ni dokazano, da jo odklanja ali celo obsoja, s tem še nikakor ni izpričano, da bi bil v tej ali oni smeri pravoveren. Zakaj vendar zahtevata „Sodobnost“ in „Slovenec“ dnevno politično pisanje prav od Zvona?“ (1934: 129) Seveda je nevtralnost le lažen in težko dosegljiv ideal marsikatere revije, ki ga tudi *Ljubljanski zvon* ni znal udejanjiti in kmalu se ga je – kot že zapisano – prijela oznaka „liberalen“.

Če povzamemo, bi lahko torej trdili, da je *Ljubljanski zvon* zavzel bolj zmerno liberalno stališče, prilagojeno meščanskemu bralstvu in kasneje tudi komunistični ideologiji, *Sodobnost* pa je temu dodala bolj liberalnonacionalno usmeritev, na trenutke protiklerikalno noto, pred vojno pa prav tako izkazala naklonjenost komunistom, kar takrat ni bila redkost. Z razčlenitvijo revije *Dom in svet* pa bo zapolnjen še en nazor, ki sta se ga prej omenjeni reviji bolj ali manj izogibali.

4.3.3 Pripovedna dela

Ljubljanski zvon je v letih 1933–41 objavil 94 kratkih ali daljših pripovednih del slovanskih avtorjev. Dramatiko so objavljali le redko, a v to analizo ni vključena. Podnaslovov je več kot pri *Sodobnosti*: približno 20 % zgodb tako nosi žanrske oznake, npr. novela, črtica, odlomki romanov, pravljica, legenda in povest. Štiriintridesetim avtorjem so se vsaka le z enim delom pridružile tri pisateljice, in sicer Milena Mohorič, Gelč Jontes in Katarina Špurova. Med avtorji je največ del objavil Juš Kozak (in sicer štirinajst), vsak polovico manj sta jih prispevala Anton Ingolič in Tone Šifrer. Tematika ne prinaša nič novega ali presenetljivega – podobno kot v *Sodobnosti* je v zgodbah veliko dogajanja na kmetih, vendarle pa je nekaj več mestnih usod, ljubezenskih zapletov in tujih krajev dogajanja (Amerika (*Ljubezzen v Ameriki*), Praga (*Septembrski zapiski v Pragi*), Rim (*Utrinki iz dnevnika*)). V tabeli v Dodatku so po letnikih predstavljena vsa pripovedna dela; leta 1941 je zaradi bližajoče se vojne izšlo le eno.

4.4 Revija *Dom in svet*

4.4.1 O reviji

Revija *Dom in svet* je bil slovenski mesečnik, ki je leta 1888 nastal kot zabavno-poučni list za katoliške bralce. Ob začetku izhajanja je nekaj „kadrovske izgube“ utrpela revija *Ljubljanski zvon*, ki je izgubila nekaj predvsem katoliško usmerjenih sodelavcev. Iz družinske se je v 57 letih izhajanja razvila v izrazito literarno revijo. Ustanovil jo je in ji

v začetku tudi urednikoval filozof ter teolog Frančišek Lampe. Želel je kultivirati literarni in umetnostni okus mlajšega rodu, a vseskozi s Slomškovim idealom harmoničnega človeka pred očmi. (Ogrin 2001: 428) V tridesetih letih so jo vodili France Koblar, France Vodnik, France Stele, Joža Debevec, Anton Dokler in Tine Debeljak. Slednji jo je vodil do konca njenega izhajanja leta 1944. Revija je bila namreč ena redkih, ki je izhajala tudi v vojnih letih v okupirani Ljubljani.

Revija je prinašala različne vsebine – od poezije, proze, člankov, slikovnega materiala do ocen novih književnih del, kritik gledaliških predstav ipd. Pri kratki in dolgi prozi je opaziti nekoliko več vzgojnih elementov in krščanske tematike, kar je med drugim posledica nabora avtorjev, zbranih pri reviji. Med plodnejšimi avtorji v 30. letih so tako bili Ivan Pregelj, France Bevk, Narte Velikonja, France Kunstelj in Mitja Malešič. Avtorice so prozo objavljale le redko.

4.4.2 Na kateri strani?

Revija ni nikoli skrivala katoliške usmerjenosti, kar pa ji ni zagotovilo mirnega izhajanja. A težave niso prišle „od zunaj“, pač pa je katolištvo v letih pred drugo svetovno vojno, ko so se družbene, politične in kulturne sile opredeljevale do nastajajočih diktatur in komunizma, samo poskrbelo za notranja trenja. Revija se je namreč leta 1937 – prav ob praznovanju petdesetletnice – znašla pred krizo, ki se je začela z objavo Kocbekovega *Premišljevanja o Španiji*, ki je polemiziral o vzrokih španske državljanske vojne in o krivdi krščanstva. Ker je kriza močno zaznamovala revijo in ker so se ob njej odprla mnoga vprašanja o vlogi katolištva v družbi, bo v nadaljevanju podrobneje opisana.

Ostrino Kocbekovega članka nazorno prikazuje naslednji odlomek: „Tako je prišlo do neizbežnega žalostnega dejstva, da fašizem istoveti svojo duhovnost s krščansko duhovnostjo in izrablja versko čustvo, in da na drugi strani krščanska praksa ne izključuje tesnega sodelovanja Cerkve s fašistično borbenostjo. Treba je pribiti, da te nemogoče zmede ni kriva le splošna oslabiljenost krščanskega duha na svetu, ampak zavestna, prejasno zavestna služba mnogih vodilnih kristjanov posvetnim, postavim fašističnim silam.“ (Kocbek 1937: 91–92) Kocbek torej kristjanom pokaže ogledalo in opozori na njihovo odgovornost: „Kot kristjani obojamo levičarsko brezobzirnost, zato moramo grajati tudi desničarsko silovitost. Če kot kristjani nikakor ne moremo

odobravati rdečega nasilja, tako in še bolj ne smemo molčati ob belem terorju.“ (1937: 97)

Kocbek je bil (poleg bratov Antona in Franceta Vodnika in še nekaterih drugih sodelavcev *Doma in sveta*) pripadnik križarstva. Poimenovano po revijah *Križ na gori* in *Križ* si je to mladinsko katoliško kulturno gibanje prizadevalo za poglobitev duhovnega življenja, poskušalo je v duhu sodobne kulture obnoviti mistično prvino krščanstva in pri tem močno poudarjalo osebno doživljajsko plat vere. Ko sta omenjeni reviji prenehali izhajati, se je del njunih sodelavcev pridružil *Domu in svetu* in v njem naprej širil svoje ideje in prihajal v spore s tradicionalnim katoliškim slovenstvom.

Odziv katoliškega vrha je povzročil odstop uredništva, prenehanje izhajanja revije za eno leto (od aprila 1937 do aprila naslednjega leta) in razkol v slovenskih katoliških krogih. Mlajši sodelavci *Doma in sveta*, ki so le-tega zapustili, so skupaj s Kocbekom ustanovili revijo *Dejanje*. Kriza torej ni imela le literarnozgodovinskih, ampak tudi politične razsežnosti, zato ne preseneča, da buri duhove še danes, saj je bil leta 2001 izdan obsežen zbornik z naslovom *Kriza revije Dom in svet leta 1937*, v katerem so zbrani vsi tedanji in sodobni odzivi ter razmišljanja o reviji in njenem pretresu, po katerem si ta ni več opomogla.

O vzrokih in posledicah krize je izredno (samo)kritično razmišljal France Koblar, takratni urednik *Doma in sveta*. Krivdo za objavo je pripisal tudi sebi: prezaposlenosti in časovni stiski pred izidom revije in svoji popustljivosti pri korekturah Kocbekovega teksta. A vendarle Kocbeka tudi brani in poudari, da so boj proti njemu vodili le vidni posamezniki in skupine, medtem ko je javnost ostala v ozadju. „Velik del javnosti je bil sicer na naši strani, a nihče ni prišel do besede, vsakega pa, ki se je oglasil, so sproti pobili.“ (Koblar 1976: 138)

Če pustimo krizo ob strani in se vrnemo prav na začetek izhajanja revije *Dom in svet*, zasledimo presenetljivo zgodbo. Na zanimiv način sta se namreč za trenutek križali poti nastajajoče revije *Dom in svet* in *Ljubljanskega zvona*. Leta 1887 je namreč Lampe, ki je že imel v mislih novo revijo, pisal Franu Levcu, v katerem mu je predlagal, kako bi se lahko vsi kulturni delavci združili ob eni sami kulturni reviji (in sicer *Ljubljanskem zvonu*) in tako zedinili delo katoliških in svobodomiselnih avtorjev. „Lampetovo pismo Levcu je zadnji poskus ohraniti Slovincem skupno vodilno literarno revijo kot izraz duhovne enotne slovenske kulture.“ (Dolar 1990: 217) Toda Lampetov predlog ni bil

sprejet. Distanca svobodomislecev je bila prevelika. Lampe je zasnoval *Dom in svet* in z leti se je razlika med revijama le še večala.

Za razliko od *Sodobnosti* je revija *Dom in svet* v zadnjih predvojnih letih ostala zunaj Osvobodilne fronte in ni poslušala poziva h kulturnemu molku. V svojih člankih je obsojala podleganje drugih literarnih revij komunistični ideologiji in širjenje „kulturnega boljšeizma“. (Gabrič 1991: 101) Spet se je pokazalo, da je bilo tudi za literarne revije pred vojno in ob njenem začetku nemogoče ostati nevtralen. Vsebina kritičnih člankov – občasno pa tudi leposlovnih del – je začela služiti političnemu opredeljevanju in dokazovanju svojega prava ter smisla literature kot take se je umaknil v ozadje.

4.4.3 Pripovedna dela

Dom in svet je bila v 30. že utečena revija z izgrajeno uredniško politiko. Zato vsebina pripovednih del pričakovano prinaša nekaj več verske tematike; več je npr. legend (označene že v naslovu ali z redkimi podnaslovi, npr. *Marija s Prtovča*, *Legenda – Spominu Jan Ev. Kreka*, *Legenda o Mariji z Robidja*), likov duhovnikov in praznovanja cerkvenih praznikov. Malo manj je ljubezenske tematike. Triinsedemdeset del je zapisalo skupaj triindvajset avtorjev in le dve avtorici (Lea Fatur in Helena Jaklič). Največ del je prispeval France Bevk. V tabeli vseh pripovednih del v letih 1933–41 (v Dodatku) petdeseti letnik zaradi že omenjene krize *Doma in sveta* združuje leti 1937 in 1938.

4.5 Ženski liki v pripovedni prozi

Ženske osebe v prozi so najprej oblikovali moški avtorji. Avtorice so se jim v večjem številu pridružile šele kasneje, v 19. in začetku 20. stoletja, ko so se za svoje mesto v družbi borile tudi na drugih področjih javnega in zasebnega življenja. Ženski liki so torej do takrat odsevali moški pogled na žensko mišljenje in svet nasploh. Avtorji so tako oblikovali ženske like s pomočjo stereotipov, na podlagi realnega stanja žensk v tedanji družbi in po svojih željah. Žensko so osmišljali v razmerju do moža, otrok, domačega gospodinjstva in širše družbe ter njene vloge v njej. V prozi oz. pri analizi likov v njej lahko tako opazimo značilne vzorce oblikovanja ženskih likov, h katerim so se avtorji (pa tudi avtorice) večkrat vračali.

Pri analizi proznih del treh literarnih revij iz časa 1933–41 bomo opazovali pojavljanje ženskih likov (tako glavnih kot opaznejših stranskih oseb), ki jih bomo razvrstili v več tipov in podtipov. Iz rezultatov bomo razbrali razlike med liki žensk posameznih revij. Pri določanju tipov ženskih likov se opiramo na razdelitev po Miranu Hladniku (1997: 111–122) in Alenki Rebol Kotnik (2007: 17–32). Razdelitvi sta združeni in prirejeni – določeni tipi so jima odvzeti, drugi dodani. Miran Hladnik se je v svojem članku osredotočil predvsem na matere, dekleta kot nagrade najboljšemu fantu, nesrečnim nevestam in junaškimi deklicam. Avtor opaža tudi velik „primanjkljaj“ ženskih avtoric pri preštevanju avtorjev kmečke in zgodovinske povesti 19. stoletja. Čeprav je Alenka Rebol Kotnik analizirala nekaj avtorjev iz druge polovice 19. stoletja, pa je vseeno zanimiva za našo analizo, saj izpostavi zanimive ženske like in njihove podtipi, od katerih deloma prevzemam predvsem like mater, hčera in žen z nekaterimi podtipi. Avtorica članek zaključuje z (razveseljujočo?) ugotovitvijo, da ženski liki v obravnavani prozi niso omejeni le na ponižne, ubogljive in bogaboječe matere in žene, pač pa so te predstavljene tudi kot preračunljive, materialistične in egoistične nasprotnice moškemu. „Ženska nastopa tudi kot edinstvena oseba s svojim razumom, svojimi odločitvami, ki večkrat posredno in tudi neposredno nadvlada moškemu.“ (2007: 31) Bo podobne rezultate prinesla tudi analiza v tej nalogi obravnavanih pripovednih del?

Tabela na naslednji strani prikazuje rezultate preštevanja ženskih likov in literarnih del, v katerih se pojavlja določen tip ženskega lika. Skupaj 252 pripovednih del nam bo pomagalo odkriti, kateri ženski liki so pogostejši in v kateri reviji. Odstotki v tabeli so zaokroženi na cela števila. V naslednjih poglavjih pa bodo natančneje predstavljeni izbrani ženski liki in dobljeni rezultati.

Tabela 1: Analiza pripovednih del literarnih revij

Podatek \ Revija	<i>Sodobnost</i>		<i>Ljubljanski zvon</i>		<i>Dom in svet</i>	
	število	v odstotkih	število	v odstotkih	število	v odstotkih
Št. vseh proznih del v letih 1933–41	85	100	94	100	73	100
Št. literarnih del avtorjev/avtoric	78/7	92/8	91/3	97/3	70/3	96/4
Št. avtorjev/avtoric	25/3	89/11	34/3	92/8	23/2	92/8
Št. avtorjev, ki so pisali tudi za drugi dve reviji	5 za LZ, 4 za DiS	18 za LZ, 14 za DiS	5 za S, 2 za DiS	14 za S, 5 za DiS	4 za S, 2 za LZ	16 za S, 8 za LZ*
Število lit. del z žensko naslovno osebo	9	11	11	12	5	7
Št. lit. del z žensko glavno osebo	17	20	18	19	18	25
Število lit. del z žensko naslovno <i>in hkrati</i> glavno osebo	5	6	9	10	4	5
Literarna dela, v katerih nastopa mati (skrbna, požrtvovalna mati; slaba, egoistična mati)	7; 6	8; 7	8; 3	9; 3	4; 2	5; 3
Literarna dela z likom žene/partnerice (ubogljiva; uporna; prešuštnica; vdova)	3; 6; 6; 4	4; 7; 7; 5	3; 4; 1; 4	3; 4; 1; 4	4; 5; 0; 5	5; 7; 0; 7
Hči (ubogljiva; uporniška)	1; 6	1; 7	1; 3	1; 3	3; 7	4; 10
Neporočena, samska ženska	8	9	7	7	3	4
Verna ženska	1	1	2	2	6	8
Ženski lik, ki v zgodbi umre	14	17	7	7	9	12
Junakinja	0	0	0	0	1	1
Št. literarnih del brez vidnejše omembe žensk	12	14	19	20	8	11

* LZ = *Ljubljanski zvon*, S = *Sodobnost*, DiS = *Dom in svet*.

(Vir: *Lastna analiza pripovednih del literarnih revij Sodobnost, LZ in DiS v letih 1933–41*)

4.5.1 Ženske glavne in naslovne osebe

Pri pregledu pripovednih del je prvi in najlažje opazen podatek naslov. Preštevanje ženskih naslovnih vlog torej ni problematično, previdnejši pa moramo biti pri vrednotenju dobljenih rezultatov. Glavne osebe razberemo iz vsebine in seveda se izbrana dela ne prekrivajo nujno s tistimi, ki imajo žensko naslovno vlogo. Pri slednji je avtor želel izpostaviti žensko (že) v naslovu, pri glavni vlogi pa jo je odkril šele v zgodbi. Zakaj se avtorji odločijo storiti eno ali drugo, je težko ugotavljati, lahko pa iz primerjave med revijami ugotovimo, avtorji katere revije so bili pogumnejši pri

naslavljanju svojih del z ženskim likom, pri postavitvi ženske v glavno vlogo ali pri obojem.

V obravnavanih pripovednih delih jih je le slabih deset odstotkov takih, kjer opazimo ženski naslov. Že po hitrem preštevanju ugotovimo, da je moških naslovnih oseb za polovico več. Največ ženskih naslovnih vlog je v *Ljubljanskem zvonu* (dvanajst odstotkov), tesno mu sledi *Sodobnost*, *Dom in svet* pa zaostaja s sedmimi odstotki. Pri glavnih vlogah je – zanimivo – vrstni red obrnjen. Tokrat kar prepričljivo „vodi“ *Dom in svet*, in sicer nastopa ženska v glavni vlogi v četrtini vseh obravnavanih pripovednih del omenjene revije. Avtorji *Doma in sveta* so torej v primerjavi z drugima dvema revijama posvetili ženski največ prostora. Na kakšne načine so jih predstavili, bomo spoznali v naslednjih poglavjih. V vseh treh revijah je tudi nekaj del, ki imajo žensko tako glavno kot tudi naslovno osebo. Največ je takih v *Ljubljanskem zvonu* (10 odstotkov vseh literarnih del), najmanj pa v *Domu in svetu* (pet odstotkov).

Tudi avtorice, ki jih je skupaj le osem, so s svojimi deli prispevale k omenjenim rezultatom. V *Sodobnosti* je Branka Jurca objavila dela *Kristina* (tudi ženski naslov), *Na Krasu* in *Ljubezen*, v katerih je ženska v glavni vlogi. Glavni osebi obeh del, ki jih je prispevala Marija Poljska, prav tako pripadata ženskam. V edini pripovedi avtorice Marje Borštnik - Škerlak je glavna oseba ženska. V *Ljubljanskem zvonu* je le Gelč Jontes objavila delo z ženskim naslovom in žensko glavno osebo, in sicer *Mlekarico Johano*. V *Domu in svetu* sta v letih 1933–41 objavljali le dve avtorici in nobena od njiju se ni odločila za ženski naslov ali žensko glavno osebo. Ob tako majhnem vzorcu seveda ne moremo sklepati o tem, ali so avtorice pisale več ali manj o ženskah od svojih moških kolegov, vendarle pa je opaziti, da se je večina ženskih avtoric v svojih delih posvetila ženskim likom.

Kaj nam torej lahko povedo podatki o ženskih glavnih in naslovnih osebah? Nesporno je, da so ženske v tem času bile prisotne v pripovednih delih. Njihov delež je sicer še sramežljivo nizek, a če gre verjeti Miranu Hladniku (1997: 113), ki trdi, da je porast ženskih naslovov sorazmeren porastu ženskega avtorstva, lahko predvidevamo, da gre pri dobljenih rezultatih le za eno od stopenj prodiranja „literarne“ emancipacije ženske v literarni zgodovini. Razveseljivo je tudi dejstvo, da redke avtorice niso pozabile na pomembnost predstavljanja žensk v svojih literarnih delih. Največ del, kjer glavno vlogo prevzema ženska, je bilo prešteti v reviji *Dom in svet*.

4.5.2 Matere

Vloga matere je bila že od nekdanj ena najpomembnejših vlog ženske v družbi – mati je imela prevladujočo vlogo pri vzgoji otroka. Zato ne preseneča, da je ženska pogosto tudi v literaturi izpolnjena šele z rojstvom otroka. Vloga matere je velikokrat idealizirana in predstavljena kot nekaj harmoničnega, ženska pa si šele z njo pridobi ugled in postane sprejeta s strani družbe. Čeprav so sčasoma ženske prevzemale vedno več drugih družbenih položajev, pa je vloga matere ostala osrednja – predvsem v kontekstu družine. Ženski lik matere je v nadaljevanju razdeljen v dva podtipa: tip požrtvovalne, dobre matere in tip slabe, egoistične matere.

Stereotipna podoba matere (v literaturi in drugod) je seveda podoba nesebične, požrtvovalne in dobre matere. Ta je za otrokovo srečo pripravljena storiti vse, kar je v njeni moči, otroka postavlja pred lastne želje. Poudarjanje tovrstnih vrlin v literaturi po eni strani žensko povzdiguje, po drugi strani pa ji prisodi mesto znotraj doma in jo oddaljuje od drugih položajev v javni sferi, ki so si jo prilaščali predvsem moški. A dobra mati zase niti ne zahteva kaj več od tega, da svojim otrokom zagotavlja vse, kar potrebujejo za udobno odraščanje – to mater izpolnjuje. Prioritete so jasne.

V analiziranih pripovednih delih se dobra mati pojavlja približno v osmih odstotkih zgodb. Gre predvsem za ženski lik matere, ki je v zgodbi poudarjen in kjer skrb za otroka predstavlja vidnejši del zgodbe. Ta lik ni nujno glavna oseba pripovedi – gre lahko tudi za stransko, a pomembnejšo zgodbo. Sicer se skoraj v vsaki obravnavani zgodbi pojavi mati z otrokom, a če ni prikazana kot posebej dobra ali slaba oz. ne igra pomembne vloge ter ne vpliva pomembno na zaplet in razplet dogodkov, v to analizo ni vključena.

V *Ljubljanskem zvonu*, kjer je odstotek vidnejših skrbnih mater najvišji (in sicer 9 odstotkov, čeprav *Sodobnost* zaostaja le za odstotek), se materina skrbnost kaže na več tradicionalnih načinov: s prikazovanjem mladih mamic, ki se po napornem porodu veselijo novega življenja (*Matere*), z zgodbami, ki poudarjajo trdno vez in odvisnost med materjo (tudi samohranilko) ter sinom (*Dobri in slabi ljudje*, *Začudene oči*, *Mati išče mojstra*, *Čarobni krog*), in z zgodbami, ki prikazujejo napor, ki ga matere vlagajo v delo, s katerim preživljajo otroke oz. vso družino (*Zemlja in ljudje*). Zanimivo je, da le slednja zgodba izrecno izpostavlja odnos med materjo in hčerko, medtem ko v drugih

zgodbah spoznavamo odnos med sinom in materjo, ki moškimi potomcem pomagajo pri osamosvajanju, in to večkrat v odsotnosti očeta (*Čarobni krog, Dobri in slabi ljudje*) oz. če je oče prisoten, k vzgoji navadno bistveno ne prispeva (*Mati išče mojstra*).

Sodobnost prinaša sedem zgodb, v katerih prepoznamo dobro mater, kar predstavlja osem odstotkov vseh obravnavanih pripovednih del. Dve izmed zgodb, znani vsakemu šolarju, opisujeta žrtvovanje mater za otroke in družino, ki je v težavah bodisi zaradi neprizanesljive narave (*Boj na požiralniku*) bodisi zaradi nesrečne usode (*Samorastniki*). Matere samohranilke se pojavijo v štirih zgodbah. Odsotnost očeta je – z izjemo ene – v vseh teh zgodbah razložena: enkrat je razlog nasilnost očeta (*Bedaček Lojz*) pa smrt (*Samorastniki*) in odhod očeta v tujino zaradi dela (*Na Krasu*). Zanimivo vlogo odigra mati in žena v zgodbi *Asasa*, kjer družina Kramohovih po odpovedi najema zemlje ostane brez vsega. Mati takrat izprosi, da jim zemljo povrnejo. Ženski lik v tej zgodbi torej odigra ključno vlogo pri izboljšanju ekonomskega stanja družine, kar je pred tem očetu v zgodbi spodletelo. Tovrstni razpleti v obravnavanih pripovednih delih so redki.

Le v štirih delih (torej petih odstotkih) revije *Dom in svet* je izpostavljen ženski lik dobre matere. S tako majhnim vzorcem je seveda težko posploševati, lahko pa podrobneje pogledamo posamezne zgodbe, saj namreč v vsaki od njih zasledimo zanimive elemente, ki vlogo matere osvetlijo na neobičajen način. V delu *Otrok* Franceta Bevka se mati samohranilka, katere mož je umrl, odpove ljubezenski zvezi z drugim moškim, saj njen sin Pavlek te ne odobrava. Mati torej postavi otrokovo željo pred svojo lastno srečo, čeprav si bližine ljube osebe zelo želi. V zgodbi ne gre le za „klasično“ materino žrtvovanje za dobro otroka, pač pa za otrokovo moč nad celotnim materinim življenjem – tudi intimnim, na katerega sin ne bi smel vplivati, a mu z otroškim strahom, izvirajočim iz Ojdipovega kompleksa, to uspe.

V naslednjih dveh zgodbah je izpostavljena materina dobrota do otrok, in sicer ponovno do – sinov. V Krivčevi zgodbi *Zadnji kos kruha* se materina skrb prikaže v obliki kruha, osnovnem in nujnem živilu, ki postane simbol za materinsko ljubezen. Ob materini smrti se sin spomni vsakodnevnega obreda rezanja kruha, ki ga bo vedno spominjal na mater. Oče v zgodbi ni omenjen. Tudi naslednja Krivčeva pripoved z naslovom *Drobna piščalka* že v naslovu namigne, da ta drobna piščalka (avtor to poudari s pleonazmom) pomeni veliko več in da njen pomen presega njeno „majhno velikost“. Prvoosebni

pripovedovalec se namreč z naklonjenostjo spominja romanja z materjo, na katerem sta poglobila svoj odnos in na katerega ga spominja materino darilo, piščalka. Z na videz preprosto pripovedjo avtor razkriva globoko vez med materjo in otrokom, ki pa jo slednji začne zares spoznavati in ceniti šele po materini smrti.

Mati pa ni nujno (le) biološka. Četrta zgodba v *Domu in svetu* nas opozori na to, da se lahko odnos mati – otrok razvije tudi med osebama, ki nista v krvnem sorodstvu, čutita pa potrebo po starševski zvezi. Ignac Koprivec v pripovedi *Gospodična Vida* predstavi čustveno vez, ki nastane med služkinjo Katarino in mlado damo, ki se spoznata v kasarni in se preselita skupaj. Živita kot mati in hči. Ob koncu je Katarina ob Vidinem odhodu globoko prizadeta – kot je lahko le mati ob izgubi otroka.

Drugi podtip lika matere je egoistična, brezčutna, celo nasilna – skratka slaba mati. Takšna ženska je obsojanja vredna, prezirana s strani družbe, in sicer veliko bolj kot slab oče. Mati mora namreč brezpogojno prevzeti vlogo dobre in vzorne matere, medtem ko se očetu „spodrsaljaji“ lažje spregledajo. Družbeni nadzor (ki ga večkrat krepijo prav ženske same) je veliko strožji in bolj nepopustljiv do mater kot do očetov. Slabše kot biti neposlušna žena ali uporna snaha je biti sebična mati. Lahko bi rekli, da je zveza „slaba mati“ neke vrste oksimoron, saj izraz mati že sam v sebi nosi konotacijo dobrote in skrbnosti. Dokaz za to je že *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, ki pod geslom „mati“ pod prvim pomenom razloži besedo s primeroma „dobra, skrbna mati; [...] skrbi zanj kot mati *požrtvovalno*“.¹³

Število dobrih mater v vseh treh revijah je bilo skromno. Tudi odstotki njihovih manj vzornih nasprotnic niso visoki. In čeprav Miran Hladnik (1997: 116) ugotavlja, da je (v kmečki povesti 2. polovice 19. stoletja) likov zlih žensk več kot plemenitih materinskih tipov in celo več kot zlih moških glavnih oseb, pa se v obravnavanih pripovednih delih vendarle (že) kaže rahla prednost likov mater, ki zastopajo in branijo „pravo“ materinsko vlogo – skrbno in požrtvovalno. In kako se lahko kaže materina nezvestoba otroku? Takšna mati sebično postavlja lastne interese pred otrokove, otroka zanemarja (tako s čustvenega, socialnega in/ali ekonomskega vidika), psihično, verbalno ali telesno trpinči, ga zapusti oz. ga pusti v skrb drugim ljudem. Skrajna podoba takšne matere je tudi detomorilka.

¹³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS, 1980–1991.

Odstotkovno najmanj slabih mater srečamo v pripovednih delih revij *Dom in svet* ter *Ljubljanski zvon*, in sicer 3 odstotke. *Dom in svet* je tako z zanemarljivima dvema zgodbama, kjer je izpostavljen lik nevzorne matere, poudaril predvsem plemenit lik matere, saj je slednjih pripovednih del, kot že rečeno, še enkrat več. V prvi od dveh zgodb z naslovom *Obraz* tako spoznamo žalostno usodo očeta in hčerke Metke, ki jo je mati zapustila. Ženski lik v zgodbi sicer ne nastopi, je pa večkrat – tudi preko Metkinih travm – omenjen, in ker materin odhod bistveno vpliva na zaplet dogodkov, je ta zgodba uvrščena v podtip lika slabe matere. Zgodba Matije Malešiča *Roman brez konca* se vrti okrog hčerke Olge, njene matere in Borisa, ki je v preteklosti Olgo prizadel. Mati vzame stvari v svoje roke, Borisa užali in ta odide iz življenja neodločne hčerke.

Tudi zgodbe *Ljubljanskega zvona* so bolj kot za statistično obdelavo zanimive vsaka zase za podrobnejšo razčlemba. In tudi tu je zgodb zlih mater precej manj kot tistih skrbnih. V Bevkovem romanu *Človek brez krinke* je kot stranska oseba predstavljena Miklavževa žena Lidija, ki pa sinu omejuje stike z očetom. Koliko je samovoljna materina odločitev opravičljiva, se bralec odloči na podlagi zapletov v zgodbi, a otrok je prikrajšan tako za izražanje svojega mnenja kot za srečno družino. Omenjena zgodba bo kasneje osvetljena še z zornega kota lika žene in hčerke. V pripovedi *Dekle iz uradniške družine* mati Ana preišče sobo hčerke Selme, da bi ugotovila, kdo je hčerin ljubimec. Ko se Selma vrne domov, se spre z materjo, katere intuicija pa je morda le bila pravilna – Selminega fanta namreč kmalu po tem aretirajo. Zadnja izmed zgodb, uvrščena v podtip lika slabe matere, je bolj zgodba prezaposlene in neprevidne matere kot primer sebične in hudobne matere. V *Malečkinem Karleku* je sin namreč večkrat prepuščen sam sebi, kar ga pripelje tudi do težav, medtem ko je mati zaposlena s preživljanjem družine.

V *Sodobnosti* je zgodb z likom slabih mater nekoliko več, in sicer 7 odstotkov. V *Ela ljubi* in *Življenju in smrti Hilarija Bogdanoviča* materi zapustita otroka in odideta v tujino za boljšim življenjem. Obe se k svojim družinam vrneta, a sreče v njih ne najdeta več. V pripovedih *V zatišju*, *Vrnitev* in *Molk* se matere prepirajo z otroki, ki se upirajo ali le osamosvajajo, hkrati pa se od matere zaradi neskladij oddaljujejo. V *Vrnitvi* Marije Poljske je zaznati celo rahlo ljubosumje matere do hčerke, ki se vrne domov in med brate in sestre vnese veselje ter dobrodošle spremembe. V *Stanovanju v pritličju* se mati zaplete s svojim najemjemalcem, kar pa ji sin zameri. S stališča otroka je torej mati slab zgled, saj postavlja svoje interese pred otrokove želje. Na tem mestu se seveda

postavlja novo vprašanje: kje se končata materina skrb in popustljivost do otroka in začne svobodno zasebno življenje ženske?

Včasih je torej težko objektivno oceniti, ali gre za lik skrbne ali hudobne matere. Materina skrb za otrokovo dobro je včasih tako močna, da jo lahko otrok ali bralec oz. bralka doživi kot krivico, medtem ko gre z materinega stališča le za vestno izpolnjevanje materinske dolžnosti. Deloma lahko takšno dilemo zasledimo v obravnavanem delu *Roman brez konca*. Je bilo prav, da je Olgina mati spodila Borisa? Je s tem, ko je (prekomerno) posegla v intimno življenje odrasle hčerke, tej prizanesla še z enim razočaranjem ali ji je zapravila srečno ljubezensko zvezo? Na bralcu je, da se odloči. Tudi v zgodbi *Dekle iz uradniške družine* se nam postavlja podobno vprašanje. Meja med skrbno materjo in posesivno skrbnico je včasih nejasna. Kje se konča materina vloga in začne samostojna pot otroka ter življenje ženske zunaj koncepta matere, je realno vprašanje in razlog preprirov tako v literaturi kot v zunajliterarnem življenju.

4.5.3 Žene

Vlogo žene bi lahko po pomembnosti postavili takoj za vlogo matere, in sicer tako v tradicionalni družbi kot tudi v literaturi, ki jo obravnavamo. Če smo pri vlogi matere opazovali predvsem njen odnos z otrokom, stopi tukaj v ospredje mož oz. partner. S poroko je ženska postala preskrbljena in možu kakopak vdana. V nekaterih obrazcih je bilo za žensko tako ob podatku za stan mogoče označiti le eno od možnosti *devica*, *poročena* ali *vdova*. Vendarle je ženskam v omenjenem času že uspevalo oblikovanje enakopravnjšega položaja z možem: izobraževanje, zaposlovanje in napredek človekovih pravic so jim omogočili, da so (vsaj v javnosti) nastopile bolj suvereno in aktivneje. V vseh treh revijah so se avtorji približno v enaki meri posvetili materam in ženam. Razlog je med drugim seveda dejstvo, da je bila večina žena v pripovednih delih mater in obratno. Lik žene je predstavljen s štirimi podtipi. Prva delitev je tista na ponižne, vzorne in vdane žene na eni ter uporniške ali celo hudobne žene na drugi strani. Preostala dva podtipa sta lika prešuštnic in vdov.

Vzorne žene ni treba posebej opisovati. V časih, ki jih v analiziranih delih predstavljajo avtorji in avtorice, je bila takšna žena poslušna, delavna, skrbela je za dom in otroke, podrejala svoje želje ciljem družine. Kot vzorne žene so takšne ženske ob možu v javnosti igrale pomembno vlogo, saj so predstavljale dober dom, trden zakon in zgledno

družino. Alenka Rebol Kotnik (2007: 27) lik ubogljive žene opiše še bolj „skrajno“: „Ženska je v odnosu do moškega v manjvrednem položaju, ki ji ne omogoča lastnega delovanja, in nima nikakršnega vpliva na potek in razplet lastnega življenja ter življenja svojih otrok ali okolice.“ Čeprav bi bilo napačno reči, da so bile vedno podrejene, celo podložne in nesamostojne, pa njihov partnerski odnos z možem res ni bil enakopraven in je večkrat temeljil na moževi ekonomski in tudi fizični premoči.

V treh pripovednih delih revije *Sodobnost*, v katerih je avtor izpostavil (tudi) ubogljivo ženo, je vsaka od žen zaznamovana s svojim bremenom. V zgodbi *Hiša št. 14* se sobarica Mathilda poroči z grofom in njuna razlika družbenega statusa je opazna tudi v zakonu. V delu Ferda Kozaka *Pogrebščina* se Matija spominja zakona s Pavlo, ki ga ni zapustila niti, ko jo je pretepal. V pripovedi *Kristina* stoji naslovna ženska oseba možu ob strani tudi takrat, ko se on pijan vrača domov, potem odide za nekaj dni in jo pusti samo z otroki. Težko je reči, da so opisane situacije tipične za vzor dobre žene, dokazujejo pa predanost žene možu in družini, ki pa včasih meji že na pretirano požrtvovalnost in trpljenje ženske. Razlog za takšno vztrajanje ženske v zakonu je bila seveda finančna odvisnost od moža in obsojanje s strani družbe v primeru ločitve.

Tudi v *Ljubljanskem zvonu* zasledimo dve zgodbi, kjer žena kljub moževemu nasilju vztraja v zakonu in soprogu pomaga v težavah (*Kopači*, *Izgubljeni svet*). V zgodbi *Zimska podoba* pa je moževa bolezen tista, ki razkrije ženino predanost in tudi ljubezen do moža. Malenkost več kot prvi dve reviji ponudi vzornih žen revija *Dom in svet*, in sicer v 5 odstotkih pripovednih del. V zgodbah *Bajtar Mihale*, *Dom med goricami* in *Zlati cvet* so žene poslušne in pasivne, ko gre za pomembne odločitve. In čeprav je njihovo (gospodinjsko) delo za vso družino pomembno, je le redko opaženo in cenjeno. V Krivčevi zgodbi *Drobna piščalka* pa srečamo celo prizor, ko žena od moža izprosi odhod na romanje. Ugotovimo lahko torej, da se v marsikaterem liku vdane žene skriva precej tragična oseba, ki prevečkrat skloni glavo in prenaša moževe zahteve ali celo nasilje. Odnos moža in žene ni predstavljen skozi nežnosti in naklonjenost, temveč predvsem skozi ekonomske vidike družine, kjer vlada patriarhalna hierarhija.

Lik uporne, dominantne žene je za avtorje gotovo zanimivejši, saj odstopa od tradicionalne in moralno ustrezne podobe žene. Jezikavost in ukazovanje se za žen(sk)o pač ne spodobita – v hiši odloča moški ali v najboljšem primeru oba zakonca, če pa pobudo v preveliki meri prevzame žena, jo je treba opozoriti, da je „zašla“ na moški teritorij. Upravičenih in neupravičenih (odvisno seveda od avtorjeve sugestije in

bralčeve interpretacije) primerov upornih žen, ki se borijo za svoj prav in za uveljavljanje svojih želja, ne manjka. Še korak naprej bi lahko storili s preštevanjem nasilnih žen, a jih je v analiziranem gradivu zanemarljivo malo. V vseh treh revijah zasledimo več zgodb z izpostavljenimi upornimi ženami kot s tistimi vzornimi.

V reviji *Sodobnost* je vredno omeniti tri zgodbe, ki na prav posebno zanimiv način prikažejo uporno ženo. V prvi z naslovom *Arnohovi Marta* ne skriva, da moža ne ljubi. Njena drznost se ji maščuje tako, da njen mož v hišo povabi svojo ljubico. Zakonska farsa je popolna in se konča z Martino smrtjo. Tinču v delu *Ela ljubi* pa žena povzroča še hujše skrbi: pusti ga samega z otroki in odide v Francijo. Ko se vrne, je Tinč do nje hladen, ona pa se v svoji mentalni preobrazbi ne da motiti – osvaja moške okoli sebe in uživa v njihovih pozornostih. Podobno zgodbo pripoveduje Miško Kranjec v *Življenju in smrti Hilarija Bogdanoviča*, kjer se neposlušna žena vrne s potepanja po Ameriki, doma pa jo pričaka mož z otroki. Prepričani še priznanje obeh zakoncev, da sta prešuštvovala.

Najmanj kontroverznih žen je bilo prešteti v *Ljubljanskem zvonu*, kjer omembe vredne neposlušne soproge nastopajo le v štirih odstotkih vseh pripovednih del. Izraziti sta predvsem zgodbi (*Micka Šafarička*, *Mlekarica Johana*), v katerih ženi nastopata kot dominantni zapeljivki, ki spletkarsko zvačita svoja moža v zakon, saj si obetata boljše življenje, denar in celo bogato zapuščino. Iznajdljiva Johana tako pokoplje kar dva moža, dokler je nekdo le ne razkrije in se upre njenemu zapeljevanju. V podtipu spletkarske žene bi tako lahko oblikovali še en tip, in sicer pohlepne žene. Denar ne pozna „svetosti zakona“ in tudi poročene ženske so krvave pod kožo.

Pripovedna dela v *Domu in svetu* so zanimiva z dveh vidikov: uporne žene igrajo manj tragične in bolj pokončne vloge kot v drugih dveh revijah, zasledimo pa celo zgodbo, ki opisuje „moderno“ partnerstvo, enakovredno današnji zunajzakonski skupnosti. Tako se npr. v Malešičevem *Škrlatnem nebu* Oven z ženo prepira o veri in tik pred smrtjo ga žena celo prepriča o spreobrnitvi. Žena torej v (ne naključno izbrani) resni moralni temi oporeka možu in na koncu „zmaga“. Čeprav morda le drobno uporništvo proti moževim prepričanjem pa je pomembno za nauk celotne zgodbe. Veliko svobodnejše od preostalih piscev *Doma in sveta* pa je o zvezi razmišljala Helena Jaklič, ki je že z naslovom *Moderni časi* opozorila na malce drugačno zgodbo. Milo in Nuša sta par, a se redno razhajata, potujeta in si dopisujeta. Nuša nekoč njuno razmerje prekine s pismom, v katerem Milu sporoči, da se je poročila in naj je ne čaka več. Dokončno je torej

prekinila razmerje, da bi (najbrž je avtorica želela omiliti konec zgodbe) vstopila v „pravoverno“ zvezo. V slednjem primeru gotovo ne gre za tipično uporno partnerico, vendarle pa je predstavljena kot zelo svodob(omisel)na, samostojna in drzna ženska.

Lik prešuštnic bi lahko bil pridružen podtipu uporniške žene, a ker prešuštvo predvideva čustveno in/ali telesno nezvestobo in ker je zaradi te svoje narave občutljivejša (erotična) tema, je ta podtip samostojen. Takšni ženski zakonska zveza in zvestoba partnerju ne pomenita veliko, moža pa lahko prevara iz gole strasti, poželenja po drugem moškem, iz maščevalnih vzgibov, iz želje po avanturi ipd. Nezvestoba je lahko torej prikazana kot preračunljivo dejanje ali le spontana nenačrtovana strastna afero. Alenka R. Kotnik trdi, da velik delež nezvestih žen v literaturi kaže na slabo moralno podobo ženske v tej literaturi. Takšen zaključek je gotovo logičen, a morda malce preozek in nepoglobljen. Žensko nezvestobo v literaturi lahko deloma razumemo tudi kot (spolno) osvobajanje žensk in njihovo upiranje proti omejujočim pravilom družbe. Kako torej razložiti dejstvo, da v *Domu in svetu* ni zaslediti nobene nezveste ženske, medtem ko je teh v *Sodobnosti* enkrat več kot vzornih?

Pripovedna dela *Doma in sveta* v letih 1933–41 ne predstavijo niti ene nezveste ženske, in čeprav lahko to pripišemo katoliški usmeritvi revije, pa podatek vendarle preseneča. Morda gre za naključje, morda za (nenapisana) pravila uredništva ali pa enostavno za izogibanje avtorjev tovrstni temi. Ugotovili smo že, da avtorji v *Domu in svetu* niso imeli težav pri pisanju zgodb z upornimi in neposlušnimi ženami, a nezvestoba je bila očitno preveč in so jo potihoma izpustili, manko pa nadomestili z drugimi „grešnimi“ ženskimi dejanji. Morda še bolj zanimivo in še težje razložljivo je dejstvo, da tudi v pripovednih delih *Ljubljanskega zvona* sameva le ena nezvesta žena, in sicer Stojana v Šifrerjevem delu *Moža iz legije*. V ljubezenskem trikotniku se znajdetata zakonca Gradnik in njun prijatelj Vinko. Stojana razmerje z Vinkom prekine in ostane s Klementom, čeprav je izvedela, da je nekoč ubil človeka. Tudi v *Ljubljanskem zvonu* je nezvestoba le bežno omenjena in hitro zaključena po zaslugi žene, ki spozna svojo zmoto in se „spreobrne“.

Avtorji v *Sodobnosti* so o nezvesti ženski pisali v sedmih odstotkih pripovednih del, najbolj očitno Miško Kranjec v zgodbi z naslovom *O ženi, ki je varala moža*. Zdolgočasena Vera v prijatelju najde vznemirljivo romanco, ki se kasneje sprevrže v ljubimčevo izsiljevanje, kar mož zasluti, a zakonca se nikoli odprto ne pogovorita. Ob koncu stori Vera samomor, mož pa iz časopisa izve za ženino nezvestobo. V počasnem

toku dogodkov in netipičnem koncu je avtor izpostavil predvsem prevaranega moža in njegovo razmišljanje, Vero pa predstavil kot naivno ženo, ujeto med monotonim zakonom in „spodletelo“ nezvestobo. Zanimiva situacija nastane tudi v zgodbi *Življenje in smrt Hilarija Bogdanoviča*, kjer zakonca drug drugemu priznata, da si nista bila zvesta. Oba sta torej v nemilosti, nihče drugemu ne more česa očitati, dokler se ne izkaže, da je pravi oče njunih otrok prav Mankin ljubimec. Nezvesta žena kljub vsemu zdaj nosi večji del krivde kot mož. Preostale zgodbe o ženski nezvestobi v *Sodobnosti* so nepretresljivo tipične: žena se ob odsotnosti moža zabava z drugim (*Človek na zemlji*), na kar mož v skrajnem primeru odgovori s fizičnim nasiljem (*Hiša št. 14*).

Tudi usode vdov so v obravnavanih pripovednih delih bolj raznolike, kot bi pričakovali. Lik vdove navadno opisuje starejšo žensko, ki je ob izgubi moža sicer čustveno prizadeta, hkrati pa sprijaznjena s potekom življenja in svojo novo vlogo v družbi. Če je vdova mlajša (ker je mož umrl tragične smrti v vojski, pri delu ipd.), se zgodi, da se ponovno omoži. Zgodbe pa ne govorijo vedno le o potrjih, užaloščenih in na osamljenost obsojenih vdovah, pač pa tudi o „podjetnih“ ženah, ki jim smrt partnerja prinese več koristi kot (dolgočasen) zakon. Prav slednje so za bralca zanimivejše. Največ vdov (in sicer pet v sedmih odstotkih pripovednih del revije) je bilo prešteti v *Domu in svetu*, v preostalih dveh revijah pa jih je le malenkost manj. Bolj kot številke bodo torej zanimive posamezne zgodbe in usode (ne)srečnih vdov.

Vdovstvo v *Domu in svetu* je predstavljeno precej tradicionalno in tipično. V zgodbi *Mariča* se vdova, ki ji je mož tragično umrl, prebija skozi življenje s sedmimi otroki. Stiska družine je tako ekonomska kot duševna. Avtor je v naslovni osebi poudaril predvsem lik požrtvovalne matere, medtem ko je njeno usodo vdove predstavil v stilu reka *C'est la vie, Takšno je pač življenje*. Tudi v zgodbi *Otrok* je v ospredju razmerje mati – sin. Vdova Stina namreč želi zaživeti z drugim moškim, kar pa ji sin s svojo trmo prepreči. Tudi v drugih zgodbah lahko pridemo do podobnega zaključka: lik vdove ne igra pomembne vloge; gre le za dejstvo, življenjsko usodo, ki človeka prisili v nekatere spremembe, ki mu bodo omogočile normalno nadaljevanje življenja.

Medtem ko se Meta iz *Samorastnikov* in Lujza iz dela *Na Krasu* po moževi smrti ne odločita za novega partnerja, pa Liza (*Smehljaj*) ne izgublja časa in se še isti dan spogleduje s svojim pastorkom. Vse tri omenjene žene iz *Sodobnosti* pa niso imele te sreče v nesreči, da bi po smrti moža postale bogate vdove, kot se je to zgodilo Mathildi (*Hiša št. 14*). Avtor se bolj kot o Mathildinih čustvih in prebolevanju razpiše o

nadaljnem poteku njenega življenja. Najbolj nevsakdanja pa je gotovo zgodba Gelč Jontes iz *Ljubljanskega zvona* z naslovom *Mlekarica Johana*. Avtorica je v Johani upodobila nič kaj tragično dvakratno vdovo, ki se brez objokovanja – če karikiramo – sprehaja od pokopališča do oltarja in spet nazaj, šteje denar in je povrh vsega še skopa. „Vesela vdova“ torej le ni vedno oksimoron. Tako kot smrt zaključuje življenje, tako tudi liki vdov zaključujejo to pestro poglavje o likih žen.

4.5.4 Hčere

Lik hčere v literaturi predstavlja medgeneracijski odnos staršev in otroka. Ravno zaradi razlike v starosti in izkušnjah je takšno razmerje predstavljeno kot neenakopravno, večkrat patriarhalno. A med avtorji obravnavanih del ta lik očitno ni bil zanimiv za vpletanje v zgodbo, saj je odstotek del z opaznejšo vlogo hčere komaj omembe vreden. Enako za ta ženski lik ugotavlja Alenka R. Kotnik, saj trdi, da „relacija hči – starši ni več v ospredju pripovednih del, temveč v večini posrednega pomena. V ospredje je postavljeno predvsem razmerje med žensko, hčerjo ali nevesto, in moškim, izbrancem ali ženinom.“ (2007: 23) V nadaljevanju bosta analizirana dva podtipa, in sicer ubogljive ter uporniške hčere.

Lik ubogljive in nedolžne hčere predstavlja „idealno“ hčer, ki izpolnjuje starševska pričakovanja, ni samoiniciativna in aktivna, izstopa le po pridnosti in predanosti staršem. Svoje želje včasih sicer izrazi, a jih ne uresniči, če ne dobi potrditve od zunaj. Tako v *Ljubljanskem zvonu* kot v *Sodobnosti* je le ena zgodba, ki ustreza opisu lika ubogljive hčerke, medtem ko so v *Domu in svetu* tri. V dveh od njih igra hči vidnejšo vlogo, ki vpliva na zaplet oz. razplet dogodkov, zato bodo te predstavljene podrobneje.

V Bevkovih *Krvavečih ranah* in Krivčevi *Poti navzdol* igrata hčeri pomembno vlogo pri ohranjanju ugleda in dobrega finančnega stanja družine. V obeh zgodbah se namreč hčeri Julika in Marica po starševskem (predvsem očetovem) prigovarjanju in zaradi lastne skrbi za starše poročita z bogatima fantoma, ki bosta poskrbela, da kmetiji ne bosta propadli in da starši ne bodo pristali na cesti. Julika svojo „nalogo rešiteljice“ opravi z odliko, medtem ko se Marici (kar je nakazano že z naslovom *Pot navzdol*) zalomi: ta obubožanemu očetu ne more več pomagati, poleg tega se zaradi nasilnega moža loči.

Uporniška hči, ki zavrne starševske želje, pobegne z neprimernim fantom ali kako drugače krajša življenje zaskrbljenim staršem, je v vseh treh revijah zastopana boljše kot

ubogljiva hči. V reviji *Sodobnost* se pojavi v sedmih odstotkih del, v *Ljubljanskem zvonu* v treh, v *Domu in svetu* pa kar v desetini vseh obravnavanih pripovednih del. Težave, ki jih te hčere povzročajo, so zelo različne: od pobega iz samostana (*Sodobnost, Pot med blažene*), prostitucije (*Sodobnost, Hiša št. 14*) do zanositve (*Dom in svet, Dom med goricami*), pretepanja (*Sodobnost, Sreča*), skrivanja neprimerne fanta (*Ljubljanski zvon, Dekle iz uradniške družine* in *Dom in svet, Cene Žonta*) in pijančevanja (*Dom in svet, Jakob Sobočan*). V večini primerov se s problematičnimi hčerami soočijo očetje, ki pa kmalu spoznajo, da teh ne bodo odvrnili od njihovih namenov, saj niso več otroci.

V reviji *Sodobnost* je Ferdo Godina v zgodbi *Kruh svetega Antona* predstavil neobičajno razmerje med hčerjo Ago in očetom Ivanom. Aga ima nad očetom dominanten položaj, on v strahu izpolnjuje njene ukaze in se pomiri šele, ko je hči zadovoljna z njegovim delom. Nadvlada hčere nad starcem ne le da ruši običajna družinska razmerja, pač pa je tudi sicer družbeno nesprejemljiva in pušča bralca ob nedoločenem koncu nepotešenega. V *Sodobnosti* je vredno izpostaviti še eno zgodbo, in sicer *Pot med blažene*, ki predstavi nesrečno usodo Mankice. Ta je zanosila in rodila, zato jo mati in tete pošljejo v samostan, od koder pa zbeži s pomočjo samostanskega brata. Ko jo policisti privedejo domov, zavrne poroko z njej določenim ženinom in nato kmalu umre. Kot kaže, nesrečna Mankica svoji usodi ne bi mogla ubežati, tudi če bi ravnala kot vzorna hči in ubogala mater. Liki hčera torej kljub številno slabi zastopanosti prinašajo v zgodbe zanimive preobrate in včasih komajda verjetne situacije.

4.5.5 Samske ženske

Neporočene samske ženske, ki so bile v času, v katerem so avtorji napisali obravnavana dela, vendarle redkejša kot danes, so bile za pisatelje zanimiv vir snovi, zato jim je posvečeno posebno poglavje. Kako jih avtorji predstavljajo? Zanimivo je, da ta lik v zgodbi marsikdaj igra glavno vlogo: življenjski stil samske ženske je postavljen v ospredje, podani so razlogi in posledice samskega življenja ter opisane stiske, ki jih ženska doživlja prav zaradi odsotnosti partnerja. Največ takšnih zgodb je bilo prešteti v *Sodobnosti* (devet odstotkov od vseh pripovednih del v reviji), sledi *Ljubljanski zvon* (sedem odstotkov) in *Dom in svet* (štirje odstotki).

Samske ženske v *Sodobnosti* so si med seboj precej različne: Veronika, že v naslovu (*Sreča gospodične Veronike*) označena kot neporočena, nima drugih skrbi, kot da je vedno urejena, vera ji nič ne pomeni, a na koncu jo doleti nesreča, ko postane slepa in zato odvisna od drugih. Tudi Vanica (*Ljubezzen*) je mlada samska ženska, ki je rada privlačna, a na koncu zaradi nečimrnosti in prevelike izbirčnosti ostane sama in obupa nad ljubeznijo. Prav tako v življenju nima sreče Krista Alba (*Krvave rože*): da preživi, mora prodajati svoje telo, z moškimi pa tudi zasebno nima sreče. Omenjene tri zgodbe so si skupne v nesreči, ki spremlja ali slej ko prej doleti vse tri samske ženske. Prehitro bi bilo sicer zaključiti, da so avtorji kakorkoli obsojali samskost in ji pripisovali nesrečno usodo, vendarle pa je zaznati rahel očitek oz. svarilo, da ženske, ki so večkrat menjavale svoje partnerje in bile pri izbiri le-teh izbirčne, sreče ne bodo našle zlahka

V *Ljubljanskem zvonu* je izmed sedmih del kar pet takih, kjer samska ženska nastopa kot glavna oseba. To pa še ni edina skupna točka teh zgodb. Glavna oseba v delu *Pismo, ki ga je pisala ženska* potuje in pogreša domovino. Tinca (*Križem po ulicah*) išče službo in ljudi, ki bi ji lahko pomagali. Podobne težave ima Mira (*Vrata*), ki po izgubi službe in stanovanja ne najde notranjega miru. Fela (*Prostitutka Fela*) se izgublja med brezčutnimi strankami in željo po pravi ljubezni. Ženska v zgodbi z naslovom *Podoba* išče ljubimca, ki pa je bolj privid kot resničnost. Ugotovimo lahko torej, da je v *Ljubljanskem zvonu* skupna značilnost večine zgodb o neporočenih ženskah stanje iskanja in čakanja; iskanje boljšega življenja, upanja, dragega človeka ter čakanje vseh omenjenih stvari. Mračno vzdušje (deževno vreme, bolezen, samota), ki spremlja te zgodbe, še poudarja in pogloblja žalostno življenjsko situacijo glavnih ženskih oseb, katerih iskanje ni uspešno.

Avtorji v *Domu in svetu* so s tragičnimi zgodbami o samskih ženskah nekoliko prizanesljivejši. Vse ženske se v svojih življenjih sicer še iščejo, a njihova usoda je manj dramatična in nesrečna kot tiste v že obravnavanih revijah. Olgi (*Roman brez konca*) pri iskanju moškega pomaga mati (a precej neuspešno), izobraženo in razgledano Marijo (*Življenje od blizu*) mučijo njej nerazložljivi strahovi, Vida (*Gospodična Vida*) pa od teh strahov zbeži, ko materi zamolči nosečnost in odide od doma.

4.5.6 Verne ženske

Lik verne ženske ni dobro raziskan. Morda v slovenski literaturi zaradi prevladujočega katoliškega zunajliterarnega okolja niti ni zbujal posebne pozornosti in potrebe po analiziranju. Pripadnost veri so avtorji opisovali predvsem kot postransko samoumevno lastnost literarnih oseb in njihovega okolja. „O verni ženi in materi je pisalo več avtorjev, le redki pa so jo celovito in objektivno prikazali v njeni globoki veri.“ (Žebovec v Hočevar 2007: 14) Čeprav se avtorji v svojih delih torej niso poglobljali v vero ženske *per se*, v njena čustva in razmišljanja o veri, pa so to verno žensko skorajda brez izjeme predstavili kot dobro, pošteno in pozitivno osebo. Takšne rezultate prinaša tudi analiza obravnavanih pripovednih del: pričakovano največ zgodb, kjer je vera ženske jasno izražena, je v *Domu in svetu* (v osmih odstotkih del), medtem ko je v *Sodobnosti* takšna zgodba le ena, v *Ljubljanskem zvonu* pa zasledimo dve.

Za *Dom in svet* je France Bevk napisal *Legendo o Mariji z Robidja*, v kateri se Katrici prikažejo nebesa in tako njen domači kraj postane romarska pot. Za dekle je ta pritisk prevelik in po prividih ter nepojasnjenih dogodkih zbeži iz vasi. Usoda Katrice je torej kljub dekličinim dobrim namenom nesrečna. Večina preostalih zgodb govori o ženskah (predvsem materah in ženah), ki se v stiski in skrbeh zatekajo k molitvi ter tako učijo tudi svoje otroke (*Mariča, Drobna piščalka, Lučka*). Verna ženska v analiziranih revijah ne igra pomembne vloge in se pojavi le redko. Sicer dobre in poštene verne ženske pa marsikdaj spremljata nesreča ter trpljenje, kar bi lahko razložili tudi kot preizkušanje trdnosti njihove vere.

4.5.7 Ženski liki, ki v zgodbi umrejo

Smrti v literarnih delih seveda niso nič nenavadnega. Gre za nujen konec življenja, ki so ga avtorji samoumevno – eni več, drugi manj – vnašali v svoja dela, da bi ta naredili še bolj realistična. V nadaljevanju nas ne bo toliko zanimalo, koliko omenjenih ženskih likov je bilo prešteti v posameznih revijah, pač pa predvsem vzrok smrti. Je šlo za naravno smrt, posledico starosti ali hude bolezni? Morda za nasilno smrt, ki jo je zakrivil mož, ljubimec ali ljubosumna sestra? Pa samomori?

V *Ljubljanskem zvonu* v šestih od sedmih zgodb ženske umrejo zaradi bolezni, starosti ali izmučenosti od dela, v Godinovi *Viragovi Veroni* pa Verona stori samomor, saj je razpeta med več moških, in ko končno spozna, da je Marko tisti pravi, je že prepozno. Tudi v *Sodobnosti* sta najpogostejša vzroka smrti bolezen ali starost, v nekaterih

zgodbah (npr. *Sreča, Arnohovi, V zatišju*) pa se zdi, da ženske umrejo zaradi žalosti in obupa, saj jih nesreče, ki so jih doletele, tako izmučijo, da izgubijo voljo do življenja. Težko je namreč trditi, da je le naključje, da Marta (*Arnohovi*) kmalu po tem, ko njen mož v hišo nonšalantno pripelje svojo ljubico, zboli in umre. Smrt ob porodu (*Jakob Sobočan, Deca*), starost (*Njeni večeri*), bolezen (*Bajtar Mihale*), samomor (*Pustolovec*) in nesreča (*Zadnji kos kruha*) – tudi vzroki smrti v *Domu in svetu* so zelo raznoliki in ne prinašajo omembe vrednega vzorca.

4.5.8 Kje pa so junakinje?

Med moškimi liki v obravnavanem gradivu (pa tudi sicer v slovenski literaturi druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja) ne manjka moških junakov, medtem ko je ženskih precej manj. Ženske junakinje so pogosto možače, ki pogumno opravijo drzne naloge, ko možem zmanjka poguma in moči. Lahko so tudi ajdovske deklice, prelepa nežna bitja, ki pomagajo ljudem v stiski. Hladnik trdi tudi, da je bila ženska avtorjem „varno odlagališče, počivališče neuresničljivih nacionalnih političnih ambicij.“ (1997: 121) V vsakem primeru se zdi, da so avtorji v lik junakinje vedno položili še neki dodatni pomen, jim dodali nadnaravne sile in posvečeno nalogo, da so s tem upravičili njeno „nenavadnost“, pogum in moč.

Le v enem samem delu se pojavi ženska oseba, ki bi jo lahko po njenih lastnostih in dejanjih poimenovali junakinja. V *Domu in svetu* je Lea Fatur objavila kratko zgodbo *Mladi hlevar*, v kateri se Linharda (že po imenu, ki najbrž izhaja iz moškega imena Leonhard, je deklica junakinja) preobleče v (moškega) hlevarja in s tem pretenta celo svojega zaročenca, preden jo razkrinkajo. Takšen literarni lik je Lea Fatur uporabila že v zgodovinski povesti *Vilemir* (1906), kjer se je junakinja preoblekla v vojaka. Seveda se zastavlja vprašanje: ali lahko ženska svoje sposobnosti dokaže le, ko je pod moško krinko, da okolica ne prepozna njenega pravega spola? Avtorji so ženske vrline raje prikazovali skozi materinstvo, skrb za dom in družino.

4.5.9 Zgodbe brez ženskih likov

Šele ob preštevanju ugotovimo, da je zgodb, kjer ženske osebe sploh ne nastopajo ali so npr. le bežno omenjene v pogovoru, veliko več, kot bi pričakovali. Ta njihova „odsotnost“ pa ima vseeno svoj pomen pri analizi ženskih likov, sploh če je zgodb brez moških precej manj kot teh brez ženskih oseb. Težko je sicer ugotavljati, zakaj so se avtorji v mnogih delih odločali le za moške like. Gotovo so – ker so prevladovali moški

pisci – ti lažje pisali o moških mislih, težavah in moškem druženju. V *Ljubljanskem zvonu* je tako kar dvajset odstotkov vseh del takšnih, ki žensko omenijo le bežno ali sploh ne. Sledi revija *Sodobnost* s še vedno visokimi štirinajstimi odstotki in *Dom in svet* z osmimi deli (enajst odstotkov).

V treh obravnavanih revijah so zgodbe brez ženskih likov predvsem tiste z (osamljeno) moško glavno osebo. Avtor razkrije njihovo (predvsem žalostno) zgodbo ali le droben dogodek enega dne. Takšne zgodbe so npr. „*Business*“, *Lenart ni bil klican*, *Obleka* in *Kurjak* (v *Sodobnosti*), *Vsakdanje balade*, *Za zarjo* ter *Rožni venec* (*Dom in svet*), v *Ljubljanskem zvonu* pa *Kasijan*, *Ni bilo v programu*, *Konjski smeh*, *Gledališka garderoba* in *Utrinki iz dnevnika*. V teh zgodbah moška oseba pogosto tudi bodisi razodeva svoje težave v notranjem monologu in toku zavesti bodisi ima monolog pred (molčečo) publiko, kjer druge literarne osebe ne igrajo nobene pomembne vloge. Pogosti so prvoosebni pripovedovalci. Zanimivo je na tem mestu primerjati podatke o zgodbah z moško glavno osebo s številom literarnih del, v katerem kot glavna oseba nastopa ženska. V *Sodobnosti* je del z žensko glavno osebo dvajset odstotkov, tistih z moško glavno vlogo pa okoli 25 odstotkov – ženske torej kljub „primanjkljaju“ pri zgodbah, kjer se sploh ne pojavljajo, s številom zgodb z glavnimi vlogami za moškimi ne zaostajajo veliko. V *Ljubljanskem zvonu* pa je razlika že večja: moški lik igra glavno vlogo v približno 45 odstotkih del, ženski le v 19, *Domu in svetu* pa je razmerje moških in ženskih glavnih oseb 2 : 1.

V vseh treh revijah se pojavljajo tudi zgodbe, kjer nastopa moški par ali skupina moških, ki navadno opravljajo „moška“ dela. *Noč na poljani* (*Dom in svet*) tako govori o lovu na piškurje, dogajanje v moških zaporih opisujeta zgodbi iz *Sodobnosti* *Osmica iz vrvice* in *Ko škerjanec zapoje*, vojsko in boje brez omembe žensk srečamo v delih *Odhod* in *Črna vojska* (*Sodobnost*) ter *Konjski smeh* (*Ljubljanski zvon*), globok moški gostilniški pogovor se odvija v zgodbi *Maske: Očetova posmrtna* (*Ljubljanski zvon*), duhovništvo in s tem moške osebe pa prevladujejo v *Težkih urah gospoda Tadeja* (*Dom in svet*). Čeprav je v nekaterih zgodbah (npr. tistih o moških zaporih in duhovništvu) še razumljivo, da so avtorji popolnoma spregledali ženske like, pa je težje razumljivo, da jih niso vključili v zgodbe tam, kjer je bila ženska vloga v realnem, zunajliterarnem svetu (iz katerega so avtorji radi črpali svojo snov) pomembna in je ni bilo mogoče v sicer realističnem pisanju kar spregledati. Takšen manko je videti v obravnavanih delih predvsem v delih, ki opisujejo vojno in vojake – a ne tudi vojakinj.

4.6 Pisateljice v literarnih revijah

Avtorice so se v slovenski literaturi prvič pojavile šele v 40. letih 19. stoletja. „Prva avtorica v slovenski literaturi je bila Fany Hausmann (1818–1853). Ljubezenske in patriotične pesmi je objavljala v letih 1848 in 1849 v *Celjskih Novinah* in v *Sloveniji*. Njej sledijo Luiza Pesjak (1828–1898), Josipina Turnograjska (1833–1854) in Pavlina Pajk (1865–1901).“ (Sturm - Schnabl 1998: 98) A Katja Sturm - Schnabl še opozarja, da čeprav so se ženske avtorice začele vsaj delno omenjati v slovenskih literarnih zgodovinah in priročnikih, pa so bila njihova dela le redko deležna poglobljenih analiz. Šele Zofki Kveder se je uspelo uveljaviti kot pisateljici, novinarki in urednici. Pisateljice in njihova dela pa so v tridesetih letih 20. stoletja postala opaznejša predvsem po zaslugi „ženske založbe“ *Belo-modra knjižnica* (1927–41), ki je imela ne le žensko vodstvo, pač pa je objavljala le dela pisateljic in pesnic. Vidne književnice tistega časa so bile Ilka Vašte, Vida Taufer, Marija Kmet, Vida Jeraj, Alma Karlin (tudi popotnica in poliglotka), Lili Novy in druge.

Vzrok za porast pisateljic in pesnic konec 19. in v začetku 20. stoletja je bil razvoj dekliškega šolstva. Večina pisateljic tistega časa je bila učiteljic, ki so končale žensko učiteljsišče. Mateja Kušej (1996: 27) tako piše, da so za *Slovanski svet* leta 1896, ko je ta izdajal posebno žensko prilogo, pisale Marica Strnad, Minka Govekar - Vasič in Marica Nadlišek - Bartol (kasneje tudi urednica lista *Slovenka*). Avtorice so s svojimi deli prodrle tudi v dve osrednji literarni reviji začetka 20. stoletja, *Ljubljanski zvon* in *Dom in svet*, kasneje pa tudi v *Sodobnost* in mnoge druge.

„V enainšestdesetih letih izhajanja se je v *Ljubljanskem zvonu* pojavilo triintrideset pesnic in pisateljic. Objavljale so med leti 1883 in 1937, pisale so pesmi, pripovedna in tudi dramska besedila.“ (Kušej 1996: 94) Pisateljic je bilo sedemnajst, od tega so največ pripovednih del prispevale Marija Kmet, Zofka Kveder, Marica Nadlišek - Bartol in Pavlina Pajk. V tridesetih letih, ki nas tukaj najbolj zanimajo, so se med avtorice pripovednih del zapisale le tri, in sicer Milena Mohorič (z delom *Pustolovska zgodba*), Gelč Jontes (*Mlekarica Johana*) in Katarina Špurova (s pretresljivo zgodbo *V sirotišču*).

„Pri *Domu in svetu* je sodelovalo manj književnic kot pri *Ljubljanskem zvonu*, vseh skupaj petnajst.“ (Prav tam: 103) Nekatero (npr. Zofka Kveder, Vida Taufer in Pavlina Pajk) so objavljale v obeh omenjenih revijah. Število avtoric je po letu 1913 v *Domu in*

svetu zelo upadlo in tako sta v tridesetih letih svoja dela prispevali le Lea Fatur (*Mladi hlevar*) in Helena Jaklič (*Moderni časi, Dve črtici*). Revija *Sodobnost*, ki je začela svojo pot leta 1933, je do leta 1941 objavila sedem pripovednih del avtoric Marije Poljska (*Vrnitev, Brez svatov*), Branke Jurca (*Vrnitev, Kristina, Na Krasu in Ljubezem*) in Marje Borštnik - Škerlak (*Dva odlomka: Škis, Mucek*). Seštevek pripovednih del vseh osmih avtoric v treh revijah je trinajst, kar je dobrih pet odstotkov vseh 252 obravnavanih del.

So te avtorice v revije vnesle drugačno pisanje? So se lotevale drugačnih tem in na drugačen način? So dajale prednosti ženski snovi? So njihova dela namenjena predvsem ženskam? Vzorec je za takšna razmišljanja in zaključke seveda premajhen, je pa bilo o t. i. ženski pisavi napisanega že veliko in mnenja so vedno deljena. Silvija Borovnik (1995: 223) pravi, da so se mnoge avtorice že od samega začetka nastajanja ženske literature branile uvrščanja v to kategorijo, saj je bil termin preveč obremenjen z getoizacijo in trivialnim. A kasneje so pisateljice izkoristile samodejno uvrščanje njihovih del v žensko pisanje; to so spremenile v prednost in svoja dela uporabile kot orodje za sporočanje prepričanj in hotenj. „Prva opaznejša dela ženske literature izhajajo iz osebnih izkušenj pišočin. [...] Ženska literatura se torej sprva oblikuje kot izkustvena literatura. Njeno avtobiografskost je treba razumeti v kontekstu odpora do ustaljenih vrednot, kot razsvetljenje in korektiv, izpovednost pa kot protest zoper patriarhalno podobo žensk tako v družbi kot v literaturi.“ (Borovnik 1995: 224) Dejstvo pa je, da dokler vprašanje o ženski pisavi obstaja in si ga zastavljamo vedno znova, ko prebiramo (ženski) tekst, neobremenjen in objektiven pogled na literarna dela avtoric ne bo mogoč. Lahko bi rekli, da gre za samoizpolnjujočo se prerokbo – če o ženski literaturi govorimo, potem ta obstaja.

4.7 Ugotovitve

Ženski liki, predstavljeni v 252 zgodbah v treh obravnavanih revijah niso (le) stereotipne podobe skrbnih mater, zvestih žena in ponižnih hčera. Avtorji in avtorice so jim kot (enakopravnim?) literarnim osebam namenili tako pozitivne kot negativne, srečne in osamljene ter tragične, ponižne in poredne vloge. Čeprav so se še vedno radi vračali k tradicionalnim materam in ženam, pa homogene podobe ženske v pričujoči nalogi ni mogoče oblikovati. Takšne ugotovitve pričajo o tem, da ženska v literaturi (in tudi v družbi nasploh) ni bila več samoumevno dojeta le kot preslikava iz kuhinje ali kot objekt opazovanja in poželenja, pač pa tudi kot subjekt in samostojen aktiven udeleženec v zgodbi.

Primerjava nazorsko različno usmerjenih revij je v analizi ženskih likov prinesla manj (pričakovanih) razlik v predstavitvi žensk. *Sodobnost* in *Ljubljanski zvon* sta si v marsičem podobna, medtem ko *Dom in svet* včasih odstopa v pozitivno ali negativno stran. Tako je npr. pri ženskih naslovnih in glavnih osebah. Čeprav pri ženskih naslovnih vlogah revija *Dom in svet* nekoliko zaostaja za *Sodobnostjo* in *Ljubljanskim zvonom*, pa pri ženskih glavnih osebah „povede“ in tako kar v vsakem četrtem pripovednem delu *Doma in sveta* igra ženska najpomembnejšo vlogo. Največje razlike med revijami se pojavijo še pri likih vernih žensk (pričakovano jih največ naštejemo v *Domu in svetu*) in ženskih likih, ki varajo moža (v *Domu in svetu* takšnega primera ni). Opaziti je tudi, da je *Sodobnost* nekoliko izstopala pri nekaterih (predvsem negativnih) ženskih likih, in sicer slabih mater, prešuštnic, samskih žensk in likih, ki v zgodbi umrejo, kar kaže na mladostniško zagnanost ustvarjalcev sveže ustanovljene revije in poseganje tudi po bolj nenavadnih, manj tradicionalnih ženskih vlogah. *Ljubljanski zvon* se je kot dolgoletna revija liberalnega meščanstva držal „varne sredine“, saj je izstopal le v številu del, v katerih ni ženskih likov. Avtorji so na ženske namreč „pozabili“ v vsakem petem pripovednem delu.

Zaključimo lahko torej, da je različna nazorska usmerjenost posameznih revij v manjši meri zaznamovala značaje ženskih likov – najbrž tudi zaradi dejstva, da so literarne revije praviloma objavljale stremeljivejše tekste, kot so bili tisti v knjižnih izdajah. Svoje nazore so revije raje razodevale v uvodnikih, spisih, kritikah, ocenah ipd., medtem ko so imeli pisatelji svobodnejše roke in jih cenzura – tudi zaradi kračine njihovih del – ni omejevala. Še vedno prevladujejo liki mater in žena, a se pojavljajo v več različnih „odtenkih“ – od dobrih do zlih, preračunljivih in žrtev nesrečnih okoliščin, pa tudi liki hčera so se izkazali za dobro zastopane in precej heterogene. Še največji manko je opaziti pri likih junakinj in izobraženih žensk, saj jih je zanemarljivo malo, pa še tiste redke je treba poiskati med stranskimi osebami – kot da bi jih avtorji plašno skrivali, da ne bi morda zmotile (preprostejšega) bralca.

Pripovedna dela v obravnavanih delih očitno niso bila tisto pravo mesto za oranje ledine in razvoj ženskih likov ali (posredno) ženske identitete nasploh. Bolj kot v prihodnost so bili avtorji zagledani v preteklo stanje družbe, ki so ga z mestoma precej realističnimi pristopi prikazovali v svojih delih, a hkrati spregledali dejanski družbeni napredek „resnične“ ženske, ki se je v tridesetih letih 20. stoletja spreminjala hitreje, kot so si avtorji morda sploh upali priznati. Redke avtorice s svojim skromnim

prispevkom – tudi če so hotele – podobe žensk v revijalnih pripovednih delih niso mogle spremeniti. Vendarle je pozitivno, da so se avtorji zavedali več obrazov ženske osebnosti in da so se kljub rahlemu zaostanku s takratno sodobno podobo ženske v družbi znali v svojih delih vsaj nekoliko oddaljiti od marginalizirane podobe ženske, ki je z vsakim letom in desetletjem postajala bolj neresnična in del preteklosti.

5 Sklepne misli

Pričujoče diplomsko delo je v prvem delu zajelo sliko družbenih razmer v Evropi in Sloveniji v 30. letih 20. stoletja, v nadaljevanju pa predstavilo Slovenko na vseh glavnih področjih javnega in zasebnega življenja. V drugem delu smo skozi tri literarne revije predstavili žensko v literarnem svetu. Obe ženski podobi pričata o njuni heterogenosti in odmiku od stereotipnosti.

Literarna in realna Slovenka 30. let, če ju lahko tako poimenujemo, nimata prav veliko skupnega. In kje so razlogi? Avtorji literarnih del pri svojem ustvarjanju ženskih likov aktualnega dogajanja in sprememb v družbi skorajda niso upoštevali. To lahko po eni strani razumemo kot počasno prilagajanje na spremembe, ki so bile korenite in večkrat presenetljive ter so prihajale v zavest ljudi postopoma in marsikdaj z nezaupanjem moških ter žensk takratne družbe. Tudi z zgodovinskim znanjem o takratnih družbeno-političnih razmerah si je težko predstavljati, kako so novosti vplivale na ljudi in kako so se z njimi spopadali tisti, ki si jih niso želeli.

V času, ko se soočamo z gospodarsko in finančno krizo, je ravno slednja ena redkih podobnosti s časom, ki je obravnavan v tej nalogi. Svet se je spremenil v tolikšni meri, da tako velikih sprememb, ki so jim bili priče naši predniki pred več kot sedemdeset leti, ni več mogoče pričakovati. To velja tudi za področje ženskih pravic, a le v razviti Evropi. Na marsikaterem delu Zemlje za ljudi in med njimi predvsem ženske „trideseta leta“ na žalost šele prihajajo. Zato smo prav mi tisti, ki lahko s svojo zgodovinsko izkušnjo pomagamo drugim k nežnejšemu prehodu.

Ženski 21. stoletja želimo vse najboljše – tako v vsakdanjem življenju pri usklajevanju mnogih obveznosti kot tudi v tistem bolj skritem, literarnem svetu, kjer lahko izpolnjuje ideale, ki jih v realnem svetu ŠE ni dosegla.

6 Dodatek

V spodnjih treh tabelah je navedenih vseh uporabljenih 252 pripovednih del iz *Sodobnosti*, *Ljubljanskega zvona* in *Doma in sveta*, ki so izšla med letoma 1933 in 1941, njihovi avtorji, morebitni podnaslovi in kratke obnove.

Revija <i>Sodobnost</i>	Avtor/ica	Naslov	Podnaslov, žanrska oznaka, opombe	Glavne in stranske osebe; vloge, kratka obnova
1933, letnik I	Miško Kranjec	Obisk pri Dominkovih	ni	Prvoosebna moška pripoved, moške stranske osebe, samo enkrat le omenjena ženska (kot mati, ki udari otroka).
		Ljubezen Heli Weiszove	ni	Ženska v naslovni in glavni vlogi: prej židinja, poročena (prekrščena), vdova, 3 otroci, ni verna, osamljena, nesrečna, 32 let, razmerje z ljubimcem iz mladosti, a se kmalu razideta.
		Rdeči gardist	ni (v dveh delih)	Glavne osebe: Lajoš (oče) in Ludvik (sin) Koštrca, snaha Ada, ki se za poroko prekrsti iz židovske v katoliško vero.
	Louis Adamič	Pogovor	Opomba: odlomek romana <i>Otemnela planota</i>	O duhovni in gospodarski krizi ZDA. Pogovor med Petrom Galeom, Rogerjem, Seren in Marcio o tovarniških delavcih.
		„Business“	(enako)	Prvoosebni moški pripovedovalec o kupčijah in gospodarstvu.
	Fran Albrecht	Bridka noč	<i>Odlomek</i> (poglavje iz novele <i>Zadnja pravda</i>)	Moška oseba bere Jobovo knjigo, razmišlja o življenju, strašni noči, utesnjenost, zjutraj ga najde gospodinja.
	France Bevk	Nevihta pred puščavo	ni	Gospa Ana gre od doma brez moža v vas, čeprav tam ni zaželeno, da ženska hodi brez spremstva in opravkov. Sreča prijateljico iz mladosti, spomni se ljubimca, vrne se domov, vznemirjena.
	Bogomil Fatur	Sreča gospodične Veronike	(Skica iz meščanskega življenja.)	O gdč. Veroniki: je visoka, verna le, kolikor ji ugaja, lepa, skrbi zase (za razliko od njene sestre), neko jutro oslepi, postane odvisna od drugih. Nekoč sanja, da kot Kristus nese križ, tisti dan umre.
	Ivan Jontes	Lenart ni bil klican	ni	Izseljska tematika. Ostarel Lenart se vrne v domovino, a ga na proslavi nihče ne opazi, se vrže pod avto.
	Ferdo Kozak	V neznanost	(Poglavje iz romana.)	Glavna oseba Peter je na straži, pogovor s prijateljem. Stranski prizor: natakarka ljubimka s poročnikom.
		V zatišju	ni	Glavna oseba: starejši par Martin in Katra. Preselita se k sinu, kjer se prepirajo. Katra zbolí in umre.
	Danilo Lokar	Ples	(razdeljeno v tri poglavja)	Glavne osebe: 3 fantje, vojaki. Na vozu peljejo žensko truplo. Koradin se spominja noči, preživete v javni hiši z Izabelo. Truplo pokopljejo.
	Marija Poljska	Vrnitev	ni	Kristina se po smrti strica, ki jo je vzgajal, vrne domov k materi, bratom in sestram. Mati je nejevoljna, ostali so jo veseli, saj jo potrebujejo.
Ivan Pregelj	„Thabiti Kumi“	Motiv: (v lat.)	Vikar Janez Potrebujež. Želi po Kristusovem vzoru ozdraviti mlado dekle. Leže k njej, a je betežen, znoři.	
1934, letnik II	Vladimir Bartol	Kantata o zagonetnem vozlu	ni	Prvoosebni pripovedovalec v mislih govori Zvonku Karari: slednji je bil vzoren, priden sin, študent, na katerega je pripovedovalec ljubosumen. Ženske omenjene le kot Zvonkove ljubice. Zvonka tik pred poroko povozi avto.
	Mirko Javornik	Praznik v temi	ni	Ramon in Mariano sta vabljeni na poroko domov. R. hrepeni po Alice, se srečata, je zaročena, zato R. zapeljuje drugo žensko. M. ustrelí ministra, odideta.
	Ciril Kosmač	Hiša št. 14	ni	Pripovedovalec razlaga o Mathildi Sircza, ki se je kot sobarica poročila z grofom in pridobila grofovski naslov. Mož ji umre. Kot bogata vdova živi v hiši št. 14, ki jo po smrti zapusti občini, ki jo preuredi v hišo za brezdomce. Opis življenja v hiši; tipično razdeljene vloge spolov. Zgodba zakoncev Angele in Štefana Pettarosa, ki pretepa ženo, saj ga je enkrat prevarala, hčerka Linika se prodaja, ima jetiko, umre. Zgodba o Martinu in 2 sinovih.
	Ferdo Kozak	Pomlad	ni	Vojak Andrej osvaja Lucijo, ki jo je srečal v gostilni. To dekle nadleguje očim, a naslednji dan se mu upre. Z Andrejem pa se poslovita, saj mora on na pot.
		Pogrebščina	ni	Matija je pokopal ženo Pavlo, spominja se mladosti, kako sta s prijateljem Lukom osvajala dekleta. Matija je Pavlo tudi kdaj udaril. Takrat se je zatekla k Luku.
	Miško Kranjec	Življenje in smrt Hilarija Bogdanoviča	ni	Zgodba o moškem, ki ni bil ugleden in ni v življenju dosegel nič posebnega. Zgodaj se poroči, a žena odide v Ameriko. Otroci odrastejo, žena se vrne, a H. je ravnodušen, enako otroci. Žena Manka zbolí. Hilarij ji pove, da jo je varal v mladosti, enako je počela Manka, Hilarij začne pijančevati. Ubije Lakija, ki je pravi oče dveh Hilarijevih otrok. Znoři.
	Danilo Lokar	Zimska noč	(3 poglavja)	O osamljenem in bolnem Fortunatu
1935, letnik III	Ciril Kosmač	Zločin Bernarda Tula	ni	Bernard, 50 let, je v rimski ječi, ker naj bi deloval proti državi. Obsojen je na 25 let. Spominja se poroke z Marjeto.

		Človek na zemlji	ni	Življenje Žefa Obrekarja. Poroka, otroci, gre v vojsko, se vrne, žena ima otroka z drugim. Žef je besen, Nanca odide. Žef dela na kmetiji, Nanca se vrne. Čez čas Žef odide v Francijo in čez 3 mesece umre.
	Ferdo Kozak	Odhod	(Poglavje iz romana „Vojna“)	Pogovori med vojaki v bataljonu. V gostilni Peter zagleda znano mu dekle, a se mu izogne. Bataljon gre na pot.
	Lojz Kraigher	Krvave rože	Poglavje iz povesti „Krista Alba“	Bolna K. A.; za njo je vlačugarsko življenje in popivanje. V mladosti jo je razočaral ljubimec Martin. Kasneje se zaljubi v Davorina, ki je njen stalni gost v bordelu, a kasneje se ta od nje oddalji.
	Miško Kranjec	Južni vetrovi	ni	Kata Lejkova mora po ukazu lastnika Fischerja, kjer ima v najemu prostore, zapreti svojo trgovino. Živi v sobici z nečakinjo, životarita. Kata uredi Matildi službo služkinje pri mladi družini in računa tudi na to, da bo M. zaslužila s prodajanjem svojega telesa. Za njo gleda mladi Berden, a je slišal, da je cipa. Matilda izgine. Ko se vrne, si želi smrti. Berden kupčuje s kokošmi, karta s Fischerjem in se po pretepu spre z njim.
	Danilo Lokar	Obleka	ni	Tajnik Rafael Čehovin si ogleduje izložbo z blagom, končno se odloči in si ga kupi. Pozneje v hotelu zažge in raztrga to blago.
	Prežihov Voranc	Boj na požiralniku	ni	Dihurjeva družina se na ilovnati zemlji bori s „požiravniki“. Mati skrbi za otroke, ki delajo kot pastirji, oče pa jih pretepa. Dihurka umre, kmetija začne propadati, Dihurja pa pokonča skala ob požiralniku.
1936, letnik IV	Ciril Kosmač	Gosenica	ni	O živalih in o gosenici na kostonju, ki jo je pripovedovalec opazoval iz celice zapora. Druge osebe: jetniški ravnatelj, ječar Cezare.
		Sreča	ni	O Matiju Strežku, domnevni hčeri Tinki (kot otrok se rada pretepa), pripovedovalcu, ki se zaljubi vanjo, in o prizadeti Tinkini hčeri Sreči. Tinka in Sreča se utopita.
		Kruh	ni	O beraču, ki zavrne kruh, in gospodinji, ki se zaradi tega razburja. Pripovedovalec se ob tem spominja zgodbe o drugem beraču Okouinokou, ki je umrl ob kruhu.
	M. K.	Divje race	<i>(več poglavij)</i>	Pripovedovalec se spominja udomačene divje race. Razmišlja o učiteljici, o otroštvu. Pogovarja se z ženo.
		Molk	ni	Pripovedovalec o pripetljajih iz mladosti. Stranske osebe: mati, ki ga pretepe, brat.
	Marija Poljska	Brez svatov	ni	O Tonci, ki dela v gostilni in jo moški radi pogledajo. Zagleda se v voznika, ki prihaja v gostilno, zanosi, živi revno z otrokoma, on jo le obiskuje, saj ima sicer ženo in otroke. Tonca se razide z njim.
	Prežihov Voranc	Jirs in Bavh	<i>(več poglavij)</i>	Opis mladosti na kmetiji, oranje z voli, prodaja le-teh, upor kmetov proti rubežnikom. Osebe: pripoved., njegov oče, mati, kmet na sejmu Galuf, vaščani.
		Odpustki	<i>(5 kratkih poglavij)</i>	Stara zakonca Žvap, trgovec Miha, kmet Jaž. Pavel Žvap zaradi starosti opusti delo gozdarja. Sosedje prihajajo k bolnemu Pavlu in nosijo hrano. Pred smrtjo se te spreobrne in spove.
1937, letnik V	Tone Čufar	Osmica iz vrvice	<i>(več poglavij)</i>	Dogajanje v zaporu, prihod novicev. Osebe: jetniki (Maks, Ilija, jurist ...) – sami moški
	Marko Gabor	Ljudje	ni	Glavni osebi: Šerbičev Čurič, prijatelj Hozjan. Čurič ljubimka s poročeno žensko, z drugo ima otroka in ta mu zažge mlin.
	Ferdinand Godina	Plebanuš Čakič	ni	O strogem duhovniku Čakiču. Na obisk prideta Čakičeva nečakinja in njen zaročenec. Stranska zgodba: Čakič zasači mlad par „v grehu“. Čakiča zadane kap, umre.
		Ela ljubi	ni	Brglezov Tinč. Žena ga je zapustila in odšla v Francijo za boljšim življenjem, otroke pa pustila Tinču. Po 3 letih se vrne, vesela in privlačna, Tinč je hladen do nje. Moški hrepenijo po njej, njej to ugaja.
		Dva človeka	<i>(poglavja)</i>	Maturanta Vanč in Ferenc se zapleteta s sestrama Gizo in Leo. Vanč gre pozneje v bogoslovje. Ferenc in Giza pa postaneta par. Stranske osebe: Lea, Marta.
	Ciril Kosmač	Življenje in delo Venca Poviškaja	<i>(poglavja)</i>	Norček Venc se vrne iz zapora in se obesi. Po pogrebu začne Peter o njem pisati roman: mama mu umre, oče je bil strog, pozneje za Venca skrbi teta. Stranske osebe: teta, sestra, prijatelja Peter in Izidor, Zinka, ki ga zapeljuje, svak Tone, ki ga Venc napade in mora v zapor.
	Miško Kranjec	Vrnil sem se	ni	Pripovedovalec se je vrnil v domače kraje, obiščejo ga poslanec, predsednik občin, zastopnik učiteljstva. Domovina se spreminja, pripovedovalec jo ima rad.
		Naše žene	ni	Odvetnič Matija Vranc se poroči s Katjo, v katero ni zaljubljen. Obišče ga poročena ljubica Emilija, še vedno se privlačita. Vranc ni srečen v zakonu.

		Ljubimci so pozabljeni	ni	Ignacij se je poročil s Tončko, ki je imela pred tem veliko ljubimcev, kar Ignacijo ni všeč, je ljubosumen, zato spremlja usode ženinih bivših moških. A Tončka je nanje že pozabila.
	Rudi Mačus	Košček Petra Korena	ni	Koren se vrne z dela domov na Štajersko. Tam ga čaka Marja, še vedno sta zaljubljena. Po 2 mesecih se vrne na delo.
	Prežihov Voranc	Samorastniki	ni	Vsevedni pripovedovalec govori zgodbo, ki jo pripoveduje Nana: o propadlem kmetu Karničniku in sinu Ožbeju, ki se zaljubi v deklo Meto, česar oče ne odobrava. Na koncu se Ožbej utopi, Meta pa ostane sama z devetimi samorastniki, ki jih vzgaja s ponosom. Nana je potomka Metinega rodu. Karnice so prodane.
1938, letnik VI	Ferdo Godina	Janči	ni	Janči, 13 let, služi kot pastir. Igre z drugimi pastirji. V šoli ga sekira učiteljica. Stranske osebe: pastirji, sošolci, Mimika.
	Ciril Kosmač	Tistega lepega dne	ni	V vasi je slovesno: poroka Nance in Ludvika. Opis usod vaških ljudi, pretep moških na svatbi, a na koncu se vse uredi.
	Miško Kranjec	Ljudje so dobri	ni	Mati gre s hčerko Anico na obisk v mestu k sinu, ki dela kot natak. Mati je ponosna na Marka. Gre do tombolo. Stranske osebe: natak, plačilni, lastnik.
		Grlice	ni	K starima zakoncema Geder se priklati mlad fant Andrej in ostane z njima. Nekoč mora izpustiti ujeti grlici in takrat tudi sam odide s kmetije. Ana in Geder vzameta v hišo revno sorodnico, ki bo podedovala hišo, enkrat pa se jima oglasi tudi Andrej. Gederica umre.
	Prežihov Voranc	Prvo srečanje	ni	Čarnoglavova družina na freti, majhni kmetiji. Kupijo mlatilnico, kar je velik dogodek. Oče in sinovi se lotijo mlačve, ki pa je zdaj še napornejša kot prej ročna.
		Mežica zruši oblast	(Odlomek iz romana „Požganica“.)	Mežica ob razpadu avstro-ogrske monarhije. Gnida, ki je postal nemčur, se skriva pred razjarjenimi vaščani. Žandarji s komandantom Tepanom se odpravijo h Gnidovi hiši, kjer jih napade množica.
		Od Kotelj do Belih vod	ni	Pripovedovalec govori o mladosti, opisuje pot do Belih vod, na Uršljo goro.
Milan Šega	Smehljaj	(oštevilčena poglavja)	Maribor. Liza najde v spalnici mrtvega moža Vrečarja. Domov pride Vrečarjev sin Bert iz prvega zakona. Bert in Liza se privlačita. Stranska oseba: dr. Mencin.	
1939, letnik VII	Branka Jurca	Vrnitev	ni	Jože je v zaporu zaradi umora. Po desetih letih se vrne k ženi in otrokoma. A žena ima že drugega. Ne najde si dela. Obišče hčerko v gostilni. V drugi gostilni sreča žensko, s katero preživi noč, a zjutraj se odpravi naprej, sam ne ve, kam.
		Kristina	ni	Kristina živi s 6 otroki, otopela v zakonu. Mož se pijan vrne domov, spakira kovčke in odide. Nekega večera se vrne in Kristina si vsaj malo oddahne.
	Miško Kranjec	Pot med blažene	(Iz istoimenske zbirke novel.)	Od sveta izolirana Mankica rodi, kar babica, tete in njena mati prikrivata, otrok pa naj bi umrl. Umre Mankičina mama. Mankico pošljejo v samostan, a ona pobegne v svet s pomočjo samost. brata. Policist jo čez leta privede nazaj domov. Zavrne poroko z dimnikarjem. Mankica moli in se posti za svoje grehe. Umreeta babica in Mankica, 3 tete pa molijo naprej.
	Ferdo Kozak	Angelska nedelja	ni	Spomini na mladost: materina smrt, očetovo veselje ob praznikih, zagledanost v sosedovo Mici, romanje na Brezje.
	M. Š.	Stanovanje v pritličju	ni	Pripovedovalec se z materjo in bratom odseli od očeta. V novem stanovanju nekemu moškemu oddajo sobo. Ta se zaplete z materjo pripovedovalca, kar ji ta zameri.
	Igor Torkar	Štiri in dvajset ur Milana Ponikvarja	ni	Len študent medicine Milan pozno vstane in ob knjigah spet zaspi. Popoldne gre na sprehod, v gostilno, sreča Lizo, dan se konča. Stranske osebe: mati, služkinja, Liza.
	1940, letnik VIII	Aleksej Baebler	Fant dobre sorte	ni
Ferdo Godina		Sagajev Tinč in njegova mati	ni	Tinč in mati živita skupaj. Mati ne odobrava Tinčeve zveze s Kati, ki ima iz prejšnjega zakona hčerko. Sčasoma mati sprejme hčerko, ne pa tudi Kati, ki se priseli v hišo. Tinč mater udari. A nato Tinč Kati izžene iz hiše, izbral je materino naklonjenost.
		Kruh svetega Antona	ni	Ivan gre po navodilu oblastne hčerke Age po kruh k Brnkiču, kjer pa ga ne dobi, zato je Aga jezna, Ivan pa se je boji. Ko končno prinese kruh, si Ivan oddahne, saj je Aga zadovoljna.
Branka Jurca		Na Krasu	ni	Koruzova Lujza, 3 otroci. Prekupčuje poljščine v Trst, težko živi. Mož je šel v Ameriko delat in dolgo oblublja, da se bo vrnil, nato pa v rudniku umre.

		Ljubezen	ni	Vanica dela v pisarni, skrbi za svoj izgled. Želi si vzvišene ljubezni, zato enkrat zavrne „navadnega“ trgovskega pomočnika. Obišče jo fant Pavle, a tudi z njim ni zadovoljna, zato ga odslovi in obupa nad ljubeznijo.
	Miško Kranjec	Ko škerjanec zapoje ...	ni	Jetniki v zaporu. Pripovedovalec se pogovarja o domovini, usodi Slovenije z drugimi jetniki. Končno odide iz zapora.
		Franc ni solil ...	ni	Pripovedovalec obišče družino Gumilar, ker piše povest o njej: starša učitelja in otroci. Družina je prijetna, naslov pa izberejo zaradi očetove pozabljivosti.
	Prežihov Voranc	Kurjak	ni	Kurjak je star samec, ki ima veliko ptic, ki jih občasno strada. Po vasi izprosi hrano zanje, neki dan pa ga njegov jastreb ubije.
		Od Meže do Poljane	ni	Pripovedovalec potuje po Koroški. Opisuje kraje in ljudi.
		Veternik	ni	Star Veternik si po boleznih opomore in gre v gozd. Bliža se nevihta, hčerka in zet ga kličeta, a je že prepozno – Veternika zadane strela.
		Črna vojska	(Odlomek iz romana.)	O strogem lajtantu Hergottu, ki uri vojake v avstrijski vojski, jih na trenutke celo muči. Stranske osebe: vojaki.
		Trije posvetnjaki	ni	Na senu prenočujejo 3 prenočevalci in hlapec Polduh. Spoznajo drug drugega, svoje usode. Zjutraj Polduh odide s culo, najmlajši prenočevalec pa ostane pri kmetu za hlapca.
		Asasa	ni	Mlad Kramoh pripoveduje, zakaj je prišel delat in živeti v delavske barake: oče nekega dne pove, da bodo njihove njive pogozdili. Kramohovi morajo pri tem pomagati in zasadev vztrajno sabotirajo, dokler ne dobijo odpovedi najema zemlje in postanejo siromaki, a po materini prošnji dobijo zemljo nazaj.
		Ob versajskih plotovih	ni	Opis Koroške, ljudi in krajev. Pripovedovalec plove po Dravi, se pogovarja s starcem in pastirico.
	Milan Šega	Arnohovi	ni	Marta ne ljubi svojega moža Arnoha. Imata 2 otroka. Nekega dne Arnoh v hišo pripelje na obisk mlado žensko Kristino. Marta zboli in umre. Kristina in Arnoh se poročita. Arnohov sin Rihard se zaljubi v Kristinino hčer Liziko. Rihard je ljubosumen na brata in se ubije.
1941, letnik IX, št. 1, 2, 3	Prežihov Voranc	V petem nadstropju	ni	Pred palačo pariške prefektуре čaka pripovedovalec, politični emigrant iz Jugoslavije, in množica drugih ljudi na dovoljenje za podaljšanje bivanja v Franciji. Vrstijo se pogovori z drugimi čakajočimi: Hrvatom, Slovenci. Večini prošnjo zavrnejo.
	Miško Kranjec	O ženi, ki je varala moža	ni	V majhnem mestu živita zakonca Peter in Vera. Nimata otrok. Nekega dne pripelje Peter v hišo prijatelja, s katerim se Vera sčasoma zbliža in odkriva dolgočasje v svojem zakonu. A ta prijatelj nenehno zahteva denar od nje in Vera mora zato lagati možu. Na koncu se Vera ubije, Peter pa iz časopisa izve za ženino skrivnost.
	Ivan A. Ribič	Verona	(Odlomek iz romana.)	Verona je gospodinja v mestni hiši. Prišla je s kmetov, je lepa, predrzna. 15-letni Boštjan se vanjo zaljubi, a ona ga le stežka zavrne.
	Ciril Kosmač	Zlato	Odlomek iz daljše zgodbe	Cerkovnik je od pokojnega g. Čarja dobil petelina, kateremu pa zdaj ne dovoli do kokoši. Štefův sin ima zlatenico, zato mu padarka naroči, da mora ležati v zlato, ki pa ga Štef nima veliko. Zato sanja, da krade zlato v cerkvi.
	Marja Borštnik - Škerlak	Dva odlomka: Škis, Mucek	ni	Spomini na otroštvo. Prva zgodba: o igranju kart, kjer je najmočnejša karta škis. Nekoč pripovedovalka zboli, ima blodnje in škis jo dvigne v zrak. Druga zgodba: Pripovedovalka je bila manj bistra od svoje sestre; opis raznih pripetljajev, tek mačke pred psom, o prijatelju Ivanu.
	Ferdo Godina	Dogodek v Jozefi	ni	Baraka Jozefa je prebivališče delavcev, pocestnic in pijancev. Delavci zgodaj vstajajo in ugotovijo, da je ponoči enega od njih zadela kap in je umrl. Zberejo se okoli njega in se pogovarjajo.
		Brodarjeva hči	(Nadaljevanja zaradi prenehanja izhajanja revije ni več.)	Fabijanovi s pomočjo sosedov spravljajo seno, potem večerjajo, se ga malo napijejo. Naslednji dan Fartek, Rodoha in Tkalec delajo ob Muri.
	Prežihov Voranc	V kadunji	ni	K pripovedovalčevi hiši pride kmet s kadunjo, v kateri je skuštran otrok. Starši pripovedovalca pristanejo, da bodo en teden skrbeli za lačno deklico Tono. Pripovedovalec se pogovarja z njo, ona veliko joče, saj je pri marsikateri hiši tepena. Ko teden preteče, gre Tona k naslednji hiši.
	Anton Umek	Bedaček Lojz	(Skica.)	Lojz je nekoliko zaostal, edina ljubezen mu je mati. Oče je bil do njega nasilen. Mati mu umre, ko je Lojz star 14.

Revija <i>Ljubljanski zvon</i>	Avtor/ica	Naslov	Podnaslov, žanrska oznaka, opombe	Glavne in stranske osebe; vloge, kratka obnova
1933, letnik LIII	Louis Adamič	Ljubezen v Ameriki	Odlomek iz romana Otemnela planota	O Marcii: lepo in pametno dekle, nekoč jo osvaja družinski prijatelj Rex in ko ga zavrne, se Rex ustrelji. Potem spozna Petra in se z njim poroči.
		Bedni otroci v Ameriki	Odlomek iz romana Otemnela planota	Na vrata Petra Galea potrkata lačna otroka. Vsa družina je šokirana nad revščino v mestu. Stranske osebe: prijatelja Roger in Seren, bistra hči Marcia.
	France Bevk	Obraz v medaljonu	ni	Prvoosebni pripovedovalec se je vrnil iz ječe, poišče svoje bivše deklo Mari, ki živi sama v revščini, ker jo je zapustil mož. Tudi pripovedovalca zavrne.
		Pismo, ki ga je pisala ženska	ni	Avtorica pisma piše, da je žalostna, da je potovala na jug, a pogreša slovenske vasi in slovensko besedo, bere Cankarja in se razveseli, ko sreča slovensko družino. Doma napiše to pismo in naslovniku prosi, naj ga po branju sežge.
		Križem po ulicah	ni	Tinca pride pozimi v Trst, a nima kje spati, zebe jo. Išče si službo, a brez sreče. Stranske osebe: strojepiska, gospod, neznanka.
	Ivo Brnčič	Kasijan	ni	Kasijan se zbudi in se nezadovoljen ogleduje v ogledalu: grbast je. Gre na sprehod po mestu in se utopi v reki.
	Stanko Janež	Podoba	ni	Ženska oseba čaka ljubimca, ki pa kmalu po prihodu odide. Prividi, čudežno ozračje. Ljubimec se vrne.
	Ciril Kosmač	Cerkovnik Martin	ni	Martin zgodaj zvoni, da bi oznanil pomlad, a zaradi tega ga orožniki zaprejo. Odpeljejo ga pred sodnika in v zapor v Rim, kjer se ubije.
	Juš Kozak	Maske: Očetova posmrtna	ni	Pripovedovalec obišče očetov grob v Ljubljani, o njem govori tudi s krčmarjem. Krčmo obišče tudi župan Tavčar.
	France Kralj	Mladost	(Odlomki iz knjige „Moja pot“)	Opisovanje mladosti na kmetiji: o igrah, kopanju vodnjaka, žetvi. Stranske osebe: stara mati, oče, brati, sestre.
	Bratko Kreft	Komedijanti	ni	Pogreb pritlikavca. Nabere se veliko radovednežev, ki komentirajo pritlikavčevo življenje in nosečo vdovo. Gre do gostilno.
	Rudolf Kresal	Vrata	ni	O Miri, ki izgubi službo, a ko te ne najde, se zaleti v vrata, zboli. Po izgubi stanovanja blodi po ulicah, gre v cerkev, ne najde miru.
		Andrejeva izpoved	ni	Pogovor med pripovedovalcem in Sonjo o življenju. Moški si venomer preureja posteljo, zato ga Sonja zapusti, menda je šla v smrt.
	Fr. Lipah	Krvnik Mavsar	ni	Mavsar ni maral lutk, zato vse obesi. Ko mu je žal, se vsem opraviči. Lutke govorijo z njim, mu dajo nitko in potem se še sam obesi.
	Ludvik Mrzel - Frigid	Pravljica o cestnem pometaču	pravljica	Ko ostareli pometač izgubi službo, gre iskat novo, in sicer na rimsko cesto. A sam sveti Peter ga zavrne. Ko se vrne nazaj v mesto, pa dobi nazaj svojo službo. Stranska oseba: prijatelj Ažbar.
	Ivan Potrč	Kopači	ni	Jurova 5-članska družina koplje vinograd, da si zasluži za hrano. Nekega večera oče tepe otroke in ženo, a po robu se mu postavi najstarejši sin Lojz in umiri situacijo.
	Branko Rudolf	Princ Ranofer jadra na zapad	Novela	Pet prijateljev se nekoč druži v astronomski opazovalnici. Silvije pravi, da jih lahko odpelje 4.000 let nazaj v čas, ko je princ Ranofer z ladjo potoval v Egipt. In res se dekleti in fantje zbudijo na ladji, spoznavajo domačine ob poti in se čez čas spet zbudijo v opazovalnici.
	Tone Seliškar	Nočni čuvaj	ni	Čuvaj čuva tovarno. Opazi rop, a med roparji opazi bivšega tovarniškega delavca, ki se mu zasmili, zato ga na prijavi. Ve pa, da bo zaradi tega sam izgubil službo čuvaja. Zato se ustrelji, da bi žena lahko dobila vsaj pokojnino. A samomor mu ne uspe.
		Hiša brez oken	ni	Ko Ivanka izgubi službo, jo Marija vzame pod streho. V isti hiši najemnica Poldi čaka moža, ki je šel zapit plačo. Lastnik hiše občasno nadleguje ženske. Poldin mož umre v požaru. Ivanka sprejme službo pomočnice v gostilni, a mora prodajati tudi svoje telo. Marija in Andrej živita skupaj, nekoč pa pridejo ponju orožniki – sodelovala naj bi v pripravi na stavko. Lastnik Tomazin umre, hišo brez oken pa v poplavi zalije voda.
	Anton Žnidarič	V mraku	ni	Bolcarjev fant razmišlja ob ribniku. Opis dogajanja na vasi, matere, dekleta. Se znoči.

1934, letnik LIV	France Bevk	Človek brez krinke	Roman	Prvoosebni pripovedovalec Miklavž piše svojo zgodbo: poročil se je z Lidijo, tašča ga ne mara. Dobi sina Srečka. Z ženo se oddaljita. Nekoč ga aretirajo in osem mesecev preživi v zaporu; ko se vrne, boleha za jetiko, zato izoliran živi na podstrešju ženine vile, sina vidi le redko. Sčasoma se z Lidijo spet zblížata, Lidija zanosi, a splavi. Tašča želi, da se Lidija poroči s bogatim Suvanom. Miklavž ne mara več žene in odpotuje z Lidijino sestro. Konec: maša zadušnica za Miklavža.
	Ivan Cankar	Ni bilo v programu	Črtica	Nekoč je bil mornar, ki so mu na živo odrezali nogo, a je zavpil le, ko so ga zbodli z iglo pri šivanju. Njegov izgovor je bil, da tega ni bilo v programu. Pripovedovalec torej govori, da človek prenese veliko, a le stvari, ki so napovedane. Le malo stvari in novic ga pretrese.
	Ivo Grohar	Prostitutka Fela	ni	Židinja Fela postane s sedemnajstimi leti prostitutka. Suče se tudi okoli visokošolcev, med katerimi ima simpatijo. A некоč ji nekdo od fantov plača z neuporabnim bankovcem, kar jo razjezi in užalosti. Doma pa jo čakata še dvojce lačnih ust: sestra in njen otrok, ki sta pobegnila od moža oz. očeta. Fela se bo še morala prodajati.
	Slavko Grum	Ljubezen v podstrešju Matere	ni	Pripovedovalec v sobi, ura tiktaka. Gospodinja vstopi. (Zelo kratka zgodba.)
			ni	V porodnišnici vseskozi nova življenja. Pripovedovalec opazuje mlade matere, se zblíza s porodnico, ki pa ji otrok umre.
	Anton Ingolič	Gimnazistka Feruna	Odlomek iz romana	Feruna zamuja k pouku. Težko se uči, z mamo živita sami in revno. Zaradi predrznega govorjenja dobi ukor. A Feruna se ne da, še se bo trudila.
	Miran Jarc	Črna roža	(več podnaslovljenih poglavij)	V hiši gospodarijo Marta, Lena in Agata. Marta velikodušno posoja denar, zato se znajde v denarnih težavah. V hišo pride prenočit Jurij Jerina. Všeč mu je Lena. Marta pride s pomočjo Plevnarja do ugodnega posojila. Jurij se preseli k Leni, a se ne more ustaliti na deželi, vrne se v mesto. Marta se poroči s Plevnarjem in mu prepíše posestvo. Plevnar spravi posestvo v težave in pobegne, Marta pa umre od skrbi. Lena in Jurij sta končno spet skupaj.
	Juš Kozak	Maske	(Pogovor s kritikom-etikom)	Pogovor s kritikom o njegovem delu, umetnosti, o slovenskem narodu.
		Maska	(Muni)	Muni je mlad maček, ki spremlja pripovedovalca, ki piše povest, pri hišnih opravilih. V mestu pa je brezposelnost. Muni umre. Stranska oseba: Damjan.
		Dvojni obraz	(Odlomek iz romana)	Kalist je doma iz predalnika kradel denar in ga zapravljaval s prijatelji, dokler očeta ne opozorijo, da ima sin sumljivo veliko denarja. Kalist prizna krajo.
Bratko Kreft	Zgodbe starega mornarja	(Odlomek iz potopisa „Med potniki in mornarji“)	Na ladji pripovedovalec opazuje molčečega ostarelega mornarja. Sčasoma mornar razkrije svojo življenjsko zgodbo: ima ženo in sina, ni rad mornar, je človek brez smeha.	
Ludvik Mrzel	Mladost v Trbovljah	(Odlomek iz knjige „Trbovlje“)	Pripovedovanje o Trbovljah, o prijateljih, kako so se igrali rudarje, o ljudeh, selitvah, rudarskem življenju.	
Tone Seliškar	Dobri in slabi ljudje	(Odlomek iz romana)	Tine je star 15 let in živi z ločeno materjo. Ustvari si nasprotje: mati je dobra, oče je slab. Veliko razmišlja o starševski ločitvi; očeta ne mara, mati se mu smili. Mati je presenečena nad sinovo jezo in ga na koncu le pomiri z razlago, da so vsi ljudje dobri, a eni z drugimi včasih pač ne morejo živeti.	
1935, letnik LV	Vladimir Bartol	Konjski smeh	ni	Zgodbo je pripovedovalcu povedal Grzinski v Beogradu: Rusija leta 1915, kazaški tabor. Adam je žid in je osamljen v konjeniškem odredu. Podnarednik Griško ga nenehno žali in muči, dokler se Adam ne pritoži. A slednji je za to le še bolj kaznovan in se nato obesi.
	Ivo Grohar	Dva grenadirja	ni	Mastnar, star 86 let, se zbudi iz more: sanjal je, da je še vedno grenadir. Rad se druží s prijateljem Blaževcem. Nekega dne je slovesnost za veterane, na kateri vsi občudujejo Mastnarja, prezrejo pa Blaževca. Čez čas oba umreta.
	Slavko Grum	Deček in blaznik	ni	Jakec in blaznik se rada igrata. Blaznik ima velike ideje o izgradnji tega in onega. Nekoč Jakec nehoti prizadene blaznika in od tedaj se ne družita več.

	Anton Ingolič	Zemlja in ljudje	(Nadaljevanje v prihodnjem letniku)	Na deželi spomladi ljudje delajo na zemlji. Družina Sok orje in sadi luk (čebulo), zvečer se poveselejo. Pogovarjajo se o stari grofici, lastnici zemlje, ki jo obdelujejo. Kmalu bo umrla in kaj bo potem s kmeti? Ana in hčerka Tunika gresta v mesto prodajat luk in tam Ana sreča svojega moža, ki je bil v vojni, zdaj pa se je zelo spremenil: sovaščani ga zmerjajo z boljševikom, on pa ustanovi agrarni odbor in se bori, da bi kmetje dobili zemljo v trajno last. Šegula je oskrbnik zemlje in tudi prepričuje grofico, naj preda zemljo. A delitev zemlje kmetom se ustavi in ti so jezni na Jerneja. Opisi življenja na kmetiji: spet poglavje o lahkoživki Feruni (<i>glejte letnik LIV</i>), Ana rodi, prodaja luka po mestih ipd.
	Miran Jarc	Legenda o Kvirinu	Legenda, dva dela	Prva zgodba: Noč: Divji časi uporov in vstaj: divja množica zveže nedolžnega človeka Kvirina, ki naj bi požigal. Le en možki se postavi njemu v bran. Pridejo orožniki, množica se razbeži. Druga zgodba: Dnevi: Teta Anatolija rada bere o svetniku Kvirinu. Nekoč sreča dečka, v katerem vidi Kvirina, in ga poveličuje. A ta fant je upornik, na „nepravi strani“. Nadzornik ga sprašuje, kdo v resnici je, a Kvirin je trmast in skoraj napade nadzornika. Kasneje Kvirina ugrabijo. Danes je ta ves svet, blodi po svetu in bere biblijo.
		Dekle iz uradniške družine	ni	Ana je žena višjega svetnika. Ko je nekoč njena hčerka Selma pri sosedu, ji Ana preišče sobo, da bi ugotovila, kdo je njen ljubimec. Nato v hišo vstopita detektiv in policist ter preiščeta hišo. Vrne se tudi Selma in je jezna, ker ji je mati preiskala sobo. Aretirajo Selminega fanta.
	Jože Kerenčič	Zimska podoba	ni	Kromarjev študent je doma, lenari, a ko dobi slabo vest, gre pomagat staršem, ki sta čez dan v gorica. Ata je vojni invalid, težko hodi, mati ga podpira, prispejo vsi trije domov.
	Juš Kozak	Plenice	ni	Mali Kalist s starši po potresu zbeži k očetovi teti. Ko umre Kalistova teta, se preselijo v njeno hišo. Kalistu berejo iz biblije in se začne resnično bati boga. Stranske osebe: oče, mati, bratranec.
	Bratko Kreft	Micka Šafarička	ni	Micka je gospodinja pri Amerikancu Kleklu v Prlekiji. Micka zapelje Amerikanca, on pa se noče poročiti in priznati njunih štirih otrok. Klekl začne piti, je nasilen, udari Micko. Ko hišo zaseže posojilnica, se Micka vrne v rodno vas, kjer je v breme občini. Ponoči jo obišče Klekl, čeprav ji to prepovejo. Klekla izženejo.
	Milena Mohorič	Pustolovska zgodba	(več kratkih poglavij)	Marij Petrovič je član podzemne organizacije in zato beži z ladjo v Kalifornijo. Med vožnjo opazuje druge potnike in med nezadovoljno posadko sproži stavko, saj si želi pustolovščine. Ko ladja prispe v luko, jo oblasti napadejo in potopijo, a nato se Marij zbudi, vse so bile le sanje in ladja je ravnokar prispela v Ameriko.
	Ludovik Mrzel	Iz cikla „Ceste“	(več poglavij)	Več zgodb o smrti, materi, mladosti, o pijancu, bogu.
	Ivan Potrč	Malečkin Karlek	(Odlomek iz romana)	Malečka z malim sinom in tete žanjejo. Ženske se pogovarjajo, kako zahtevno je materinstvo, vzdrževanje doma ipd. Malečka razmišlja o tem, da se je poročila s starejšim moškim, ki bo kmalu umrl, in se bo ponovno poročila. Karlek je večkrat prepuščen sam sebi: uide iz zaprte hiše, se potepa, igra z otročadjo, posluša zgodbe sosedovega Jaka.
1936, letnik LVI	Francè Bevk	Začudene oči	ni	Prvoosebna pripoved o domačem kraju, kjer je živel že več prejšnjih generacij. O rojstni hiši, pradedu, dedu, očetu, materi, sestrah in bratih. Otroci umirajo od škrlatinke, ošpic, vzgajajo jih ob šibi, babica je obsojena na tri dni zopora zaradi nedovoljenega opravljanja babiške obrti. Pripovedovalec Franček si je blizu z mamo, raznaša pošto in jo bere nepismenim naslovnikom.
	Anton Ingolič	Zemlja in ljudje	(nadaljevanje iz letnika LV)	V vasi sta dve poroki: Feruna bo vzela Petra, Blaž pa Trezo. A Blaž še vedno gleda za Feruno. Na svatbi jo zato objame in poljubi. Končno umre grofica; vse zapusti Petru. Agrarni zakon pa se spreminja vsak dan. Nekega dne zagori grad, hlev ob njem in še vas.
	Jože Kerenčič	Obisk pri starcih	ni	Pripovedovalec obišče 60-letnega Arnija in deset let starejšo Ano, star zakonski par, katerega otroci so že zapustili dom. Spominjata se vojne, nesrečnih usod svojih otrok (eden od njih je storil samomor). Tudi Ana že razmišlja, kdaj bo prišla njena smrt.

	Srečko Kosovel	Iz dnevnika	In memoriam, iz njegove zapuščine	Več krajših podnaslovljenih zgodb: o ruvanju ostrega osata, podobnem pesniškemu trpljenju, o rožah in mladih dekletih, o pesnikih, ki so ujeti v svojo mrzlo sobo, o slabih honorarjih, ki pa so vendarle motivacija pesniku, da piše, o kraški vasi in očetu.
	Juš Kozak	Maska	Georgesova in onostranska	Pogreb Georges, pevca na kitaro. Pred tem živi z ljubico Judit in kasneje Feliciti. Ko umre, pa vstaja iz groba in se sprehaja s pripovedovalcem, srečata celo Feliciti. Nato se pripovedovalec predrami, sam je.
	Ivan Potrč	Prekleta zemlja	ni	Johan Lenárt je mlinar in gruntar. Čeprav ima ženo in otroke, je osamljen, sam mu je žena ušla na grunt, ki ga je dobila za doto, otroci pa se ga ogibajo. Johan se spominja mladosti in veliko pije.
1937, letnik LVII	Ivo Brnčič	Smrt Jurija Možine	ni	Študent Jurij sedi v kavarni. Prijatelji hočejo, da gre spet z njimi popivat, a Jurij se upira, se stepe. Pride domov, kje ga čaka prestrašena mati in strog očim, ki ga zaklene v sobo. Juriju uspe pobegniti skozi okno; v trgovini kupi vrvico in se obesi.
	Ferdinand Godina	Trije	ni	Katanov, Glavač in Pišti preživljajo ležeren dan, prepevajo, osvajajo mimoidoča dekleta. Po zetvi pripravijo igro v vasi, ki si jo ogleda veliko vaščanov in je zelo dobro sprejeta.
	Gelč Jontes	Mlekarica Johana	ni	Johana vsak dan razvaža mleko in si želi boljšega življenja. Nekega dne prepriča teto Mico, da vse svoje imetje prepíše nanjo. Nato se Johana poroči s pogrebnim aranžerjem, ki pa kmalu umre. Kmalu se spet poroči, saj tudi v drugem ostarelem možu vidi skorajšnje pokojnino. Je zelo skopušna. Ko tudi drugi mož umre, hoče omrežiti poročenega Jagodiča, a ta se ji izmika, se jo naveliča. Johana umre.
	Jože Kerenčič	Mati išče mojstra	ni	Mati pelje nekega dne najmlajšega in še edinega nepreskrbljenega sina v mesto, da bi si našel delo krojaškega vajenca. Po dolgem času končno najdeta krojaško družino, ki mu bo nudila tudi prenočišče. A mati je zelo zaskrbljena, saj jo bo sinova praksa drago stala: vsak mesec nekaj denarja, masti, moke in zabele. Ne ve, če bo zmogla.
	Juš Kozak	Maska	Bohinjski pastoral	O življenju na deželi: pripovedovalec se sprehaja v zgodnjem jutru. Svojo zgodbo mu zaupa Balant: v šoli je bil bister, izučil se je za mizarja. Zdaj ima težave z dolgovi in spomladi umre.
	France Novšak	Dečki	Odlomek iz romana	V zavod prispe nov gojenec Papali. Spoprijatelji se z Zdenkom. Drug drugemu priznata, da jima vera ne pomeni veliko. Nekoč Zdenko Papaliju zaupa, da je sanjal, da se poljubljata. Priznata si naklonjenost, nekoč se skupaj tuširata.
	Ivan Potrč	Sveti zakon	Materi – kmetici!	Liza je utrujena od življenja in otopela od kupa otrok in nerazumevajočega moža, ki le pije in ji ne pomaga pri delu. Ko Lizina sestra Roza zboli, je ta vso noč ob njej, ponoči zdravnikov pa ni od nikoder. Roza umre, Liza pa tone v še večjo žalost in zvečer ob spečem možu preklinja sveti zakon.
	Tone Seliškar	Izgubljeni svet	ni	Pripovedovalec v kavarni opazuje starejši par: čeprav sta skupaj, živita v različnih svetovih. On je ves čemer, ona se ga boji in le molči. Pripovedovalec se zaplete v pogovor s starcem in ta ga povabi domov. Domov pride tudi odrasel duševno prizadet sin zakoncev in to pripovedovalca potre, neprijetno mu je, odide.
	Katarina Špurova	V sirotišču	ni	O življenju v sirotišnici: otroke zmerjajo, psihično mučijo. Notranji monolog pripovedovalca, ki prezira boga.
1938, letnik LVIII	Oton Berkopec	Septembrski zapiski v Pragi	<i>(kratke zgodbe in pesmi)</i>	Pripoved o Pragi, razmišljanje o vojni, pesem Mobilizacija, o napadu na Prago.
	Ivo Brnčič	Dnevnik iz jetnišnice	ni	Prvoosebna pripoved: o notranji izvotljenosti v jetnišnici, brez prijateljev, obiskov. Čas je za pripovedovalca umrl. Muči ga prisilno brezdolje, gabi se mu jetniška celica. Ob rojstnem dnevu ga obišče ona. Ko ga izpustijo, komaj verjame. Notranji monologi, tok zavesti.
	Ferdo Godina	Hiša med živimi mejami	ni	O ostarelem plebanušu Klepcu in njegovem kuharju Tinču: prvi zna pomagati krajanom v stiski, drugi pa ima rad mlade dečke.
	Anton Ingolič	Tam gori za hramom ...	ni	Pripovedovalec gre v Haloze, kjer sreča Jelovška, velikega vinogradnika, zapleteta se v pogovor, pijeta, se pobratita. A ko pripovedovalec obišče Jelovškov dom, izve še drugo plat tega dobrodušnega moža: iz hiše hoče spoditi ostarelo Micka, ki mu je služila več deset let. A Jelovška to ne gane, Micka pa kmalu umre.

	Maks Jeza	Feljton o romantiki	ni	Študent Jože Lipovšek zmrzuje v svoji kletni sobici. Da bi si jo ogrel, kuri ogenj – zažiga lastne zvezke s pesmimi. Gre na uredništvo Mladosti in v uredništvu duhovniku ponudi svojo zgodbo, a ta jo zavrne, češ da je preveč romantična. Čez 10 let, ko Jožetu že drugič natisnejo uspešen roman, tudi Mladost izda zgodbo Prvi nageljček.
	Juš Kozak	Zimska fata morgana	ni	Prvoosebna pripoved: opis praških ulic, vzdušja v mestu, zimska idila. Vrnitev domov in spoznanje, da je doma podoben Don Kihotu.
Maska		Passer domesticus	Nekoč pripovedovalec dobi mladega vrabčka: ga hrani, skrbi zanj. Ko vrabec odraste, odhaja v naravo, a se zvesto vrača k svojemu skrbniku. Nekoč se s potepa vrne ranjen in umre.	
Utrinki iz dnevnika		Spominu Ivana Cankarja, dvajset let po njegovi smrti	September: sprehod po Rimu, opis arhitekture – njene lepote, mogočnosti. Razmišljanje o starem Rimu, občudovanje koloseja.	
	Bratko Krefc	Literature in politika v Moravénki	ni	Krog pesnikov v Pragi – pogovor o drugih pesnikih, politiki, gledališču, marksizmu ipd. Prisede čemerén mož, a ko v pripovedovalcu prepozna Slovenca, ga je vesel. Pojejo slovenske pesmi, nato se razidejo.
	Jože Pahor	Odlomek iz romana „Matija Gorjan“	ni	Herberstein v Boštanju izgublja bitko proti Gorjanu. Vikar Kalist odveže obešenca, zato ga vojaki privedejo pred častnika, ki mu ukaže iztakniti oči, vikar v mukah umre.
	Vladimir Rijavec	Molitev	ni	Jan leži, je bolan in pohabljen. Sprašuje se, zakaj mu je oče storil krivico. Preden ga vrže božjast, čuti, kako mu roka pritiska na vrat.
	Tone Šifrer	Martinovo poletje	ni	Andrej Križman se spominja mladosti: kako je spoznal ženo Heleno, a otrok nista mogla imeti; razlog je bil na Andrejevi strani. Zato je Helena zanosila s sosedovim fantom, kar je Andrej le stežka prebolel, a čez nekaj let je Helena rodila tudi njegove otroke. Kmalu Andrej umre, kmetijo prepusti zetu.
		Trije dnevi Ferjana Jelenca	ni	Ferjan služi pri kmetu Praharju, a od tam odide, saj ga motijo bahaški kmetje. Odide v samostan, postane Viktorin. Nekoč se vrne domov in se na plesu zaplete z Brigito – noč preživita skupaj.
	Lojze Zupanc	Dvorišče	ni	Temačna ulica, enonadstropna hiša trgovca Škafarja, ki zaradi krize v preurejenem skladišču z dvoriščem naseli najemnike. Zgodbe o najemniku Kebru in slaboumni hčerki Ani, o gospodu Mihelitschu, Bojtevki s tremi nezakonskimi otroki ... Škafar proda hišo, najemniki pa se morajo izseliti.
1939, letnik LIX	Ivo Brnčić	K očetu	Odlomek iz povesti	Mati gre z dvema sinovoma z vlakom na obisk k očetu oficirju. Pot je dolga, v vagonu zadušljivo, temno. Končno prispejo, oče jih že čaka.
	Ferdo Godina	Viragova Verona	ni	Marko v Alojzijevišču razmišlja o svoji ljubezni Veroni. A okoli te se vrti Serbec. Marko se medtem zamoti s poučevanjem prikupne Tatjane. Nekoč Marka obiše Verona in spet zgleda, da sta srečen par. A kmalu se Verona vda kaplanu, zblížata pa se tudi Tatjana in Marko. Verona nato Marku prizna vse svoje moške in se ubije, Marko pa je prizadet, zateče se k Tatjani.
	Kiril Hristov	Ničvrednež	ni	Minister Toma se ukvarja s politiko, njegov sin Rajko pa tega ne zanima, je umetnik in v sramoto očetu. Nekoč celo izpusti tatu, ki ga zasači pri kraji.
	Anton Ingolič	Prvi sneg	ni	Pri Šrbeljki koljejo prašiča. Ugotavljajo in stavijo, ali bo ponoči zapadel prvi sneg. Gajšek se suče okoli Šrbeljke, njej pa to ni všeč. Sledi pretep, v katerem je Gajšek ubit. Zapade sneg.
	Juš Kozak	Gledališka garderoba	ni	Stari Cmoh je v gledališču, kar pomni: že očetu je pomagal šivati kostume, veliko razmišlja o igrah, všeč mu je Hamlet. Starec bo tudi končal svoje življenje med kostumi.
		Maska	Plinska.	Pripovedovalec razlaga čudne sanje, ki se nejasno mešajo z resničnostjo, z budnim stanjem: sanja o bivši študentski sobi, temno je, pride na široko polje, kjer se odvija vojna, ljudje bežijo, tudi on beži s svojo Zoro. V drugih sanjah mu znanec pokaže modern mrtvaški stroj: prostor, kamor te zaprejo in uspavajo s plinom. Se spet zbudi.
		Iz odloženega romana	ni	Vojna. Govori se, da naj bi Tobias izdal poskus pobega vojakov iz strelskega jarka. Metod tava po vasi, išče Tobiasa, gre v gostilno, se prepira z glasnim Troho, osvaja natararico.

	Inocenc Revaj	Slaniki	Pravljica	Na morskem dnu se mladi slanički pripravljajo na življenje in na ujetje v mrežo, saj je to njihovo poslanstvo. Po osnovni šoli gredo v višjo, kjer jim zastajajo škrge pred ravnateljem. Eden od slaničkov se zaljubi v prijateljico, a ko ju ribiči potegnajo na krov, vržejo slanička nazaj v vodo, saj je premajhen in presuh. A ta žalostno premine tudi na svobodi, saj nanjo ni bil pripravljen.
	Tone Šifrer	Mladost na vasi	ni	Petrovo otroštvo – razgibano in brezskrbno: igra se s prijateljem Lovretom, šteje bele konje za srečo, oče mu pripoveduje o vojni, z otroci z drugega brega se pretepa za zemljo, spozna tudi smrt, pogrebe. Stranske osebe: Lovre, Blaž, starša.
1940, letnik LX	Louis Adamič	Stari priseljenec ob kuhinjskem oknu	ni	Anton Kmet je že star, živi v Ohio, kamor se je kot 30-leten priselil iz Slovenije. Angleško še danes ne razume in govori. Letos praznuje že 80 let. 25 let je delal v tovarni in prvi trenutek, ko si je prislužil pokojnino, je šel v pokoj in zdaj skrbeno šteje vsak dolar pokojnine.
	Aleksander Avdejenko	Odlomek iz romana „Ljubim“	4 poglavja	Primanjkuje rude, zato pripovedovalca prosijo, da dela kot neizkušen strojevodja. Delo je nevarno in težko. Pripovedovalec hodi še tudi na predavanja, kjer se spogleduje z Leno.
	Ivo Brnčić	Moji konji	ni	Noč, hlev, prvoosebna pripoved: pripovedovalec skrbi za konje, zelo so mu blizu, pozna njihove značaje, včasih mu tudi nagajajo.
		Čarobni krog	Odlomek iz povesti	Mladost mladega Janka je brezskrbna. Z bratcem in skrbno materjo jim ni hudega. Veliko se igra, je živahen deček, dokler otroštva ne preseka vojna.
	Ferdo Godina	Šandor pripoveduje	ni	Šandor ob večerih fantom pripoveduje humorne zgodbe iz svojega življenja. Sicer pa tudi krađe jajca in jih prodaja. Tinek mu, ker ve, da Šandor varčuje denar, ukrade prihranke, a ga pozneje peče vest. Šandor nekoč izgine iz vasi in se vrne lepo oblečen in ves fin. Kmalu vas spet zapusti, čaka ga drugačno življenje.
	Anton Ingolič	Žeja	ni	Družina Trčkovih obdeluje vinograd gospe Koresove. Nekoč po delu pa oče Trčkovih zahteva svoje vino, ki ga je pridelal, čeprav je last Koresove. In res ga spije celo steklenico ter v hipu umre.
		Likof	Odlomek iz romana	Dolenik ima vinograd in viničarji mu ga urejajo. Je dober gospodar, skrbi za svoje trgače. Po likofu pa izve, da je ena od viničark prodala mošt za majhno ceno in da mu je zdaj dolžna denar. Zdaj ni več tako prijazen.
	Juš Kozak	Iz odloženega romana	Pri sestri Veroniki	Metod se spominja očetove trgovine, sošolca, ki ga je izdal, ko je bil pijan, spominja se politike, ki je vdrla že v njegovo otroštvo. Iz zatopljenosti ga prebudi usmiljenka Veronika, ki preverja, ali je vročičen. Zdaj Metod opazuje okoli sebe bolnike, smrt, ozračje je tesnobno. Z Veroniko se pogovarjata o smrti. Med njima je simpatija.
Tone Šifrer	Dvorni norec svoje duše		V hladnem novembrskem jutru skupina fantov telovadi pred kasarno. Narednik nenehno ošteva Adrianesca, ki ne sledi pravilno vaji. Nihče ne ve natančno, ali je Adrianesco tepček ali prebrisanec. Ta jim pripoveduje o svoji skriti ljubezni Vanni, za katero pa kmalu izve, da se bo poročila. Zdaj razmišlja o samomoru in se tudi ustrelj.	
	Moža iz legije		Predstavitve ene zgodbe s tremi prvoosebnimi pripovedmi: Vinko Bojda pripoveduje o svojem prijatelju Klementu Gradniku in njegovi lepi ženi Stojani, v katero se zaljubi. Skrivata razmerje pred Klementom. Nekoč sta prijatelja v zasedi in Klement ubije hajduka. Ko žena to izve, je šokirana, a se sprijazni in tudi prekine razmerje z Vinkom. Enako zgodbo zdaj pripoveduje Stojana in nato še Klement. Klement prizna, da je začel sovražiti Vinka, saj je očaral njegovo ženo, in prizna, da mu ni žal, da je izgubil prijatelja.	
1941, letnik LXI, zvezek I-II	Tone Šifrer	Hlapec Lenart Šoc	ni	Gospodar Andrej se ponoči zbudi in v kašči vidi tatove. Zbudi hlapca Lenarta in skupaj ujameta tatove v kaščo. Zbere se vsa vas. Tatova sta dva vaščana, ki ju nato spustijo ven in pretepejo. Pridejo orožniki. Eden od tatov zaradi poškodb pretepa umre in hlapec Lenart se počuti krivega za njegovo smrt, čeprav je zaključeno, da ni. A umrli ga preganja.

Revija <i>Dom in svet</i>	Avtor/ica	Naslov	Podnaslov, žanrska oznaka, opombe	Glavne in stranske osebe; vloge, kratka obnova	
1933, letnik XXXXVI	France Bevk	Krvaveče rane	ni	Tone Jernač je z bolno ženo v hudih skrbeh, saj je moral zaradi revščine na dražbi zastaviti kmetijo in zemljo. K hiši začnejo prihajati sosede kmeti in na dražbi pokupijo Jernačevo imetje. Andrejec kupi hišo in gleda za dvema Jernačevima hčerkama, Juliko in Tinico. Zaroči se z Juliko, kar pomeni, da bosta ostarela zakonca Jernač lahko do smrti bivala v svoji hiši.	
	Miran Jarc	Pustolovec	ni	Uradnik Peter Stopar je izgubil službo. Kupil je vozovnico in se odpeljal z vlakom – počuti se svobodnega. V gostilni z lažjo, da je dal razstreliti most, zapelje natakario Angelo, ki ga naslednji dan prijavi. Orožniki ga izpustijo, Angela se utopi, Peter pa od jeze umori gostilničarja. Kazen sprejme mirno in vdano.	
	Miško Kranjec	Noč na poljani	ni	Hotiški pašnik, večer, čas lova piškurjev. Skupina mož sedi ob potoku in se pogovarja, prepira, občasnno pretepa, govori o ženskah. Naslednje leto se bodo spet srečali.	
		Jakob Sobočan	ni	Jakob, star 45 let, živi skromno z otroki in drugo ženo v majhni hiši. Hčerka Marta se je ravno vrnila domov – pri mestni družini služi kot dekla. A Jakob jo pošlje nazaj v mesto, od koder je ni tri leta, niti denarja ne pošilja. Ko se vrne, so jo zelo veseli, saj potrebujejo denar. Jakobova žena ob porodu umre, Jakob pa obišče Marto v mestu in ugotovi, da ta živi slabo, pije. Pobegne domov, Marta mu sledi.	
	Ivan Pregelj	Osehla setev	ni	Ob godu sv. Lucije povabi župnik don Cezare v goste bližnje duhovnike. Pogosti jih, kaplana pa pošlje v odročno kmetijo spovedovat. A pri tisti hiši župnika sploh niso klicali. Don Cezare medtem po večerji zblazni in umre od verske blaznosti, kot pravi njegova gospodinja.	
		Idila v Sopotih	ni	Selanov ostarel oče opazuje dramo pred hišo: dijaki so prišli krast češnje, Matiček jih prežene. O razigranih dijakih, ki še ne razmišljajo o duhovništvu, teto Katro sprašujejo o njeni mladosti, se zaljubljujejo ... Bivši dijak France se po devetih letih vrne v Sopot in se sreča s svojo ljubeznijo Marijo, ki je splavila. A ne zdrži z njo, odide.	
	Narte Velikonja	Obraz	ni	Izseljenec rudar Andrej Bračun se z 12-letno hčerko Metko z vlakom odpravlja domov, saj je invalid in ne more več delati. A Metka ne sme z njim, saj po zakonu pripada svoji materi, ki pa jo je zapustila. Na železniški streho nad glavo obema ponudi Lina z očetom Resnikom. A Metka ne vzdrži v gostiteljski hiši, saj jo je strah gospe, Linine matere. Z očetom odideta po negotovi življenjski poti naprej.	
		Pomlad	ni	Pomlad je in okoli hiralnice se sprehajajo njeni ostareli prebivalci. Na moškem oddelku se jezijo nad pravili hiralnice, se pripravajo, Rihar pa pravi, da se bo poročil. Na ženskem oddelku se starke spominjajo srečne mladosti in tečnih snah. Mana pravi, da se bo poročila. In res – nekega dne gresta Rihar in Mana do župnika, ki pa ju ne želi poročiti. Na magistratu pa naletita na zaklenjena vrata. Rihar na poti domov umre, prav tako pa se smrtno ponesreči Gregorec, ki je brez dovoljenja odšel v mesto, ukradel vpreženega konja in se zaletel v most. Življenje v hiralnici pa teče dalje.	
	1934, letnik XXXXVII	France Bevk	Ubogi zlodej	Prvi del, drugi sledi v naslednjem letniku	Pečarju ženo odpeljejo v norišnico, hčer Pavlinco pa k sorodnikom. A Pečar od soseda izve, da njegova žena ni znorela, pač pa jo je dal odpeljati Močilar, ki se želi polastiti Pečarjeve zemlje. Pečar v jezi zažge Košanovo posest – ulovijo ga in zvežejo.
		Janez Jalen	Mlaji	ni	Dan svetega Telesa: procesija, zvonovi zvonijo. Vaščani so nejevoljni, saj so mlaji bolni in rjavi, Zakrajnik pa je zaskrbljen, saj je smreka iz njegovega gozda. A kmalu začnejo spet poganjati zeleni vrhovi in Zakrajniku je lažje pri srcu.
Edvard Kocbek		Krogi navznoter	ni	Opis narave in dogajanja ob morju, utrip mesta, kričanje otrok. Pripovedovalec razmišlja o mladosti. Živi skupaj z dvema prijateljema. Hrepeni po dekletu. Tok zavesti.	
Cene Kranjc		V senožetih	ni	Prvoosebni pripovedovalec in njegov pes Rjavček gresta na večer opazovat srne na paši. Pripovedovalec leži v travi, razmišlja o dekletu.	
Miško Kranjec		Kdor bi rad bil človek	ni	Marjeta Lešnikova šepa od rojstva, pri 35. je neporočena, ljudje se ji posmehujejo. Sestra ji po smrti zapusti veliko vsoto denarja in od takrat naprej je Marjeta spoštovana in zaželena. Osvaja jo Lajoš, ki se ne brani tudi njenega denarja. Marjeta zanosi in najde srečo z Lajošem.	

	Joža Lovrenčič	Marija s Prtovča	Legenda – Spominu Jan. Ev. Kreka	Pastir Jarnej in vajenec Janez paseta, ko se jima prikaže Marija. A v vasi jima tega nihče ne verjame, kar užali tudi Marijo. Ljudje v stiski prosijo Marijo na pomoč in ko jim ustreže, ji sezidajo cerkev.
	Matija Malešič	Roman brez konca	ni	Olga in njena mati v vasi opazita neznanca – gre za sina dr. Doljan. Slednji je Olgi pred leti storil krivico: veliko obljubljal, nato pa odšel. Olga povabi sin Borisa na obisk in ko ga Olgina mati užali, nemudoma odide.
	Ivan Pregelj	Od Pod Seli do Ročinja	ni	Poštni voz z voznikom Tonetom in potnikom komisarjem krene iz Gorice v Tolmin. Moška se pogovarjata o ženskah. Sploh Tone je zgovoren: pravi, da so ženske sitne, da pa ga imajo rade in same pridejo k njemu, on ne leta za njimi. Na cilju komisar sreča ljubezen iz otroštva, ki pa odhaja v Aleksandrijo – izgubil jo bo še enkrat.
		V senci z ônkraj	ni	Pripovedovalec Ivanec se spominja starega očeta Lovriča, kako sta preživljala skupne trenutke. Žal stari oče umre še pred pripovedovalčevo novo mašo. Mati mu pove, da se je obesil.
	Narte Velikonja	Hvaležnost	ni	Štefan Podobnik je sveže poročen. Obišče ga prijatelj iz mladosti, ki mu je v šoli nekoč dal krono in Štefan od tedaj njegov dolжник. Zdaj je ta prijatelj v denarni stiski in Štefan mu z denarjem povrne krono iz mladosti.
1935, letnik XXXXVIII	Vinko Beličič	Solnčnice	<i>Več podnaslovljenih poglavij</i>	Blažičev Ladek je bister otrok, zato ga pošljejo v gimnazijo, kjer se odloči za poklic profesorja. Všeč mu je Jelka, ki ji pravi „moja solnčnica“. A Ladek postaja zagrenjen, ko vidi krivice na svetu. Nekoč zbolí in umre med svojimi najbližjimi.
	France Bevk	Ubogi zlodej	Drugi del	Lukež se vrne iz zapora in se spet sreča z ženo Rozalko, ki so jo izpustili iz norišnice in je vsa spremenjena – klepetava, lepo oblečena – kar pa Lukežu ni všeč. Družina je na robu preživetja, zato Rozalko prosi hrano pri sosedih, saj je Lukež noče. Lukež sprejme službo gozdarja, med možmi pa se šepeta, da se Rozalka sestaja z delovodjo, kar Lukež tudi odkrije. Ob koncu se zakonca Pečar stepeta – Pečar skoraj umre, Rozalki pa se zmeša.
	F. S. Finžgar	„Sibirija“	Odlomek	Ljudje so dali naselbini izgnancev ime Sibirija. Družina z dojenčkom se naseli v tem naselju v skromni sobi. Mož gre iskat delo, a ga ne najde, zato se ubije.
	Janez Jalen	Mahovnice	ni	Po razburljivih sanjah, v katerih leti z balonom, se Martin Jamnik zbudi in z družino ureja kmetijo na barju. Sinu razlaga o mahovnicah – rdečih kislih sadežih, ki rastejo na mahu. Obišče jih poročevalec, kateremu Martin pripoveduje o težkem življenju na barju.
		Previsi	ni	Matija, Lovrenc in Janez na črno streljajo gamse. Nekoč Janeza zasačijo nemški lovci, a ta kolegov ne izda. Čez mnoga leta, ko so vsi trije že mrtvi, pa za ostarelo Matijevo ženo skrbijo njeni otroci, ki ji skuhamo tudi gamsovo juho.
	Cene Kranjc	Pot v Martuljek	ni	Pripovedovalec se spominja mladosti, očeta. Z Jožetom gresta v Martuljek. Spet spomini na otroštvo, šolo, ki je ni maral.
	Ivan Pregelj	Vsakdanje balade	ni	Pripovedovalec se spominja šolskih dni, rodne vasi, kjer ga moti pretirana sentimentalnost domačinov, voženj s poštnim vozom v šolo. Ob koncu prizna, da zadnje čase le malo piše, le prevaja še.
	Narte Velikonja	Na kliniki	ni	Pripovedovalec je še z drugimi bolniki na kliniki. Opisi usod bolnikov, pogovori o družinah, dekletih. Dušana obišče Ružica, a se spreta, Dušan nato kmalu umre.
1936, letnik XXXXIX	France Bevk	Češnja	Legenda	Skopušen grof Pilgrim je nekoč ubil tlačana, ki je kradel češnje za svojega sina. Od takrat Jezusu na križu poleg češnje tečejo solze, zato duhovnik naroči Pilgrimu, naj na tistem mestu da zgraditi samostan. Grof to tudi stori, sam pa se odpravi iskat tlačanovega sina, a ko ga ne najde, se ostareli vrne v rodno vas, kjer ga nihče ne prepozna. Postane vratar samostana, ko umre, mu na njegovo željo na grob posadijo češnjo. Popotnik (tlačanov sin) se nekega dne najde češnjevega drevesa in takrat Jezus nas križu preneha jokati.
		Granata	ni	Ko gre nekoč Žef na potep po gozdu, najde nepoškodovano granato in zanjo pove očetu. Ker bi jo družina lahko prodala, jo gredo Žef, mati in oče odkopat. A zgodi se nesreča – granato raznese, oče od strahu zbeži in se ne vrne, Žef pa je poškodovan; izgubil je dva prsta.
		Legenda o Mariji z Robidja	ni	Na kmetiji v Robidju pri Tolminu z družino živi deklica Katrica. Nekoč se ji prikažejo nebesa in domača cerkev ter kmalu postane kraj njenega videnja romarska pot. A zlodeju to ni všeč in želi Katrico zapeljati. Ta sešije sveti Mariji svečano obleki, ki pa jo potem sama obleče in naslednji dan najdejo vaščani Katrico le v srajčki. Od sramu zbeži iz vasi, se poroči z vojakom, rodi otroke živi težko življenje. Ostarela se vrne v Robidje, se izpove Mariji in zjutraj jo najdejo mrtvo.

		Menče	ni	Menče, dekla na kmetiji, resno zboli. Obišče jo Drejč, sezonski hlapec pri isti kmetiji, odpravi se po zdravila za svojo deklo Menče, a na poti zaide v gostilno. Medtem Menče odpeljejo v bolnico, kjer umre. Drejč prispe prepozno.
	Mirko Javornik	Pesem nad maji	ni	Pripovedovalec odhaja s parnikom čez morje. Ogovarja ga deklo, a se ne zmeni zanj. Med potovanjem v Otrant opazuje mirno morje, posluša pesem mornarjev, vidi morskega psa, šteje kilometre. Ko prispe na cilj, se s skupino ljudi povzpne na vrh vulkana.
		Življenje od blizu	ni	Marija se naveliča razprave o reševanju sveta in bedi v klubu, zato odide, a razmišlja o najbolj gorečem govorcu, Borisu. Odide na medicinski inštitut, kjer z asistentom secira truplo otroka, umrlega za tifusom; ne marata se, saj ji asistent očita njeno hladnokrvnost med delom. Pri seciranju se Marija ureže in kmalu omedli.
	France Kunstelj	Ko so maline zorele	ni	Ostarel hlapec Lovre zjutraj zgodaj vstaja in po opravih nabira maline. Nekoč ga sreča tudi pripovedovalec. Ko Lovre umre, njegovega gospodarja Mevška obsodijo umora.
		Njeni večeri	ni	Pripovedovalec razmišlja o svoji teti, ki je ob večerih s stricem igrala karte in po tem molila. Ko umre, se le po tem spominja tete: po kartah in moleku.
	Jože Udovič	Past	ni	Pripovedovalec pripoveduje o prijatelju Hubertu, ki je poln nasprotij: včasih molčič, drugič poln domislic. Hubert osvaja Marinko, ta se z njim le igra, a Hubert tega ne vidi.
	Narte Velikonja	Na hodniku	ni	Bolniški hodnik: veliko se dogaja, razkrivajo se usode bolnikov, skrivanje pred zdravnikom, prepovedano kajenje, Ahmed bere Koran, drugi čakajo svoje žene, edine ženske v bolnici so medicinske sestre.
1937–38, letnik L	Vinko Beličič	Steljniki	ni	Cigan Miko Hudorovič je mlad fant, ki na vaških zabavah igra harmoniko in poje. Vidovičeva Tončka ga povabi, naj pri njihovi hiši postane gospodar in njen mož. Mikota mika novo življenje na kmetiji, hkrati pa mu je všeč ciganka Ančka. Nazadnje sprejme Tončkino ponudbo, a v zakonu ni srečen. Tudi otroka se ne razveseli. Ko se Ančka moži, Miko na poroki poje žalostne pesmi, med tem kot se Tončka sprašuje, ali se bo še vrnil k njej.
	France Bevk	Bajtar Mihale	ni	Mihaletova žena Malija je hudo bolna in Mihale za pomanjkanje denarja obtoži prav njo, češ da je zbolela in ne hodi v službo. Ko Malija umre, Mihaletu hči obljubi, da ga bo vzela k sebi, ko se omoži. Medtem dela Mihale pri sosedu Pologarju, a ta mu za delo ne plačuje, zaradi dolgov pa mora Mihale prodati še svojo zemljo. Hčerka medtem rodi in postane breme občini. Pologar in Mihale se stepeta; Mihale umre, Pologarja pa zaprejo.
		Oče	ni	Polajnar se vrne iz gostilne, ko ga obišče nezakonski sin, ker rabi denar. Polajnar razkrije družini svojo skrivnost, žena Tona se zjoče.
		Cene Žonta	ni	Cene je sirota, a močan fant in zato dober hlapec. Nekoč ga gospodar ujame s svojo hčerko in takrat Cene zbeži. Vaščani ga iščejo in ko ga skoraj ujamejo, ga Minca opozori, naj beži. Pirih takrat udari Minco in zato ga orožniki odpeljejo na postajo, Ceneta pa nihče več nikdar ne sreča.
		Pevce Gruje	Legenda	Popotnega pevca Grujeta je rodila grajska gospodična, vzgojen pa je bil v samostanu. Ko hodi po svetu, ga ujame markiz in obdolži, da je tlačane vabil k uporu; obsojen je na obešanje. Tik pred obešanjem se prikaže Marija Prečista in Grujeta reši. Ta se vrne v samostan in postane goreč vernik.
	Ignac Koprivec	Gospodična Vida	ni	Katarina je starejša služkinja, ki na hodniku kasarne vsak dan srečuje prijazno mlado damo, ki ji polepša dan. Nekoč jo to deklo, Vida, ogovori in postaneta prijateljici. Še več – preselita se skupaj in živita kot mati in hči. Ko Vida zanosi s fantom, ki pa jo zapusti, želi to Katarini prikriti, zato odide od doma za 2 leti, a se nikoli več ne vrne. Katarina je potrta, prisiljena je v beračenje.
	France Kunstelj	Pesem tihe rebri	ni	Dolči se zlaže materi in namesto v šolo krene na potep. Išče gobo za cvetno nedeljo. Ko se vrne domov, jo skrrije, a ima slabo vest, ker se je zlagal materi. Ponoči zaradi tega slabo spi, zjutraj je utrujen, počuti se starega.
1939, letnik LI	Vinko Beličič	Usehla črešnja	ni	Judnička je ponosna na češnjo pred hišo; kljub mizarjevi prošnji je ne želi prodati. Obiščeta jo sin in vnukinja iz Amerike; pri hiši je veselo. Preden odide nazaj v Ameriko, sin proda češnjo. Judnička je tako izgubila češnjo in sina, ki ga nikoli več ni videla.

	France Bevk	Domačija	ni	Tone Razpe se po težkem otroštvu vrne iz Karpatov, kjer je delal kot gozdar, in se v domačem kraju poroči z Rezo. Na njeni podedovani kmetiji družina z otrokoma Micko in Lenartom trdo dela. Tone se je ob hčerini poroki prisiljen izposoditi nekaj denarja in takrat se začnejo nabirati dolgovi. Ne razume se z otrokoma, ženi pa očita zapravljanje denarja. Lenart odide v svet, Tonetu pa grozi dražba hiše in zemlje. Reza in Tone se nekoč stepeta, nato njihova hiša skrivnostno pogori. Tone je oproščen krivde in se preseli h hčerki, Lenart pa se vrne domov in se poroči.
	Lea Fatur	Mladi hlevar	ni	Na posestvu Jablanica iščejo hlevarja in na koncu ugotovijo, da je v hlevarja oblečena Linharda, Joštova nevesta, ki bi se morala pripravljati na poroko.
	Helena Jaklič	Moderni časi	ni	Milo in Nuša živita skupaj. Občasno se razideta in ločeno potujeta, si pišeta, se spet srečata v skupnem stanovanju. Ko sta spet ločena, Nuša piše, da se je poročila in naj jo Milo ne čaka več. Milo je žalosten in odpravi se na naslednjo šahovsko turnejo.
		Dve črtici	ni	Okni: V mestu so okna tesno skupaj. Skozi eno gleda Tatja, skozi drugo opreza Egidij; všoč sta si. Tete ne odobravajo njunega srečevanja, zato se sestajata ponoči. Dovšinovi: Odrasli otroci so že dolgo brez očeta, živijo z ostarelo materjo. Prepričani med sestro in bratom.
	Stanko Janežič	Zemlje sadovi	ni	Pripovedovalec se spominja spravljanja krompirja na domači kmetiji, kožuhanja in bratve, ko jima z bratom dva dni ni bilo treba iti v šolo.
	Mirko Javornik	Srečanje s Cankarjem	Za dvajsetletnico smrti.	Pripovedovalec se spominja popoldneva na Rožniku, ko je srečal Cankarja, ki ga je občudoval. Zapleteta se v pogovor, Cankar potoži, da ga ljudstvo ne razume.
	Jože Krivec	Mladost je mimo šla ...	ni	Družina s sedmimi otroki in osmim na poti. Cenca si želi postati duhovnik, a ga pošljejo za pastirja k sosedu Merčonu, kjer ni srečen. Izve, da so ga za poslali od doma, ker je nezakonski otrok. Zbeži od Merčona in postane opekarški mojster. Ugotovi, da je mladost minila.
		Dom med goricami	ni	O družini Tumpa iz Haloz, o njihovem težkem življenju med vinogradi. Hčerki Mica in Fefka se spogledujeta z Lojzkom in Jakcem, Mica kmalu zanosi. Oče je strog in jezen na hčerko, mati pa bolehnata in pasivna. Na koncu Fefka odide z Jakcem, Mica pa ostane doma in se poroči z Lojzkom. Na dom Tumpovih se spet vrača življenje.
	Ivan Pregelj	Za zarjo	ni	Prvoosebna pripoved o sprehodih na Šišenski vrh, kjer je krasen razgled in kjer se pripovedovalec spominja šole, verouka, župnika in bistrega sošolca. Župnika je ubila granata in pripovedovalec v zarji vidi njegov grob.
	Mitja Malešič	Zelena jasa v gozdu	ni	Mati kroti otroke, ki divjega lovca, ki je prinesel drva, sprašujejo vse mogoče stvari. Pozneje pride domov oče jetničar in otroci mu povedo, da jim je lovec pripovedoval o zeleni jasi. Oče je nejevoljen in ženi naroči, da morajo otroci poslušati le zgodbe o zeleni jasi, ki je poškrpljena s krvjo, a žena se upre: na njihovi jasi bodo le rožice.
	Viktor Zorman	Mariča		Mariča je jezna, ker ji njenih sedem otrok ne da miru. Spominja se mladosti in ji je žal, ker se je poročila z moškim, ki je zapravljal kmetijo, potem pa ga ustrelijo, ko gre ilegalno čez mejo. Otroci jo sprašujejo, če je šel oče v pekel, ker ni hodil v cerkev. Maričino bedo reši njen oče, ki jo skupaj z otroki sprejme v svoj dom.
1940, letnik LII	France Bevk	Otrok	ni	Pavlek živi z materjo, s katero sta si zelo blizu, oče je že pokojen. Mati se sestaja z Albinom Poženelom, kar pa Pavleku ni všeč. Mati Stina dobi od umrlega tasta denar za Pavlekovo šolanje pod pogojem, da se ne poroči. Stina se tako odloči za otroka in zapusti Albina, Pavlek je pomirjen.
	Tone Čokan	Rožni venec	ni	Prvoosebni pripovedovalec je od prijatelja duhovnika dobil pismo in rožni venec. Potem moli. Prijatelju odpiše, da mu je poslal čudovito darilo, saj človeku včasih ostane le Bog.
	Jože Dular	Žganje	ni	Vaški spopad med Juretom Klavžnikom, ki želi v vasi postaviti sušilnico za sadje, in Frlugo, ki temu nasprotuje, saj bi potem njegova sušilnica samevala in ne bi več toliko zaslužil z žganjem. Klavžnik pridobi na svojo stran več ljudi, Frlugi pa med žganjekuho umre edini sin. Takrat Frluga svojo sušilnico razbije.
		Vinograd	ni	Kobal je pri 50. ostal sam: žena je umrla, otroci so se odselili. Zaradi denarne stiske se kot hlapec preseli h krčmarju, ki mu ponudi kos zemlje, kjer lahko goji trto. Kobal se vinogradništva loti zagnano in gara dolga leta. Po 20 letih, ko mu krčmar prepusti zemljo v trajno last, pa mu toča uniči ves vinograd. Kobal od žalosti umre.

	Janez Jalen	Ograd	ni	Pavlo pripeljevo v ženski zapor, saj je bila zaradi ponarejevanja podpisa na menicah za svojega moža obsojena na 7 let ječe. V zaporu ji sojetnice zaupajo svoje zgodbe, vezejo prte, obišče jo mož Filip in starša. Po 4 letih je Pavla izpuščena, a mož je medtem odšel svojo pot, Pavla pa bo morala začeti znova.
	Stanko Janežič	Deca	ni	Petim bratom in sestram pri šestem porodu umre mati. Očeta nimajo več. Na pogrebu vsi objokujejo usodo otrok, le župnik Janez ima veder obraz: v mislih vidi rastočo kmetijo z novim oskrbnikom in odrasčajočimi otroki.
	Jože Krivec	Zadnji kos kruha	ni	Pripovedovalec se odpravlja v šolo, mati mu pripravi malico. Med poukom ga pokličejo domov, ker je mati umrla zaradi padca drevesa. Pripovedovalec prosi mater odpuščanja, v miznici pa ga čaka zadnji kos kruha, ki mu ga je odrezala dobra mati.
		Drobna piščalka	ni	Prvoosebni pripovedovalec se spominja junijskega večera, ko je mati od očeta izprosil (!), da lahko gresta s sinom na romanje na Ptujsko goro. Tam mu mati kupi rdečo piščalko, ki mu ostane drag spomin na mamino zadnje romanje z njim.
	France Kunstelj	Jesenska burja	ni	Markovičevi pobirajo krompir, zadovoljni so z letino. Zvečer se sin Žan odpravi v vas k dekletu, ki mu je všeč, a ta sedi poleg Janeza. Žan vendarle pleše z Gelo, ko mu jo spet spelje drug fant. Z Gelo res nima sreče in čez leto dni se poroči z Metko.
	Matija Malešič	Skleda leče	ni	Ivana, ki ima od rojstva eno nogo krajšo in šepa, doma razvajajo z dobrotami, saj ga želijo oženiti. A Ivan se jezno upira, tudi izbrana nevesta Julka mu ni všeč. Oče ga za kazen celo zapre v klet, a Ivan se ne da, od strica pa izve, da ga želi mačeha oženiti na drugo kmetijo le zato, da bi ga izrinila s posestva, ki bo nekoč njegovo.
	Jan Plestenjak	Ob krležju	ni	Na pogrebu Polonovca ni pretirane žalosti: bil je grabež in oderuh, ni se brigal za družino, ni oženil svojih hčerk, mislil je le na denar. A ko pogrebni spreved pride mimo božjega znamenja, mu vsi odpustijo.
1941, letnik LIII	Jože Dular	Zankar	ni	Ostarele cerkovnik Jecl ima slabo vest, ker brez dovoljenja nastavlja zanke po gozdu. A vest si pomiri, ko najde logično razlago za svoje početje v veri, pri Bogu, ki je ustvaril zajca. Ko nekega večera preverja zanke, se v eno ujame in zjutraj ga najdejo vaščani, a mu „greh“ odpustijo.
	Janez Jalen	Zlati cvet	ni	Polončina mati umira, očeta že dolgo nima več. K materi pride mlad zdravnik Janez, ki osvaja Polono. Čez čas se poročita, Polona pa opusti misel o službi profesorice, saj ima zdaj moža, ki jo bo preživljal.
	Jože Krivec	Pot navzdol	ni	Sterminšek je bogat kmet in trgovec, ki ima hčer Marico, ki ji išče ženina. A Smolnikov fant, s katerim se sestaja Marica, mu ni všeč, saj prihaja z revne kmetije. Marici najde bogatejšega Pečenkota. Sterminšek se stara in nekoč se odloči, da bo prodal vse svoje imetje in živel od denarja, ki ga je dobil. A čez čas mu v banki zaradi krize denarja ne morejo več dati in tako se seli od hčere do hčere. Marica v zakonu ni srečna; mož jo vara in pretepa, zato se loči.
	France Kunstelj	Težke ure gospoda Tadeja	ni	Župnik Tadej mora kaplanu Milanu sporočiti slabo novico: z ordinariata je prišlo pismo, v katerem piše, da kaplan ni primeren za duhovniško službo. Čeprav gre Tadej na škofijo in odgovornim razloži, da je Milan vzoren kaplan, ti ne popustijo. A Milan se tako veseli prve maše.
	Mitja Malešič	Škrlatno nebo na vzhodu in zahodu	ni	O treh funkcionarjih: sodnem svetniku dr. Ovnu, komisarju Jerebu in praktikantu dr. Medvedu in njihovih življenjskih dilemah. Oven se prepira z ženo o veri, Jereb ima finančne težave, vsi trije pa radi razpravljajo ob večerih v gostilni. Oven zboli in šele tik pred smrtjo po ženinem prepričevanju sprejme duhovnika. Ko umre, je nebo škrlatno.
	Ksaver Meško	Bridkost	ni	Dekle bere pismo: fant ji piše, da njuna ljubezen umira. Pomlad je, vse cveti in diši, a dekle joče in se sprašuje, ali je bila vsa ljubezen le laž.
	Jan Plestenjak	Lučka	ni	Pripovedovalec je eden izmed petih otrok v kmečki družini. Prazničen večer je, zato se po molitvi ob kipu Marije in lučki odpravijo še k šmarnicam. Oče je v tujini, dela kot rudar, že dolgo ni pisal družini. Sosega jim pove, da če bližnji umre, bo lučka ob Mariji ugasnila. A naslednji dan prispe pismo od očeta, otroci in mati si oddahnejo: lučka v tej hiši ne bo ugasnila.

7 Viri in literatura

Viri

Sodobnost, leta 1933–41

Ljubljanski zvon, leta 1933–41

Dom in svet, leta 1933–41

<http://www.dlib.si/>

Literatura

Steven Bach. *Marlene Dietrich: Life and Legend*. New York: Da Capo, 1992.

Vlasta Beltram: Na južnem Primorskem. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Ur. Tjaša Mrgole Jukič. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000. 45–62.

Ljudmila Bezljaj Krevel: Zaposlovanje žensk v poštni, telegrafski in telefonski dejavnosti do druge svetovne vojne. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004), 177–84.

Gisela Bock. *Ženske v evropski zgodovini. Od srednjega veka do danes*. Ljubljana, Založba *cf., 2004.

Peter Borisov. *Ginekologija na Slovenskem od nastanka do 80. let 20. stoletja*. Ljubljana: Slovenska SAZU, 1995.

Silvija Borovnik. *Pišejo ženske drugače? O Slovenkah kot pisateljicah in literarnih likih*. Ljubljana: Mihelač, 1995.

Nataša Budna Kodrič: Dekliško osnovno šolstvo v Ljubljani. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Ur. Tjaša Mrgole Jukič. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000 109–30.

– – Feministično delo Splošnega ženskega društva. *Borec. Revija za zgodovino, literaturo in antropologijo*, št. 545/537 (1994). 1232–57.

– – „Ženska naj si želi le to, da dopade Bogu in svojemu možu.“ *Razgledi*, št. 24, 20. december 1995. 12–13.

- Luciano Canfora. *Demokracija: zgodovina neke ideologije*. Ljubljana: Založba *cf., 2006.
- Jože Ciperle, Andrej Vovko. *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
- Toby Clark. *Art and Propaganda in the Twentieth Century*. London: The Everyman Art Library, 1997.
- Bojan Čas: Slovenska sociologija v tridesetih letih. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani, 1997. 241–52.
- Tatjana Čepič: Ljubljanska Tobačna tovarna skozi čas. *Opojnost tobaka: Razstava Mestnega muzeja Ljubljana ob 120-letnici Tobačne Ljubljana*. Ljubljana: Mestni muzej Ljubljana, 1991. 13–53.
- Marjan Dolgan: Ljubljanski zvon, *Slovenska kultura v XX. stoletju*. Ur. Ženja Leilar. Ljubljana: MK, 2002. 147.
- France Dolinar. *Slovenska katoliška obzorja*. Buenos Aires: Slovenska kulturna akcija, 1990.
- Luisse Dornemann. *Clara Zetkin*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1960.
- Klemen Fele, Zrcalo sodobnosti, *Finance* 9. 1. 2006;
http://www.finance.si/141681/Zrcalo_sodobnosti (1. 10. 2008)
- Milica G. Antić: Politične pravice in participacija žensk v politiki. *Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ur. Vlasta Jalušič in Dean Zagorac. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, 2004. 57–87.
- Aleš Gabrič: Med eno in drugo sodobnostjo. *Sodobnost* XXXIX/1 (1991). 100–109.
- – Od moškega do unisex šolstva. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004. 215–221.
- Metka Gombač: Pavla Hočevar. *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU, 2007. 229–33.
- Jack Goody. *Evropska družina: zgodovinskoantropološki esej*. Ljubljana: Založba *cf., 2003.

- Minka Govekar: Slovenskim ženam! *Ženski svet* XVII/12 (1939), 258–9.
- Janez Gradišnik: Predvojna Sodobnost – liberalna revija? *Sodobnost* XXXIX/5 (1991), 546–48.
- Miran Hladnik: „Bodi svojemu možu pokorna!“ (Ženska v minuli slovenski prozi). *XXXIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: Zbornik predavanj*. Ur. Aleksandra Derganc. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti, 1997. 111–122.
- Ksenja Hočevar: Verna ženska v literaturi [Intervju z Marjeto Žebovec]. *Družina* 22. 4. 2007. 14.
- Majda Hrženjak. *Nevidno delo*. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, 2007.
- Vlasta Jalušič: Prizadevanja za pravice žensk, njihov uzakonitev in uresničevanje. *Človekove pravice žensk: uvodna pojasnila in dokumenti*. Ur. Vlasta Jalušič in Dean Zagorac. Ljubljana: Društvo Amnesty International Slovenije: Mirovni inštitut, 2004. 31–56.
- Mateja Jeraj: Slovenska ženska društva med obema vojnoma (1918–1941). *Arhivi* XXIII/2 (2000) 53–61.
- Maca Jogan. *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1986.
- – Opravičevanje podrejenega položaja žensk do začetka druge svetovne na Slovenskem. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004), 301–10.
- France Koblar, *Moj obračun*. Ljubljana: Slovenska matica, 1976.
- Edvard Kocbek: Premišljevanje o Španiji. *Dom in svet* L/1–2 (1937), 91–92.
- Milček Komelj: Umetnost med obema vojnoma. *Umetnost na Slovenskem: od prazgodovine do danes*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1998.
- Claudia Koonz: Mothers in the Fatherland. *Nacism*. Ed. Neil Gregor. New York: Oxford University Press, 2000. 255–58.

Marko Kos: Gospodarski dvig in kultura Slovenije v XX. stoletju. *Slovenci v XX. stoletju: simpozij 4. in 5. decembra 2001*. Ur. Drago Jančar, Peter Vodopivec. Ljubljana: Slovenska matica, 2001. 116–127.

Juš Kozak: Naši urbarji. *Ljubljanski zvon* LX (1940). 5.

Barbara Kresal: Reševanje brezposelnosti v slovenski zgodovini. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*. Ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006. 103–23.

France Kresal: Ženske v gospodarstvu do druge svetovne vojne na Slovenskem. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004), 171–76.

Primož Kuret: Slovenska glasba v tridesetih letih. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani, 1997. 220–28.

Mateja Kušej. *Prve učiteljice, prve pisateljice – kdo jih še pozna?* Ljubljana: Založba Drava, 1996.

Žarko Lazarević: Prebivalstvo, družba, gospodarstvo pri Slovencih v tridesetih letih. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani, 1997). 33–42.

– – O stoletju industrije v Sloveniji. *Slovenci v XX. stoletju: simpozij 4. in 5. decembra 2001*. Ur. Drago Jančar, Peter Vodopivec. Ljubljana: Slovenska matica, 2001. 106–15.

Stanko Leben: Ali je potrebna nova revija? *Sodobnost* I/1 (1933). 1–3.

Stephen J. Lee. *European Dictatorships 1918–1945*. New York: Routledge, 2000.

Vesna Leskošek: Žensko gibanje in socialno delo. *Zgodovina socialnega dela v Sloveniji. Med družbenimi gibanji in političnimi sistemi*. Ur. Darja Zaviršek, Vesna Leskošek. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, 2006. 39–60.

Avgust Lešnik. *Od despotizma k demokraciji: razvoj ustavnosti in parlamentarizma*. Ljubljana: Modrijan, 2000.

Massimo Livi Bacci. *Prebivalstvo v zgodovini Evrope*. Ljubljana: Založba *cf., 2005.

Jelka Melik: Pravo in ženska (1919–1959). *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004. 345–50.

Vasilij Melik: Univerza in znanost. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani, 1997), 174–180.

Mirjam Milharčič Hladnik. *Šolstvo in učiteljice na Slovenskem*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1995.

Juliet Mitchell. *The Longest Revolution. On Feminism, Literature and Psychoanalysis*. New York: Pantheon Books, 1984.

Dušan Nečak, Božo Repe. *Oris sodobne obče in slovenske zgodovine*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2003.

Anton Ocvirk: Ljubljanski zvon in slovenstvo. *Ljubljanski zvon LIV (1934)*.

Matija Ogrin: Površje in žarišče krize Doma in sveta leta 1937. *Kriza revije „Dom in svet“ leta 1937: zbornik dokumentov*. Ur. Marjan Dolgan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001. 427–50.

Karel Ozvald: Poglavje o ženski izobrazbi. *Ljubljanski zvon LV (1935)*. 83–87.

Jurij Perovšek: Slovenci in Jugoslavija v tridesetih letih. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica, 1997. 18–32.

Jože Pogačnik: Položaj in pomen revijalnega tiska. *Slovenska trideseta leta: simpozij 1995*. Ur. Peter Vodopivec, Joža Mahnič. Ljubljana: Slovenska matica v Ljubljani, 1997), 158–73.

Janko Prunk: Kulturnopolitični profil revije Sodobnost v letih 1933–41. *Sodobnost XXXVIII/8–9 (1990)*. 866–69.

– – Slovenci v Jugoslaviji med centralizmom in federatizmom 1918–1991. *Slovenija 1848–1998: iskanje lastne poti*. Ur. Stane Granda in Barbara Šatej. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 1998. 169–79.

Alenka Puhar: Angela Vode. *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU, 2007. 275–79.

– – *Zgodovina ideoloških spopadov med vojnama*. Ljubljana: Društvo 2000, 2004.

Alenka Rebol Kotnik: Tipologija ženskih oseb v pripovedni prozi avtorjev druge polovice 19. stoletja. *Jezik in slovstvo* LII/2 (2007). 17–32.

David Schoenbaum: The Third Reich and Society. *Nazism*. Ed. Neil Gregor. New York: Oxford University Press, 2000. 281–84.

Irena Selišnik. *Volilna pravica žensk kot demokratična novost: dejavniki, ki vplivajo na njeno uveljavitev na Slovenskem*. Doktorska disertacija. Postojna, 2007.

– – Socialno materinstvo: koncepti državljanstva in argumenti skrbi pri uveljavljanju žensk v javni sferi na začetku 20. Stoletja. *Teorija in praksa* XL/6 (2003), 1155–66.

Statistični urad Republike Slovenije, http://www.stat.si/doc/pub/slo_figures_08.pdf (22. 1. 2009)

Katja Sturm - Schnabl: Ženska kot avtorica in lik v novejši slovenski književnosti. *Jezik in slovstvo* IVIII/3 (1997/98). 97–108.

Mojca Šorn: Lik pridne ljubljanske gospodinje v letih med svetovnjima vojnama. *Ženske skozi zgodovino: zbornik referatov 32. Zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje, 30. september – 2. oktober 2004*. Ur. Aleksander Žižek. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004. 351–59.

Vlasta Tul: Dekleta in šola na širšem goriškem območju. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Ur. Tjaša Mrgole Jukič. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000. 87–107.

Valerija Vendramin: Ženske v literaturi: podobe, polemike in paradoksi. *Delta* III/3–4 (1997). 41–51.

Marta Verginella. *Ženska obrobja: vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta, 2006.

– – Naše žene volijo. *Naše žene volijo*. Ur. Milica G. Antić. Ljubljana: Urad za žensko politiko, 1999.

– – Marica Nadlišek, por. Bartol. *Pozabljena polovica: portreti žensk 19. in 20. stoletja na Slovenskem*. Ljubljana: SAZU, 2007. 93–97.

Josip Vidmar, *Kulturni problem slovenstva*. Ljubljana: Tiskovna zadruga, 1923; Zbirka Slovenske poti 3.

Angela Vode: V novo leto – v novo dobo. *Ženski svet* XVII/1, 1.

Nina Vodopivec. *Labirinti postsocializma: socialni spomin tekstilnih delavk in delavcev*. Ljubljana: ISH, 2007.

Andrej Vovko: Slovensko šolstvo v letih 1918–1941. *Cerkev, kultura in politika 1890–1941: simpozij 1992*. Ur. France M. Dolinar, Joža Mahnič, Peter Vodopivec. Ljubljana: Slovenska matica, 1993. 167–76.

Susan Watkins. *Twentieth-Century Women Novelists: Feminist Theory into Practice*. UK: Palgrave Macmillian Ltd., 2001.

Darja Zaviršek: Med feministično socialno akcijo in tranzicijskim *backslashom*. *Spol Ž*. Ur. Lenca Bogovič, Zoja Skušek. Ljubljana: ISH, 1996. 235–47.

Marjan Žnidarič: Šolanje deklet v Mariboru od 18. stoletja do konca druge svetovne vojne. *Izobraževanje in zaposlovanje žensk nekoč in danes II*. Ur. Tjaša Mrgole Jukič. Ptuj: Zgodovinski arhiv; Ljubljana: Urad za žensko politiko pri Vladi Republike Slovenije, 2000. 171–82.

Sabina Žnidaršič Žagar. *Podoba in pojavnost žensk v območju javnega, na Kranjskem, od sredine 19. stoletja do 2. svetovne vojne*. Doktorska disertacija. Ljubljana, marec 2002.

Kazalo tabel

Tabela 1: Analiza pripovednih del literarnih revij..... 56

IZJAVA

Spodaj podpisana Metka Golčman, rojena 7. 8. 1984, študentka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, smeri slovenščina in sociologija, izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom *Ženske v slovenski literaturi in družbi v 30. letih 20. stoletja* avtorsko delo in da so vsa mesta v besedilu, ki citirajo druga dela, jasno označena.

Dovoljujem objavo tega diplomskega dela na spletni strani Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Ljubljana, februar 2009